

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİM PLANLARININ KIRSAL YERLEŞİMLERE
ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayça Ateş

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Planlama Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hürriyet GÜLSÜN ÖĞDÜL

OCAK 2023

..... tarafından hazırlanan ..... adlı bu
tezin ..... tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

.....
Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından ..... Anabilim Dalında
..... tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : _____

Üye : _____

Üye : _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ..... Enstitüsü tez
yazım kurallarına uygundur.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım klavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

....

Canım aileme,

ÖNSÖZ

Tez çalışması sürecimde ve öncesinde her zaman bana destek olan ve yardımlarını esirgemeyen kıymetli tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Hürriyet GÜLSÜN ÖĞDÜL'e, çok teşekkür ederim. Değerli katkılarından dolayı Sayın Prof. Dr. N. Hülya BERKMEN'e ve Sayın Doç. Dr. Dilek ERBEY'e çok teşekkür ederim.

Çalışma sürecimde bana destek olan başta ailem olmak üzere, benden desteğini hiç esirgemeyen ve devamlı motive eden tüm arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Ayça ATEŞ

ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİM PLANLARININ KIRSAL YERLEŞİMLERE ETKİSİ

ÖZET

Kültürel miras oldukça geniş bir tanıma sahip olup, insanlığın geçmişten günümüze ait her türlü bilgi birikimi ve somut eserleri olabileceği gibi günümüzde hala üretimin devam ettiği bir peyzaj ögesi de olabilmektedir. Kültürel miras kavramının yıllar içinde geçirdiği değişim ile kültürel mirasın içeriği de genişlemiş dolayısıyla kültürel mirasın korunmasına yönelik yeni yaklaşımlar geliştirilmeye başlanmıştır. 1972 yılında UNESCO tarafından hazırlanan “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi” kültürel miras tanımının yapılması ve kültürel miras alanlarında koruma standartlarının belirlenmesi için önemli bir adım olmuştur. Dünya Mirası kavramını literatüre dahil eden sözleşmeyle beraber yönetim planı kültürel mirasın korunmasında bir araç olarak tanımlanmıştır. Ancak yönetim planlarının işlerlik kazanması UNESCO’nun Dünya Mirası Listesi aday başvuru dosyasında yönetim planı bulundurma zorunluluğunun gelmesiyle olmuştur. Türkiye’de 2000’li yıllardan sonra kendine yer bulmaya başlayan alan yönetim planları, kültürel miras alanlarının korunmasına yönelik ilgili alandaki paydaşlar arasında eşgüdümün sağlanması ve alanın sürdürülebilir kullanımına yönelik kararlar içeren belgelerdir. Bu çalışma ile Türkiye’de oldukça zengin bir kültürel varlık olan ve çoğunlukla kırsal alanlara yayılmış arkeolojik alanlarda yapılan alan yönetim planları incelenecektir. Hem kırsala ilişkin politikalarda yerel bir kaynak olarak kültürel mirasın önem kazanması hem de kültürel mirasa ilişkin politikalarda mirasın ekonomik ve sosyal katkı sağlayan bir yaklaşıma dönüşmesi esas alınarak seçilen alan yönetim planı örneklerinin kırsal yerleşimlere ilişkin yaklaşımlarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Kırsal yerleşimler ise mevcut sorunları, arkeolojik alanlarla olan ilişkisi ve kırsal yerleşimlere yönelik planlama araçları çerçevesinde ele alınacaktır. Mevcut planlama sistemi içerisinde bir araç olarak alan yönetim planlarının kırsal yerleşimlere yönelik kararların sunacağı katkılar ve fırsatlar ortaya konulacaktır. Bu doğrultuda değerlendirme için seçilen alan yönetim planları yapılan arkeolojik alanlar ve kırsal yerleşimler şu şekildedir; Aphrodisias ve Geyre, Ani Harabeleri ve Ocaklı Köyü, Çatalhöyük ve Küçükköy, Göbeklitepe ve Örencik ile Yesemek Açık Hava Müzesi ve Yesemek. Değerlendirme, alan yönetim planlarının genel yaklaşımları ve en önemli ögesi olan eylem planı kurgusu üzerinden yapılacak, belirlenen kriterler üzerinden de bir karşılaştırma ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alan Yönetim Planları, Arkeolojik Alanlar, Kırsal Yerleşimler, Kültürel Miras

THE EFFECT OF ARCHEOLOGICAL AREA MANAGEMENT PLANS ON RURAL SETTLEMENTS

ABSTRACT

Cultural heritage has a wide definition, and it can be concrete structures that carry all kinds of information about today's humanity, and it also raises a landscape element in which production still continues today. With the change experienced by the concept of cultural heritage over the years, the content of cultural perception has also expanded, and new approaches are aimed at developing new approaches to the preservation of the cultural perspective. The "Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage" prepared by UNESCO in 1972 has been an important step in defining the cultural heritage and determining the standards for the protection of cultural heritage. Along with the convention that included the World Heritage concept and literature, the management plan was classified as a tool for the protection of cultural preservation. However, the gaining of the management plans was due to the necessity of bringing a management plan in the candidate application of UNESCO's World Heritage List. Site management plans, which started to gain ground in Turkey after the 2000s, are documents that include decisions regarding the coordination between the restrictions on the protection of cultural heritage and the sustainable use of the environment. In this study, site management plans made in protected areas, which are a very rich cultural asset in Turkey and spread over rural areas, will be examined. It is aimed to deal with the approaches of the selected area management plan to rural settlements by using both the importance of cultural perception as a local resource in rural policies and the transformation of evaluation into an approach that contributes economically and socially in policies related to cultural heritage. Rural settlements, on the other hand, should be captured along existing partitions, relations with residual sites, and planning tools for rural settlements. The contributions of field management plans as a tool within the current planning system and the decisions for rural settlements will be presented. In this direction, the site management plans, structured sites and rural settlements selected for evaluation are as follows; Aphrodisias and Geyre, Ani Ruins and Ocaklı Village, Çatalhöyük and Küçükköy, Göbeklitepe and Örencik, and Yesemek Open Air Museum and Yesemek. Evaluation will be made over the general approaches of the site management plans and the plan action fiction, which is the most important element, and a comparison will emerge over the determined criteria.

Keywords: Archaeological Sites, Cultural Heritage, Site Management Plans, Rural Settlements

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER	xv
KISALTMALAR	xvii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xxi
1. GİRİŞ	1
1.1.Çalışmanın Amacı	2
1.2.Çalışmanın Konusu ve Kapsamı	3
1.3.Çalışmanın Yöntemi.....	4
2. KÜLTÜREL MİRAS, ALAN YÖNETİM PLANI VE KIRSAL YERLEŞİMLER	5
2.1.Kültürel Miras	5
2.2.Kültürel Miras ve Alan Yönetim Planları	9
2.2.1.Alan Yönetim Planı Tanımı	11
2.2.2.Türkiye’de Alan Yönetim Planı Süreci ve Yönetim Planı Çalışmaları	16
2.3.Kırsal Yerleşimler	23
2.3.1.Kırsal Yerleşimler ve Arkeolojik Alanlar	30
2.3.2.Türkiye’de Kırsal Yerleşimlere Yönelik Planlama Araçları.....	35
2.4.Bölüm Sonucu	41
3. TÜRKİYE’DE ARKEOLOJİK ALANLARDA YAPILAN ALAN YÖNETİM PLANLARININ İNCELENMESİ	43
3.1.Aphrodisias Alan Yönetim Planı.....	44
3.1.1.Geyre Yerleşimi ve Plan yaklaşımı.....	46
3.1.1.1.Üst Ölçekli Planlarda Alana İlişkin Kararlar	47
3.1.1.2.Yönetim Planında Geyre	49
3.2.Anı Kültürel Peyzajı Yönetim Planı.....	52
3.2.1.Ocaklı Köyü ve Plan Yaklaşımı.....	53
3.2.1.1.Üst Ölçekli Planlarda Alana İlişkin Kararlar	55
3.2.1.2.Yönetim Planında Ocaklı Köyü	56
3.3.Çatalhöyük Neolitik Kenti Yönetim Planı	59
3.3.1.Küçükköy ve Plan Yaklaşımı.....	61
3.3.1.1.Üst Ölçekli Planlarda Alana İlişkin Kararlar	62
3.3.1.2.Yönetim Planında Küçükköy Yerleşimi	64
3.4.Göbeklitepe Alan Yönetim Planı	66
3.4.1.Örencik Köyü ve Plan Yaklaşımı.....	67
3.4.1.1.Üst Ölçekli Planlarda Alana İlişkin Kararlar	68
3.4.1.2.Yönetim Planında Örencik Köyü	70
3.5.Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi Alan Yönetim Planı.....	72
3.5.1.Yesemek Mahallesi ve Plan Yaklaşımı.....	74
3.5.1.1.Üst Ölçekli Planlarda Alana İlişkin Kararlar	75

3.5.1.2. Yönetim Planında Yesemek Mahallesi	76
4. YÖNETİM PLANLARININ KIRSAL YERLEŞİMLER YAKLAŞIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	80
4.1.Katılım.....	81
4.2.Eğitim ve Bilinçlendirme	83
4.3.Fiziki Çevre Düzenlemesi	84
4.4.Ekonomik Fayda.....	85
4.5.Sürdürülebilirlik Kültürel Miras Yönetimi Kriterleri Bakımından Değerlendirme	86
5. SONUÇ.....	89
KAYNAKLAR.....	93
ÖZGEÇMİŞ.....	99

KISALTMALAR

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ICOMOS: International Council on Monuments and Sites

ICCROM: The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property

EUROSTAT: European Statistical Office

OECD: Organization for Economic Development and Cooperation

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

AYP: Alan Yönetim Planı

DM: Dünya Mirası

DML: Dünya Mirası Listesi

M.Ö. : Milattan Önce

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1: Kültürel Miras Kategorileri	8
Çizelge 2.2: Türkiye’de Ulusal Yönetim Planları	22
Çizelge 2.3: Türkiye’de İdari Bölünüşe Göre Yerleşimlerin Sayıları	24
Çizelge 2.4: Türkiye Kırsal ve Kentsel Nüfusun Yıllar İçindeki Değişimi.....	25
Çizelge 2.5:Çeşitli Kategorilere Göre Kırsal Yerleşimler	27
Çizelge 2.6:Kırsal Yerleşim Nüfus Yitirme Sebepleri	28
Çizelge 2.7: Kırsal Nüfusun Yaş Dağılımı (%).....	30
Çizelge 2.8:Yeni Kırsal Paradigmaları	31
Çizelge 2.9: Türkiye’de Sit Alanlarının Dağılımı	33
Çizelge 3.1: Geyre Yerleşimi Yıllar İçindeki Nüfus Değişimi	46
Çizelge 3.2: Ocaklı Köyü Yıllar İçinde Nüfus Değişimi.....	54
Çizelge 3.3: Küçükköy Yıllar İçinde Nüfus Değişimi.....	61
Çizelge 3.4:Örencik Köyü Nüfusunun Yıllar İçinde Değişimi	68
Çizelge 3.5: Yesemek Köyü Yıllar İçinde Nüfus Değişimi	74

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: Kültürel Miras Yönetimi Unsurları	12
Şekil 2.2: Dünya Miras Alanları için Yönetim Rehberi'ne Göre Yönetim Planı İçeriği	15
Şekil 2.3: Türkiye'de Yönetim Planı Süreci.....	19
Şekil 2.4: Kırsal Turizm Bileşenleri	32
Şekil 2.5: Arkeolojik Alanların Sürdürülebilirliğe Olan Katkıları	34
Şekil 3.1: Geyre Yerleşimi ve Aphrodisias Antik Kenti	44
Şekil 3.2 Geyre Yerleşimi ve Yakın Çevresi	46
Şekil 3.3: Çevre Düzeni Planında Geyre ve Aphrodisias	48
Şekil 3.4: Ocaklı Köyü ve Ani Ören Yeri.....	52
Şekil 3.5: Ocaklı Köyü ve Yakın Çevresi.....	53
Şekil 3.6: Çevre Düzeni Planında Ocaklı Köyü ve Ani Harabeleri.....	56
Şekil 3.7: Küçükköy ve Çatalhöyük Ören Yeri	59
Şekil 3.8: Küçükköy ve Yakın Çevresi	61
Şekil 3.9: Çevre Düzeni Planında Küçükköy ve Çatalhöyük	63
Şekil 3.10: Örencik Köyü ve Göbeklitepe	66
Şekil 3.11: Örencik Köyü ve Yakın Çevresi	67
Şekil 3.12: Çevre Düzeni Planında Örencik Mahallesi ve Göbeklitepe	69
Şekil 3.13: Yesemek Mahallesi ve Yesemek Açık Hava Müzesi.....	72
Şekil 3.14: Yesemek Köyü ve Yakın Çevresi	74
Şekil 4.1: Yönetim Planlarının Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi.....	87

1. GİRİŞ

Kültürel mirasın tanımı içerdiği değerlerin çeşitlenmesiyle genişlerken, kültürel mirasın korunmasına ilişkin düzenlemeler de çağdaş koruma anlayışına paralel olarak değişim göstermektedir. Venedik Tüzüğü ile Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi kültürel miras tanımının ve korunmasının gelişimi açısından günümüz koruma yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Venedik Tüzüğü ile korumanın ölçüğü tek yapıdan çıkarak çevresi ile birlikte korunduğu bir anlayışın temelleri atılmış, Dünya Miras Sözleşmesi ile de Dünya Mirası kavramı literatüre girmiş ve belirlenen kriterlere sahip olan kültürel miras varlıklarının tüm insanlığa ait olduğu ve bunların korunmasında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi gerekliliği ortaya koyulmuştur. Kültürel mirasın korunmasında yönetim planının bir araç olarak ortaya çıkması ise 1977 yılında yayınlanan Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Rehber İlkeler isimli belge ile gerçekleşmiştir. Sözleşmeye yıllar içinde getirilen değişiklikler ile Dünya Miras Listesi adaylık başvuru dosyalarında yönetim planı bulundurma zorunluluğu getirilmesiyle yönetim planı işlerlik kazanmıştır.

Kırsal yerleşimler ise günümüzde kırsal hizmetlerin yetersizliği, tarımsal üretimin getirisinin az olması, istihdam olanaklarının yetersizliği gibi nedenlerle göç vermektedir. Kırsalın nüfusu kaybetmesi tarımsal üretiminin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmakta ve göç sonucunda kırsal en önemli kaynağı olan insanı kaybetmektedir. Kırsaldan kente göçün önüne geçebilmek için kırsalın yerinde güçlendirilmesine yönelik üretilen politikalarda kırsalın sahip olduğu yerel kaynakların (tarihsel unsurlar, bozulmamış peyzaj karakteri vs.) kullanımı önem kazanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin kırsalında geniş bir yayılım arkeolojik alanlar da kırsal yerleşimlerin konusu haline gelmiştir. Arkeolojik alanlarda yapılan yönetim planları , kırsal yerleşimler ve arkeolojik alanın birlikte ele alınması adına katılımcı ve yenilikçi bir araç olarak ele alınabilmektedir. Yönetim planları kırsal yerleşimlerin yerelde ele alınması ve kırsala yönelik eylemlerin tanımlanması için bir fırsat yaratmıştır.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı uluslararası kültürel miras koruma politikalarındaki değişimle birlikte miras alanlarının korunmasının yanı sıra ekonomik ve sosyal katkılar da sağlaması gerekliliği anlayışı kapsamında, yönetim planlarında kırsal yerleşimler ve arkeolojik alanların birlikteliğinin nasıl ele alındığına, plan dahilinde kırsal yerleşimlere ilişkin yaklaşımlarının araştırılması ve değerlendirilmesidir.

Son yıllarda kırsal alanlar hem dünya genelinde hem ülkemizde çeşitli ekonomi-politikalarından dolayı göç vermektedir. Özellikle ülkemizde kırsal alanlara yönelik izlenen politikalar bu alanların temel kimliğini oluşturan tarımsal üretimden uzaklaşmasına, üreticinin yeterince destek görmemesine neden olmuştur. Bu noktada ise alternatif olarak son yıllarda kırsal turizm/kültür turizmi teşvik edilmeye başlamıştır. Dünya genelinde kültürel mirasın korunması ve yönetimi ile ilgili uluslararası kuruluşların, kültürel miras öğelerini sürdürülebilir bir kalkınma anlayışının önemli bir parçası olarak sunduğu anlayışa paralel olarak ülkemizde de kırsala ilişkin politikalarda değişim göstermiştir. Bu bağlamda kırsal alanlarda bulunan miras öğeleri önemli bir potansiyel haline gelmiştir. Kırsal alanlarda bu süreci yönetmek adına özel bir mevzuat bulunmamasıyla beraber özellikle 2005 yılından itibaren Türkiye’de de aktif uygulama alanı bulan alan yönetim planları kırsal alanların ve kırsal mirasın birlikte ele alınması adına önemli bir fırsat olmuştur. Bu çalışmanın sonucunda ele alınan alan yönetim planlarının miras-yerel halk ilişkisini gözeterek kırsal yerleşimlere sunacağı katkıların araştırılması amaçlanmaktadır. Kırsal alana yönelik tanımlanmamış bir planlama sistemi içerisinde alan yönetim planlarının yakın ilişkide bulunduğu kırsal yerleşimlerde planın getirdiği hükümlerin halkın sosyal ve ekonomik açıdan yaşam standartlarını nasıl şekillendirdiği ve hangi fırsatları sunduğu ortaya konulacaktır.

Çalışma kapsamında şu sorulara cevaplanması beklenen sorular şekildedir:

- Kültürel mirasın korunmasında alan yönetim planı yaklaşımı nasıl gelişmiştir?
- Kültürel miras alanları ve yerel topluluklar arasındaki etkileşim nasıl ele alınmaktadır?
- Planlama sistemi içerisinde ayrı bir mevzuata sahip olmayan kırsal yerleşimler için alan yönetim planları bir araç olabilir mi?

- Yönetim planlarının kırsal yerleşimlere ilişkin yaklaşımları ve sunacağı katkılar nasıl tanımlanmaktadır?
- Yönetim planları kırsal yerleşimlere yönelik nasıl fırsatlar sunmaktadır?

1.2. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

Türkiye soyut ve somut kültürel miras öğeleri açısından oldukça zengin bir ülke olup, sahip olduğu birçok sit alanı da bu durumun bir göstergesi niteliğindedir. Sit alanları içerisinde arkeolojik sit alanları ülkemizde en fazla bulunan sit türüdür. Bu alanlar ise çoğunlukla kentsel yerleşimlerin dışında yer almakta, kırsal nitelikli yerleşimlerle daha fazla etkileşim içindedir. Bu durum ise kırsal yerleşimler için turizm potansiyeli yaratmaktadır. Dünya genelinde de kırsal yerleşimlerin gelişimi için bir araç olarak önem kazanan turizm, kırsal yerleşimlerde tarım dışı faaliyetlerden gelir etmenin başlıca yöntemlerinden biri haline gelmiştir. Turizmin beraberinde getirdiği dinamikler tartışılrsa da bulunduğu yerleşime sosyal ve ekonomik anlamda katkı sağladığı sürdürülebilir örnekler de mevcuttur. Alan yönetim planları ise ülkemizde 2000’li yıllardan itibaren uygulama alanı bulmuş, kültürel mirasın korunmasında daha kapsamlı bir bakış açısı sunmuştur. Alan yönetimleri planları ülkemizde çoğunlukla UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne giren alanlar için yapılmış olup, kırsal yerleşimler ve miras etkileşiminin sürdürülebilir şekilde yönetilmesi için önemli bir fırsat olmuştur.

Çalışma kapsamında ele alınacak başlıca konular alan yönetim planı kavramı ve kırsal yerleşimlerdir. Yönetim planları tarihsel süreç içinde genel olarak alındıktan sonra Türkiye’de bu çalışmaların yerinden bahsedilecek, ardından araştırılmak istenen soru dahilinde kırsal yerleşimlerle yakın ilişkili alan yönetim planları daha detaylıca incelenecektir. Kırsal yerleşimler ise alan yönetim planlarında araştırılması gereken kriterleri belirleyebilmek ve öne çıkarmak adına incelenecektir. Kırsala ilişkin tanımlar ortaya konularak, kırsal yerleşimlere ilişkin düzenlemeler ve sorunlar ,kırsal yerleşimlerin arkeolojik alanlarla ilişkisi ve kırsal yerleşimlere yönelik planlama araçları ele alınmıştır. Türkiye’de kendine has mevzuatı bulunmayan kırsal alan planlamasında bir araç olarak alan yönetim planlarının kırsal yerleşimler yaklaşımı ve planlamaya dair neler sunduğu ortaya konulacaktır.

1.1. Çalışmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında kullanılacak yöntemlerin başında literatür taraması ve doküman analizi gelmektedir. Literatür taraması kapsamında öncelikle alan yönetim planı ve kırsal yerleşim kavramlarına yönelik yayınlanmış tez ve makalelerden, internet kaynakları, seminer bildirileri ve konuyla ilgili kurum/kuruluşların yayınladıkları dijital kaynaklardan ve/veya bağlantılardan faydalanılmıştır.

Çalışmanın ilk kısmında kültürel miras, alan yönetim planı ve kırsal yerleşimler kavramları baz alınarak literatür taraması yapılmıştır. İlk bölümün akışında kültürel miras kavramı açıklanarak, kültürel mirasında korunması alan yönetim planlarının gelişimi ve Türkiye’de alan yönetim planı kapsamında yapılan çalışmalar ortaya konulmuştur. Devamında kırsal yerleşimlerin Türkiye’deki mevcut durumu ve bu yerleşimlerin arkeolojik alanlarla ilişkisi ele alınmış, planlama sisteminde kırsal yerleşimlere ilişkin araçlar incelenmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında ise arkeolojik alanlar için hazırlanmış ulusal yönetim planları taranarak kırsal yerleşimler ile mekansal olarak yakın ilişki içerisinde bulunan planlar ele alınmıştır. Ülkemizde kırsal alanların tanımlanmasına ilişkin bir belirsizlik mevcut olup, tez kapsamında ele alınan kırsal yerleşimlerin seçilmesinde Köy Kanunu kapsamında yapılan “nüfusu 2 binin altında, ortak kullanım alanlarına sahip, insanların tarlalarıyla beraber yaşadığı yerler” olarak tanımlanan köy tarifi yol gösterici olmuştur. Taranan planlar arasında kırsal yerleşim tanımına uygun bir yerleşim ele alan ve mekansal açıdan da yerleşim ile yakınlık gösteren Aphrodisias, Ani Ören Yeri, Çatalhöyük, Göbeklitepe ve Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi arkeolojik alanları için hazırlanan yönetim planları seçilmiştir. Arkeolojik alan ve kırsal yerleşim ikilileri öncelikle üst ölçekli planlar dahilinde değerlendirilmiş, sonrasında yönetim planlarının kırsal yerleşimlere ilişkin eylem planı kararları ortaya konularak doküman analizi yapılmıştır.

2. KÜLTÜREL MİRAS, ALAN YÖNETİM PLANI VE KIRSAL YERLEŞİMLER

Çalışmanın bu bölümünde kültürel miras, alan yönetim planı ve kırsal yerleşim kavramlarına ilişkin literatür taraması yapılarak kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Kültürel mirasın korunmasında bir araç olarak alan yönetim planının gelişim süreci ele alınmış ve Türkiye'deki mevcut durum değerlendirilmiştir. Kırsal yerleşimler ise arkeolojik alanlar ile ilişkisi ve kırsal planlamadaki yeri ile ele alınmıştır.

2.1. Kültürel Miras

Kültürel mirasın tanımı yıllar içinde değişen koruma anlayışına paralel olarak anlam olarak gelişmekte ve dönüşmektedir. Mirasın içeriğini insanlığa ait gelenekler, çeşitli zanaat uğraşları gibi bilgi birikiminden tarihi binalar, arkeolojik kalıntılar gibi fiziksel kültürel varlıklarına ve günümüzde geldiğimiz noktada doğanın kendi eşsiz değerleri de tanımlayabilmektedir.

Kültürel miras, insanların sahipliklerinden bağımsız olarak, sürekli olarak değişen bilgi birikimi ve sosyal değerlerinin bir ifadesi olarak geçmişten günümüze kadar gelen kaynaklardır (Faro,2005).

İnsanın yaşamının uzun yıllardır hayat deneyimi, aklının ve yaratıcılığının bugüne ulaşmayı başarmış kalıntıları olarak tanımlanabilen kültürel miras insanın kimliği, kültürü, tarihi ile ilgili somut ve somut olmayan varlıkların ve değerlerin tümünden oluşmaktadır. Geçmişle bugün arasında bağlantı kurmamızı sağlayarak günümüz dünyasına bir temel oluşturmakla beraber manevi olarak da insan hayatını zenginleştirmektedir (Ünsal ve Pulhan, 2012, s.34).

Ülkemizde kültürel mirasın korunmasına ilişkin yasal zemin sağlayan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ise kültür varlıklarını tarih öncesi ya da tarihi değerlere ait kültürel ve bilimsel olarak kendine özgü bir niteliği olan,

sosyal hayatın bir parçası haline gelmiş toprak veya su altında yer altında tüm taşınır ve taşınmaz varlıklar olarak tanımlanmıştır.

Kültürel mirasın sadece bulunduğu yere ve ülkeye ait olmadığı ve onu korumanın tüm insanlığın görevi olduğu anlayışı UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) tarafından “Dünya Mirası” kavramı tanımının geliştirilmesiyle önem kazanmıştır. UNESCO 1945 yılında, ikinci dünya savaşı bitiminde insanlar arasında barışı eğitim ve çeşitli bilim türlerinden yararlanarak iletişim ve kültür ile kurmak amacıyla kurulmuş, 1946 yılında da Türkiye kuruluş sözleşmesini kabul eden devletler arasına girmiştir (Url 1).

1972 yılında UNESCO’nun Paris’te düzenlenen genel konferansı sonrasında olağanüstü evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal mirasın korunmasına ilişkin organize edilmiş, kalıcı, çağın gereklerine uygun bir sözleşme benimsenmesi kararı alınmıştır. Sözleşme doğal ve kültürel mirasın sadece geleneksel bozulma nedeniyle değil, değişen şartların kötüleşmesi ile tehlikeli çürüme ve tahrip nedeniyle tehdit altında olduğu, doğal ve kültürel miras parçalarının istisnaî bir önem barındırması nedeniyle insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak korunması gerektiğini belirtmiştir. Sözleşme doğal ve kültürel mirasın korunmasının ilgili mirasın nerede olduğu fark etmeksizin tüm insanlığın sorumluluğu anlayışını ortaya koymuştur. (UNESCO,1972).

Dünya Kültür ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme’ de kültürel ve doğal miras tanımları yapılmıştır. Bu sözleşmeye göre kültürel miras anıtlar, bina grupları ve sitler olarak üçe ayrılarak tanımlanmıştır :

“Anıtlar: Tarihsel ya da bilimsel olarak olağanüstü evrensel değeri sahip mimari eserler, anıtsal heykel ve resim eserleri, arkeolojik nitelikteki öğeler veya yapılar, yazıtlar vs.

Bina grupları: homojenlikleri, mimarileri veya peyzajdaki yerleri nedeniyle sanat, tarih veya bilim açısından olağanüstü evrensel değere sahip ayrı veya bağlantılı bina grupları;

Sitler: insan ya da insan ve doğa birlikteliğine ait eserleri ve estetik,tarihi etnolojik ya da antropolojik açıdan olağanüstü evrensel değere sahip arkeolojik sitler dahil alanlar” (UNESCO,1972).

Kültürel ve doğal miras alanlarının korunmasına yönelik uluslararası işbirliğini teşvik eden en etkili yasal araç olarak nitelendirilen sözleşme kapsamında oluşturulan komite, dünya mirası olarak nitelendirilebilecek miras alanlarını “Dünya Mirası Listesi” adı altında yayımlanmasını sağlamaktadır. Listeyle miras alanlarının ulusal ve uluslararası boyutta korunması ve yaşatılması amaçlanmakta ve dünya mirası anlayışla uluslararası bilgi ve iş birliği yapılmaktadır. Komite tarafından kültürel ve doğal mirasın karşılaştığı tehditler devamlı takip altında tutularak daha iyi koruma ve yönetim için ilgili devletler uyarılmaktadır (Eraslan, 2020, s.120).

Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Rehber İlkeler (Operational Guidelines for the Implementation of World Heritage Convention) ilk olarak 1977’de yayımlanmış olup ve düzenli aralıklarla revize edilmektedir. Belge, sözleşmeye taraf devletleri çalışmaya rehberlik eden ilkeler hakkında bilgilendirmek amacıyla hazırlanmıştır (Jeilden ve Fokilehto, 1998,s,6). Dünya Mirası Sözleşmesinin uygulanmasını kolaylaştırmayı amaçlayan belge;

- Varlıkların Dünya Mirası ya da Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesine kaydedilmesi,
- Dünya Mirası varlıklarının korunması,
- Dünya Mirası Fonu kapsamında uluslararası yardım verilmesi ve,
- Sözleşme lehine ulusal ve uluslararası desteğin seferber edilmesine yönelik prosedürleri belirlemektedir.

Sözleşmede üstün evrensel değer tanımı yapılmakta olup, kültürel ve doğal mirasın Dünya Mirası Listesine seçilmesi için sahip olması gereken kriterler tanımlanmaktadır. Rehber İlkelerde “Üstün Evrensel Değer”, ulusal sınırları aşacak kadar istisnai ve bütün insanlığın şimdiki ve gelecek kuşaklar için ortak öneme sahip kültürel ve/veya doğal önem olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, bu mirasın kalıcı olarak korunması, bir bütün olarak uluslararası toplum için en yüksek öneme sahiptir. Taraf devletler Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmek üzere "Üstün Evrensel Değer" olarak kabul edilen doğal ya da kültürel değere sahip varlıkları aday göstermeye davet edilmektedir (Jeilden &Fokilehto, 1998).

UNESCO somut kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalarının yanı sıra somut olmayan mirası tanımlamak içinde adımlar atmıştır. 2003 yılında Somut Olmayan

Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi imzaya sunulmuş ve kültürel mirasın tanımı genişletilmiştir. Somut olmayan kültürel miras aynı zamanda yaşayan miras olarak da tanımlanmış; kimi zaman sadece insanda olmak üzere insan topluluklarının, kültürel miraslarının bir parçası olarak gördükleri çeşitli sözlü anlatım ve uygulamalar ile bunlara ilişkin araçlar ya da kültürel mekanlar da kültürel mirasın bir parçası haline gelmiştir.

Kültürel miras kavramı sınıflandırılmak gerekirse uluslararası kurumlar tarafından hazırlanan sözleşmelerde ve uluslararası hukuk metinlerinde somut kültürel miras, somut olmayan kültürel miras, sualtı kültürel mirası, doğal miras olarak kategorize edilmiştir (Kuşçuoğlu ve Taş,2017,s.60).

Çizelge 2.1: Kültürel Miras Kategorileri

Somut Kültürel Miras	Taşınır Kültürel Miras (heykeller, tablolar, el yazmaları, sikkeler vb.)
	Taşınmaz Kültürel Miras (anıtlar, arkeolojik sitler, tarihi kent dokuları vs.)
Somut Olmayan Kültürel Miras	Sözlü gelenekler, gösteri sanatları, ritüeller
Sualtı Kültürel Mirası	Batıklar, sualtı kalıntıları ve kentleri
Doğal Miras	Kültürel boyutu olan doğal sitler, kültürel peyzajlar gibi, fiziki, biyolojik ve jeolojik formasyonlar vs.

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından hazırlanmıştır.

Kültürel mirasın korunması gerekliliği sahip olduğu tarihsel, belgesel, mimari ve estetik değerler ve ekonomik kullanım değerleri olarak gösterilebilmektedir. Barındırdığı belgesel değer içerdiği ve günümüz toplumuna aktardığı bilgilerden gelen kültürel miras sayesinde toplumun sosyal, politik, kültürel ve ekonomik niteliklerinin öğrenilmesi mümkündür. Tüm bu niteliklerin yanı sıra toplumun yaşam biçimleri, ritüelleri, sosyal/toplumsal normları estetik yaklaşımları gibi fiziksel tanıklarını doğru yorumlamak, anlamak ve öğrenmek için önemlidir (Ahunbay ve Kuban'dan aktaran Kuşçuoğlu ve Taş,2017).

Feilden ve Jokilehto (1998) fiziki kültürel mirasın en önemli yenilemeyen kaynaklarımız olduğunu dolayısıyla ihtiyaçlarımız ve onun korunması için gerekli dengeyi sağlayabilmek adına özel bir ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır.

Kültürel Mirasın Toplum İçin Değerine İlişkin Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi (Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society) ya da kısaca Faro Konvansiyonu kültürel mirasın insanlığın tarihi anlaması ve anlamlandırması adına yol gösterici olduğunu belirtmekte, bu nedenle mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının sağlanmasını insanlığın ortak görevi olduğunu vurgulamaktadır.

UNESCO'nun uluslararası düzeyde toplanan genel kurulları sonrasında günümüzde kültürel mirasın korunmasına yönelik kurumların temelleri atılmıştır. 1956 yılında restorasyon yöntemlerini incelemek ve geliştirmek için kurulan ICCROM (Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Araştırma Merkezi) , günümüz koruma politikalarının şekillenmesinde önemli bir payı olan, anıt ve yerleşmelerin korunması üzerine çalışacak bir konsey olarak ICOMOS(Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) 1965 yılında kurulmuştur. ICOMOS ve ICCROM ile birlikte IUCN (Dünya Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği) UNESCO' ya kuruluş hedefleri doğrultusunda danışmanlık yapmaktadır.

Bu kuruluşlar, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği bağlamında yol gösterici ilkeler geliştirmekte ve öneriler yoluyla kamuoyu oluşturmaya çalışmakta, korumaya ilişkin bilimsel konularda belge toplamak ve yaymak ve bu alanda araştırmaları desteklemek, teknik personel yetiştirmek gibi önemli bir misyon edinmiş, yayınladıkları çeşitli resmi belgeler ile uluslararası düzeyde yasal zorunluluklar getirmektedir(Aksoyak,s.29).

2.2. Kültürel Miras ve Alan Yönetim Planları

Alan yönetimi ve bu sürecin bir ürünü olarak yönetim planı kavramları çeşitli uluslararası koruma kuruluşları tarafından kültürel mirasın korunmasına yönelik yayınlanan çeşitli belgelerle yaklaşık olarak kırk yıl içerisinde şekillenmiştir. Kültürel miras tanımının yıllar içinde ele alınış biçiminin değişimi korumaya ilişkin yaklaşımı da değiştirmiş, alan yönetimine bu sürecin bir parçası olarak gelişmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde Venedik Tüzüğü köşe taşı niteliğinde olup, tüzükle beraber sanat eseri niteliğine sahip olmasa da yerleşme dokularının korunmaya değer olabileceği görülmüş ve kentsel alanların da sit alanı ilan edilerek korunması adına önemli bir adım olmuştur. 1972 yılında UNESCO'nun imzaya açtığı "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme" ile sadece insana ait değil insan ve doğanın birlikteliği ile inşa edilen eserlerin de miras tanımı kapsamına alınması kültürel mirasın tanımlanmasındaki diğer önemli değişikliktir. Bu sözleşmeyle beraber imzacı devletler kültürel ve doğal mirası tanımlama, belirleme, koruma, restore etme, sunma ve gelecek nesillere aktarma yükümlülüğü altına girmektedir. 1975 yılında Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan Avrupa Mimari Miras Sözleşmesi de kültürel mirasın içinde bulunduğu fiziksel çevrede yaşayan insanlarla beraber bütünsel bir koruma anlayışı ortaya koyması açısından önemli bir belgedir (Aksoy ve Enlil, 2012, s.4-5).

1970'li yılların sonunda Avustralya ICOMOS tarafından oluşturulan 2013 yılında tekrar revize edilen Burra Tüzüğü de koruma sürecinin adımlarını tanımlamış ve yönetim planını yapılan çalışmaların kaydedilmesi için kullanışlı bir belge olarak atfetmiştir. Washington Tüzüğü (ICOMOS,1987) de kültürel mirasın korunması sürecinde katılımın önemini vurgulamasını açısından önemli olup, içeriği bakımından alan yönetim planının temel ilkelerine gönderme yapan maddeler içermektedir (Aksoyak,2019,28).

1990'lardan sonraki kültür mirasının korunması düşüncesi çevre ve arkeolojik alanların korunması, kültürel gelişme politikaları ile şehir ve kırsal bölgelerin planlanmasının bütünleşik bir alan yönetimi anlayışının gerekliliğine evrilmiştir. Kültürel miras kavramına bakış eser odaklılıktan peyzaj odaklılığa geçerek tekil varlıklar yerine varlıkların yer aldığı çevrenin kendisinin tüm katmanlarının ele alındığı bir dönüşüm geçirmiştir (Aksoy ve Enlil,2012, s.6).

Nara Özgünlük Belgesi (ICOMOS, 1994) Japonya'ya özgü çıkarılan bir belge olarak geliştirilmiş ancak kültürel mirasın korunabilmesi adına en önemli etkenlerden olan özgünlük değeri üzerine tavsiyeler içermektedir. Belge kapsamında yer verilen alanın değerinin ortaya konulması, alanın sürdürülebilirliği için önlemlerin alınması ve bunların kayıt altına alınmasını sağlayan izleme rehberlerinin yönetim planı niteliği taşıdığı söylenebilmektedir.

1998 yılında Feilden ve Jokilehto tarafından hazırlanan “Management Guidelines for World Heritage Sites (Dünya Miras Alanları için Yönetim Rehberi) ” ICCROM tarafından Dünya Miras Listesinde bulunan alanların için standartların belirlendiği, kültürel mirasın yönetimine ilişkin yayınlanan en temel rehber olarak kabul edilmektedir. 2002 yılında Dünya Miras Komitesi tarafından yayınlanan Budapeşte Deklarasyonu ile 2005 yılında Avrupa Konseyi tarafından “Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri Konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi'nin (Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society)” belgeleri ise kültürel mirasın korunmasına ilişkin çağdaş yaklaşımların ortaya koyulması açısından önemli olup, mirasın yönetilmesi sürecine toplumdaki herkesin dahil edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

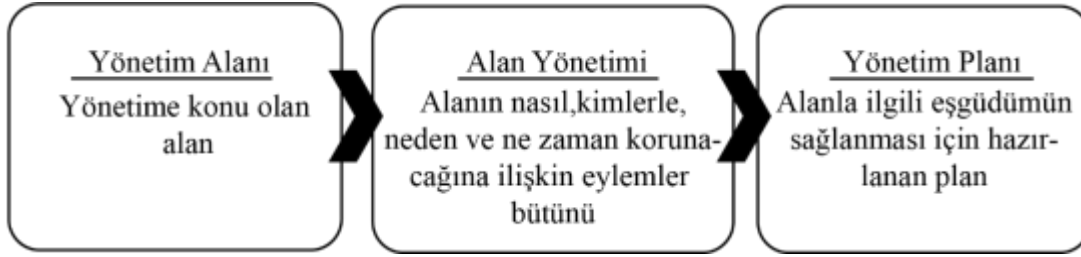
2011 yılında yayınlanan Paris Deklarasyonu yönetim planlarını sürdürülebilir turizm için gerekli belgeler olarak tanımlanırken, “Tarihi Kentlerin Ve Kentsel Alanların Korunması Ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri” belgesinde yönetim planının yapısına ilişkin temel ilkeler tanımlanmıştır.

Uluslararası belgelerin kültürel mirasa ilişkin yayınladıkları belgelerde mirasın tanımının değişmesi ile beraber, mirasın korunmasına ilişkin yaklaşım da değişmiştir. 1977 yılında temelleri atılan yönetim planı kavramına yönelik çeşitli belgelerde de izleme rehberi, koruma planı gibi farklı isimler altında atıfta bulunan tanımlar yapılmış ve sürdürülebilir bir yönetim süreci ve bu sürecin ürünü olan yönetim planının içermesi gereken değerler tanımlanmıştır. Yönetim planlarının, alanın mevcutta ve gelecekte sürdürülebilir ve bütüncül korunması için gerekli olduğu ve katılım süreçlerinin yönetim planı için vazgeçilmez olduğu anlayışı giderek önem kazanmıştır. Kültürel mirasın, çevresiyle beraber ele alınan ve sürdürülebilir gelişme içinde bir strateji olarak kullanılacak bir anlayış kazanması ile alanın korunmasına ve korumaya yönelik eylemlerin izlenmesine yönelik bir rehber olarak gelişen yönetim planları bu amaçları da benimseyen belgeler haline gelmiştir.

2.2.1. Alan Yönetim Planı Tanımı

Kültür ve korumaya ilişkin çalışmalarda bulunan çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından “neden, ne zaman, nasıl ve kimlerle” sorularıyla koruma yönetiminin yapılacağı belirli yöntemler ortaya konulmaktadır. Alan yönetimi ise koruma yönetimine ilişkin en yeni kavramlardandır. Yönetim planı, etkili ve verimli bir alan

yönetiminin gerçekleşmesi için düzenlenen ve alanla ilgili tüm verilerin koordinasyonunu sağlamak amacı ile hazırlanan plandır (Güler ve Ekinci, 2010, s.2).

Şekil 2.1: Kültürel Miras Yönetimi Unsurları (Güler ve Ekinci (2012)'nin çalışmasından yararlanarak düzenlenilmiştir.)

Yönetim planı, yönetim alanının korunması ve sürdürülebilir kullanımı amacıyla alanda geliştirilen mevcut koruma projelerini dikkate alarak oluşturulan, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini içeren ve beş yılda bir tekrar gözden geçirilen koruma ve gelişim projesinin planlarını ifade etmektedir (Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş Ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik).

Yönetim planı fiziki bir plan değil, kültürel-doğal varlıkların ve sit alanlarının sürdürülebilir ve bütüncül bir yaklaşım içinde, ilgili tüm paydaşlar ile birlikte alanın değerinin korunması ve gelişimi için hazırlanan stratejik bir plandır. Yönetim planının en önemli unsuru ise koruma-restorasyon, eğitim-bilinçlendirme, turizm ve ziyaretçi yönetimi, erişilebilirlik gibi başlıklar altında ilgili paydaşlar ile birlikte belirlenen vizyon ve hedefler doğrultusunda tasarlanmış eylem planlarıdır (Url 2) .

Yönetim planı yönetim yaklaşımını, alınan kararları, bunların temelini ve gelecekteki yönetim için rehberliği belgeleyen planlama sürecinin bir ürünüdür. Basit bir ifadeyle yönetim planı belirli bir süre boyunca korunan alanda uygulanacak yönetim yaklaşımını ve hedeflerini karar verme çerçevesiyle birlikte ortaya koyan bir belgedir. Korunan alanların temel özellikleri ya da değerlerini ve ulaşılması gereken yönetim hedeflerini açıkça belirleyen ve uygulanacak eylemleri gösteren kısa ve öz belgeler olmalıdır. Öngörülemeyen olayları karşılayabilecek kadar da esnek olmalıdır (Thomas ve Middleton, 2003).

Yönetim planı, alanın öz niteliklerini ve yönetim ile ilgili hedeflerini ortaya koyan ve hazırlanıp uygulanması ile bitmeyen, devamlı gözden geçirilmesi gereken bir rehber niteliğindedir. Yönetim planı sürekli devam bir sürece sahip olduğu gibi değişen

koşullara ve hedeflere uyum sağlayan bir yapıya sahip olmalıdır (Gülersoy ve Ayrancı, 2011, s.4).

1977 yılından itibaren yayınlanmaya başlayan ve sürekli revize edilmekte olan Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Rehber İlkeler ile birlikte koruma çalışmalarının merkezine yönetim planı kavramı yerleştirilmiş, günümüze değin yapılan değişikliklerle yönetim planı DML adaylık başvurularında bulunması gereken bir belge haline gelmiştir.

Rehber İlkeler belgesine Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilen alanlar için yönetim planı varlığı zorunluluğu 2005 yılında yapılan düzenleme ile gelmiş, 2015 yılında da adaylık dosyasında bulunan yönetim planının onaylı olması zorunluluğu getirilmiştir (Uluslan, 2016) .

Rehber İlkelerin ilgili maddesinde aday gösterilen her varlığın sahip olduğu üstün evrensel değerin korunmasına yönelik adımları gösteren katılımcı yollarla hazırlanması tercih edilen bir yönetim planı ve belgeli bir yönetim sistemine sahip olması gerektiği belirtilmiştir (UNESCO,2021) .

Kılavuz kapsamında yönetim sisteminin amacı aday varlığın şimdiki ve gelecek nesiller için etkili bir korumanın sağlanması olarak belirtilmiştir. Etkili bir yönetim sisteminin unsurları ise şu şekilde açıklanmaktadır:

- Yerel toplulukları da sürece katarak ilgili bütün paydaşlar tarafından mülkün, evrensel, ulusal ve yerel değerlerinin ve sosyo-ekolojik bağlamının kapsamlı bir şekilde paylaşılması;
- Çeşitlilik, eşitlik, cinsiyet eşitliği ve insan haklarına saygılı, kapsayıcı ve katılımcı paydaş danışma süreçlerinin kullanımı,
- Planlama, uygulama, izleme, değerlendirme ve geri besleme aşamaları içermesi
- Mülkün sosyal, ekonomik, çevresel ve felakaetler ve iklim değişikliği de dahil olmak üzere diğer baskılar ve değişimlere karşı güvenlik açıklarının değerlendirilmesi, bunun yanı sıra eğilimlerin ve önerilerin etkilerinin izlenmesi
- Katılım mekanizmalarının geliştirilmesi ile farklı ortak ve paydaşlar arasındaki çeşitli faaliyetlerinin koordinasyonu
- Gerekli kaynakların tahsisi

- Kapasite geliştirme
- Yönetim sistemi fonksiyonlarının hesap verilebilir, şeffaf tanımının yapılması (UNESCO, 2021, s.35)

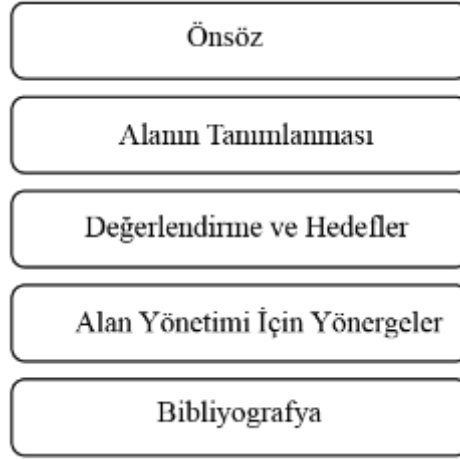
Bu ilkeler “Dünya Mirası” olarak tanımlanan varlığın adaylık döneminde sahip olduğu özgün değer ve bütünlüğünün ileride de sürdürülebilmesi devletler tarafından benimsenmesi gerekli görülen ana kurallardır.

1998 yılında M. Feilden ve J. Jokilehto tarafından hazırlanan "Dünya Miras Alanları için Yönetim Rehberi" kültürel miras alanlarının yönetimi için en kapsamlı ve temel belgedir. Rehber Dünya Mirası alanları için ele alınsa da kültürel değerleri nedeniyle korunan diğer alanlar içinde geçerli olduğunu belirtmektedir. Rehberle alan yönetimi ekibinin uyanık ve kendine yeterli hale gelmesine, merkezi hükümetten yeterli kaynak ve aktif desteğin alınabilmesi için yardımcı olmak amaçlanmaktadır.

Yönetim planının temel amacını alanın kültürel kaynaklarını korumak ve gelecek nesillere aktarmak olarak açıklayan rehberde göre bir Dünya Mirası alanı için bir yönetim planının hazırlanması, tüm kaynaklarının dikkate alınmasını gerektirir. Ayrıca Dünya Mirası alanın yönetimi adaylık prosedürü sırasında belirlenen öneminin ayrıntılı analizine dayanmaktadır. Rehber yönetimin içermesi gerekenleri şu şekilde açıklamaktadır:

- İlgili personellerin alanda korunacak kültürel değerlerin anlamasını sağlamak
- Alan içindeki kültürel kaynakların eksiksiz bir envanterinin çıkarılması
- Nitelikli ve deneyimli profesyoneller tarafından düzenli teftiş ve resmi raporların düzenlenmesi
- Yıllık çalışma programı içindeki önceliklerine uygun olan kaynak projelerinin formülasyonuna yol gösterici stratejik koruma planı taslağı hazırlanması
- Tüm çalışmalarda koruma etiğı ve UNESCO'nun Venedik Tüzüğü gibi uluslararası tavsiyelerinin benimsenmesi

Rehber planlama sisteminin başarılı bir şekilde işletilmesi, tutarlı bir yorumlama için çerçeve oluşturulması ve çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilerin kolayca çapraz bir referanslandırmasını sağlamak için standart bir yönetim planı formatının esas olduğu belirtilmektedir.

Şekil 2.2: Dünya Miras Alanları için Yönetim Rehberi'ne Göre Yönetim Planı İçeriği

Bu bağlamda yönetim planı alanın tanımlanması, değerlendirme ve hedefler, alan yönetimi için yönergeler isimli üç ana bölümden oluşmakta ve bibliyografya ile tamamlanmaktadır. İlk bölümde alanla ilgili genel, kültürel ve çevresel özellikler tanımlanmakta ve alandaki paydaşların belirlenmesi ele alınmaktadır. İkinci bölümde alanın koruma durumu, alanın özellikleri ve potansiyelleri , önemli özelliklerin tanımlanması ve doğrulanması ele alınarak alanın mevcut durumu ve değerlerinin önemi ortaya koyulmaktadır. Son bölümde ise alana dair projeler, yıllık planı ile maliyetler ortaya konulmaktadır. Yapılan yönetim planlarını en az beş yıllık süreler için hazırlanması ve süre bitiminde değerlendirme yapılması gerektiği de belirtilmektedir.

Ulusan (2016) bir yönetim planının içeriğini temel olarak katılım stratejisi, analiz ve tanımlama, genel durumun değerlendirilmesi, genel yaklaşımın ortaya konulması ve izleme ile gözden geçirme stratejilerini içermesi gerektiğini, bu beş temel başlıktan birinin olmadığı yönetim planını eksik olarak nitelendirmektedir.

Yönetim planlamasına yönelik uluslararası düzeyde benimsenmiş diğer bir belge ise IUCN için Thomas ve Middleton'ın hazırladığı Korunan Alanların Yönetim Planlaması İçin Rehber'dir. Belge daha çok doğal koruma alanlarına ilişkin geliştirilmiş olsa bütün korunan alanlar için kullanılabilir bir yaklaşım ortaya koymuştur. Rehber kapsamında başarılı bir yönetim planının niteliklerini şu şekilde özetlemiştir:

- Okunması kolay, net ve erişilebilir olmalı

- Gerekli bilgiyi kısa ve kapsamlı şekilde vermeli
- Doğru ve objektif olmalı
- Yönetim politikaları sistematik ve mantıklı olmalı
- Alanla ilgili olan herkes için motive edici ve kabul edilebilir olmalı
- Belirlenen hedefler kesin ve pratik olmalı
- Amacını yerine getirmek için odaklı ve etkili olmalı, kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamalı ve her türlü yükümlüğü yerine getirmeli. (Thomas&Middleton, 1998, s. 17)

Ayrıca planın değişikliklere uyum sağlaması için esnekliğe, uygulamada kolaylık sağlaması için basitliğe ve yönetim planı deneyimi olmayanlar da düşünülerek kolay anlaşılabilirliğe sahip olması gerektiği belirtilmektedir.

Yönetim planı ile ilgili yapılan tanımlara bakıldığında yönetim planı, korunması gereken alanın günümüzde ve gelecekte sürdürülebilir ve sistematik bir şekilde korunmasını sağlayan ve buna yönelik somut hedefler ortaya koyan, dönemin şartlarına uyum sağlayabilen, katılımcı yaklaşımı benimseyen stratejik belgelerdir.

Başdoğan Deniz (2022) sürdürülebilir bir kültürel miras yönetimini; mirasa yönelik bilincin oluşmasını sağlayan, turizm ve ziyaretçi yönetimini planlayan, katılımcı yollar ile yerel gelişmeyi destekleyen, yönetim ve organizasyon yapısını geliştirilebilir kılan bütüncül bir planlama anlayışına yönetim planına sahip olup olmasına bağlamaktadır.

2.2.2. Türkiye’de Alan Yönetim Planı Süreci ve Yönetim Planı Çalışmaları

Alan yönetimi ve yönetim planı kavramları, Türkiye’nin doğal ve kültürel değerlerini koruma konusundaki gündemine, Doğal Koruma Alanlarından Sulak Alanlar için 1993 yılında taraf olduğu “Ramsar Sözleşmesi” ile girmiştir. Kültürel değerlerin korunması konusunda ise Türkiye’nin de 1983 yılında taraf olduğu “Dünya Miras Sözleşmesi ve Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik İşlevsel İlkeler Uygulama Rehberi” ile girmiştir (Gülersoy, 2012, s.94).

Venedik Tüzüğü ile ağırlık kazanan çağdaş koruma anlayışı doğrultusunda uygulamaya konulan alan yönetiminin ilk örnekleri 1980’li yıllarda Dünya Mirası listesindeki sitlerde ve İngiltere başta olmak üzere Avrupa’da görülmüştür.

Türkiye’de ise 2000’li yıllarda koruma sektöründe çağdaş düzenlemelere ihtiyaç olduğunun akademik çevrelerce fark edilmesiyle değişim süreci gündeme gelmiştir (TMMOB Mimarlar Odası’ndan aktaran Güler ve Ekinci, 2010, s.11). 2000’li yıllarda 90’lardan devralınan eleştiriler ve Avrupa Birliği’ne uyum sürecinin zorlamaları gibi nedenler, kültürel mirasın korunmasında yeni yasal düzenlemelere yol açmıştır (Özdemir, 2005, s.24) .

Bu düzenlemelerden en önemlisi ve alan yönetim, yönetim planı gibi kavramların Türkiye’de yasal olarak karşılık bulması 2004 yılında 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda değişiklik öngören 5226 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un çıkarılmasıdır.

2004 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda yapılan değişiklik Türkiye’de koruma anlayışının değişimi ve gelişimi adına önemli bir adımdır. Uluslararası koruma anlayışına paralel olarak yapılan bu değişiklikle ele alınan kültür varlığının ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla beraber ele alındığı bir anlayışı teşvik etmektedir. 5226 sayılı Kanuna göre yönetim alanları bakanlık tarafından; ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahalarının bütüncül bir şekilde korunup yaşatılması amacıyla belirlenen vizyon etrafında geliştirilen, toplumu kültürel ihtiyaçları ile buluşturan, ilgili kurumlar arasında eşgüdümü sağlamak amacıyla ilgili kurumların görüşleri hazırlanarak belirlenen yerler şeklinde tanımlanmıştır. Yönetim planı ise belirlenen yönetim alanının mevcut koruma proje ve planları dikkate alınarak, beş yıllık olarak bir süre için hazırlanıp, yıllık olarak gözden geçirilen planlar şeklinde tanımlanmıştır.

2005 yılında ilgili kanunun uygulanmasına yönelik alan yönetim, yönetim planı kavramları, yönetim sürecinin tanımlayan “Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” çıkarılmıştır. Yönetmeliğin amacı sit alanları ve etkileşim sahaları, ören yerlerinin yönetim planı çerçevesinde korunması ve değerlendirilmesini sağlamak ve alan yönetimi ile ilgili sürecini ve idari yapılanmasını tanımlamak ve görev ve sorumluluklarını tanımlamak olarak belirtilmektedir. (Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik, 2006)

Yönetmelik kapsamında belirlenen alan yönetiminin hedefleri kısaca şunlardır:

- Alanın sınırlarının bütünlük içinde çeşitli nedenlerle ilişkili bulunduğu bağlantı noktalarının doğru tespit edilmesinin sağlanması
- Yönetim planı ile koruma, erişim, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile yerel toplumun ilgisi arasında uygun bir denge oluşturmanın yollarının gösterilmesi
- Alanın değerini artırmak adına çeşitli stratejilerin ve araçların geliştirilmesi, mali kaynakların belirlenmesi ve yaratılması
- Kültür turizmini geliştirmek amacıyla uluslararası iş birliği ve paylaşımı yaratacak etkinlik ağının kurulması
- Birbiriyle ilişkilendirilerek sektör oluşturma potansiyeli taşıyan sit alanlarında uygulama planlarının yaratılması
- Yönetim alanlarının korunması ve değerlendirilmesinde ilgili tüm paydaşların iş birliği
- Tarihi alanların korunarak yaşatılması ve kullanım ve gelişim ilkelerinin belirlenmesi

Yönetim alanlarında alan yönetimi, ulusal nitelikli müzelerde ise müze yönetimi, anıt eserlerde anıt eser kurulu kurulur. Alan yönetimi kapsamındaki idari yapılanma danışma kurulu, eşgüdüm ve denetleme kurulu ile alan başkanı şeklindedir. Alan başkanının temel görevleri yönetim planı sürecisince ilgili idarelerle eşgüdümün sağlanması, yıllık hedeflerin gerçekleştirilmesi için kaynak araştırması ve alanının yönetimiyle ilgili kurum ve kişiler arasında işbirliği sağlamaktır. Danışma kurulu plan taslağına ilişkin önerilerin alınması amacıyla alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, sivil toplum örgütleri, meslek odaları, üniversitelerin ilgili bölümlerinin öğretim üyelerinden oluşmaktadır. Eşgüdüm ve denetleme kurulu ise Bakanlık tarafından hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilcisi ve danışma kurulunca seçilecek iki üyenin katılımıyla oluşturulmaktadır.

Şekil 2.3: Türkiye’de Yönetim Planı Süreci (Ulusan’ın (2016) çalışmasından yararlanılarak düzenlenmiştir.)

Alan yönetim planının hazırlanması süreci öncelikle alanın belirlenmesi ile başlar. Yönetim alanları Bakanlık tarafından belirlenmektedir. İlk olarak yönetim alanının sınırlarını belirlemek amacıyla etütler yapılmakta ve bu etütler sonucunda ilgili kurum ve kuruluşlar, meslek odaları, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve alanda mülkiyet hakkı bulunanların görüşleri alınarak öneri yönetim alanı sınırı belirlenmektedir. Öneri yönetim alanı sınırı alanda hizmetine ihtiyaç duyulan ilgili kurum ve kuruluşlara iletilir ve otuz gün içerisinde öneri ve görüşlerini iletmezlerse olumlu görüş verildiği kabul edilmektedir. Üniversiteler, belediyeler, valilikler ve ilgili sivil toplum örgütleri tarafından yönetim alanı belirlenmesi önerisiyle başvurduğu takdirde ise teklif Bakanlıkça değerlendirilir, nihai yönetim alanı sınırı bakanlık tarafından ilgili kurum ve kuruluşlara iletilmektedir.

Yönetim planı taslağı atan alan başkanının eşgüdümünde alanın niteliğine bağlı olarak farklı meslek gruplarına mensup uzmanlardan oluşturulacak bir ekip tarafından bu Yönetmelik esaslarına göre hazırlanmaktadır. Plan taslağı hazırlanılmadan önce ve hazırlanma süresince alanla ilişkisi olan tüm paydaşlar (yerel halk, meslek odaları, ilgili kurum ve kuruluşların vs.) bilgilendirme ve yönetim alanına veri olacak konuların belirlenmesi amacıyla en az iki defa olmak üzere toplantı düzenlenmektedir. Toplantılar halka mahalli idareler aracılığıyla çeşitli yollarla, diğerlerine ise yazı ile duyurulmaktadır.

Yönetim planının hazırlanması ise beş ana bölümden oluşmaktadır:

- a) Mevcut durum tespiti: Alanın yönetim, işlev ve koruma ihtiyaçlarının belirlenmesi, ilgili kurum ve kuruluşlarla bağlantı kurulması.
- b) Alan analizi: Alanın öneminin belirlenmesi, sorunlarının tespiti, alanın taşıma kapasitesinin tespiti, işlevsel ve yönetsel analizinin yapılması.
- c) Alanın vizyonunun belirlenmesi ve esas politikaların oluşumu: Yönetim planının, alanın geleceğe ait vizyonunu belirleyecek, işletme, yönetim, idari ve finansal modelleri içerecek, ulusal ve uluslararası platformda alanın sunumunu ve tanıtımını sağlayacak yönetim, koruma, kullanma, sunum ve tanıtım, ziyaretçi politika ve stratejilerinin belirlenmesi.
- d) Çalışma programı, zamanlama ve projelerin belirlenmesi: Alan yönetiminde yer alacak kurum ve kişilerin görev tanımlarının yapılması ve bunların gerçekleştirilmesine ilişkin çalışma programlarının, bütçe analizlerinin hazırlanması ile finans kaynaklarının, belirlenmesi, kısa, orta ve uzun vadede yapılacak işlere ait bir eylem planının oluşturulması ve proje tanımlarının yapılması.
- e) İzleme, değerlendirme ve eğitim süreçlerinin tanımlanması: Yönetim planının uygulamasının izlenmesi, değerlendirilmesi ve bu süreçte yer alacak tarafların eğitimine ilişkin programların hazırlanması.

Yönetim planlarının hazırlanması ya da hazırlattırılması halinde kurulacak ekipte alanın niteliğine göre gerektirdiği uzmanlıklar değişmekle beraber genel olarak üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, tarih, sanat tarihi, arkeoloji bölümlerinden mezun uzmanlar bulunmalıdır.

Yönetim planının değerlendirilmesi hazırlanan plan taslağının yönetmelik esaslarına göre hazırlanan danışma kurulu tarafından alan başkanının da bulunduğu bir toplantı ile gerçekleştirilmektedir. Toplantı sonucu danışma kurulunca önerilen ve karara bağlanan hususlar dikkate alınarak yönetim planını tasarısının son hali oluşturulmaktadır.

Danışma kurulu tarafından son hali verilen taslakeEşgüdüm ve denetleme kuruluna iletilir. Kurul planı inceleyerek gerektiği takdirde plan hazırlama ekibine düzenlemeler yaptırmaktadır. Planın onaylanabilmesi için toplantıda yer alan kurul üyelerinin dörtte üçünün olumlu oyu gerekmektedir. Onaylama işlemi ise yönetim

planı taslağının eşgüdüm ve denetleme kuruluna tebliğ tarihinden itibaren en geç altı ay içinde tamamlanmaktadır. Yönetim planı onaylandıktan sonra Bakanlıkça çoğaltılarak sorumlu kurum ve kuruluşlara iletilmektedir.

Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim planına uymak, plan kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri koymakla yükümlüdürler. Yönetim planlarında tanımlanan görevlerin gerçekleştirilmesi sürecinde alan başkanı, uygulamadan sorumlu kurum ve kuruluşlar ile Bakanlık koordineli olarak çalışır. Bu koordinasyonu sağlamak alan başkanının görevidir.

Mevzuat değerlendirildiğinde alan yönetimi süreci ve yönetim planı içeriğine yönelik uluslararası koruma belgelerinin dikkate alındığı, katılıma dair adımların daha net tanımlandığı ve bu adımların plan hazırlık sürecinde de ele alınmasını gerektiğini belirten, alanla ilgili tüm paydaşları bir araya getirmeye amaçlayan ve farklı kurumlar arasındaki işbirliği ve eşgüdüme ilişkin somut önerileri olan bir yaklaşım sergilenmektedir (26006 sayılı Yönetmelik, 2005).

Türkiye’de Dünya Miras Alanları için yapılan ilk alan yönetim planı 2002 yılında hazırlanan Pamukkale Alan Yönetimi ve Sunum Planı’dır. Bugün geçerli olan yasal düzenlemelerden önce yapılan plan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Dünya Bankası desteği ile bir mimarlık şirketine hazırlattığı Türkiye’de ilk kez yapılan kültür mirası koruma projesidir. Ancak plan uygulanamamıştır. Yasal düzenlemelerden önce yapılan diğer bir yönetim planı TEMPER (Training, Education, Management, Prehistory in the Mediterranean – Akdeniz Havzasında Prehistorya Eğitim ve Yönetim)” projesi kapsamında hazırlanan Çatalhöyük Yönetim Planı’dır. Türkiye’de arkeolojik bir alan için geliştirilen ilk yönetim planı örneği olan plan 2004 yılında uluslararası iş birliği ile hazırlanmıştır (Gülersoy, 2012, s.94-95). Ancak her iki projede yönetim planlarının ülkemizde yasal açıdan karşılığının bulunmaması nedeniyle hayata geçirilememiştir (Uluslan,2016).

Ülkemizde alan yönetimi yaklaşımı ve giderek artan sayıda ve çeşitlilikte oluşturulan alan yönetim planları, koruma yaklaşımları içinde yerini alan yenilikçi bir uygulama aracıdır. Alan yönetim planlarının koruma uygulamaları içerisindeki rolünün artması, UNESCO Dünya Miras Listesi’ne aday gösterilecek varlığın adaylık

dosyasında, onaylı bir yönetim planının bulunmasının zorunlu bir ön koşuluyla gerçekleşmiştir (Erbey, 2018, s.284).

Çizelge 2.2:Türkiye’de Ulusal Yönetim Planları

	Dünya Mirası Listesi	Dünya Mirası Geçici Listesi
Afyonkarahisar Ulu Camii Yönetim Planı		X
Ahi Şerefeddin Camii Yönetim Planı		X
Anı Kültürel Peyzajı Yönetim Planı	X	
Aphrodisias Alan Yönetim Planı	X	
Arslantepe Yönetim Planı	X	
Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı	X	
Bursa (Hanlar Bölgesi & Sultan Külliyesi) ve Cumalıkızık Yönetim Planı	X	
Çatalhöyük Neolitik Kenti Yönetim Planı	X	
Diyarbakır Yönetim Planı	X	
Edirne Selimiye Camii Külliyesi Yönetim Planı	X	
Efes Yönetim Planı	X	
Eşrefoğlu Camii Yönetim Planı		X
Gordion (Yassıhöyük) ve Yakın Çevresi Alan Yönetim Planı		X
Göbekli Tepe Alan Yönetimi Planı	X	
Harran Yönetim Planı		X
İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı	X	
Kastamonu Mahmut Bey Camii Yönetim Planı		X
Küçükyalı Arkeopark Alan Yönetim Planı		X
Mudurnu Kültürel Miras Yönetim Planı		X
Nemrut Yönetim Planı	X	
Savur Yönetim Planı		
Sivrihisar Ulu Camii Yönetim Planı		X
Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi Yönetim Planı		X

Kaynak: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44394/dunya-miras-listesinde-turkiye.html>

Ülkemizde şuan itibariyle 23 tane yönetim planı çalışması yapılmıştır. Yönetim planı yapılan kültürel miras alanlarına bakıldığında iki yönetim planı (Savur Yönetim Planı, Küçükyalı Arkeopark Alan Yönetim Planı) dışında söz konusu alanların ya Dünya Mirası Listesi ya da Dünya Mirası geçici listesinde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de yürütülen yönetim planları çalışmalarında DML adaylığının önemli bir rol oynadığı söylenebilmektedir.

Küçükyalı ArkeoPark Alan Yönetim Planı , İstanbul Kalkınma Ajansı'nın "Küresel Turizm Merkezi İstanbul Mali Destek Programı 2014" çerçevesinde, Koç Üniversitesi'nce yürütülen, "Sürdürülebilir Kentsel Arkeoloji Deneyimi: Küçükyalı ArkeoPark" Projesi kapsamında 2015 yılında hazırlanmış ve 2019 yılında güncellenerek onaylanmıştır. Savur Yönetim Planı ise GAP Bölge Kalkınma İdaresi ve İller Bankası A.Ş. arasında imzalanan "GAP Bölgesi Turizm Odaklı Tanıtım ve Markalaşma Projesi" kapsamında 2016 yılında onaylanmıştır.

Yönetim planlarının uygulamaları yasalarla tanımlandıktan sonra, yapılan en kapsamlı uygulama ise "İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı"dır. İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı çalışmalarına, İstanbul Dünya Miras Alanları'nın UNESCO tarafından "Tehlike Altındaki Miras Listesi"ne alınması konusunun gündeme gelmesi ile birlikte başlanmıştır (Erbey,2018,s.286). İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 2011 yılında tamamlanan İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı 2015 yılında güncellenerek Türkiye'de revize edilen ilk yönetim planı olmuştur.

2.3. Kırsal Yerleşimler

Kırsal yerleşimler denildiğinde nüfus yoğunluğunun düşük, temel ekonomik faaliyetlerin tarım ve hayvancılık olduğu, kamu hizmetlerinin yeterince gelişmediği yerleşimler akla gelmektedir.

1924 tarihli Köy Kanunu Türkiye'de köylerin yönetimine ilişkin temel düzenlemedir. Kanuna göre köy tanımı cami, okul, mera alanları gibi ortak malları bulunan ve toplu ya da dağınık yerleşme düzenine sahip, insanların bağ ve bahçe ve tarlalarıyla beraber yaşadıkları, nüfusu iki binden az olan yerleşim birimi olarak tanımlanmıştır.

Geray (1975) kır yerleşmelerini ekonomisi tarıma dayanan ,iş bölümünün gelişmediği, geniş ailelerin var olduğu ve komşuluk ilişkilerinin yüz yüze yürütülmesi açısından yüksek yoğunluklu kentsel mekanlardan ayrılarak daha düşük nüfuslu yerleşimler olarak tanımlamaktadır.

Eminağaoğlu ve Çevik (2017) ise kırsal yerleşmeleri buldukları bölgenin fiziki şartlarını, kültürel yapısını, ait oldukları dönemin yaşam biçimini mekanlarına yansıtan, halk mimarisinin yaygın görüldüğü çevreler olarak nitelendirmektedir.

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisine bakıldığında kırsal alan tanımı kırsalı tanımlayan niteliklerin değiştiğini de belirterek çevrenin doğal, nüfusun düşük ve hâkim iktisadi

faaliyetin tarım olduğu mekânlar olarak tanımlamaktadır. Türkiye’de kırsal politikalara esas tanım olarak kırsal yerleşimler nüfusu 20 binden düşük il ve ilçe merkezleri ile beldeler ve köyler olarak belirlenmiştir. Ancak tarım istatistiklerinde ise nüfusu 5.000’den az olan yerler kır olarak kabul edilmektedir. İmar ve İskân Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı çalışmalarında ise nüfusu 10.000’den büyük yerleşimler kent olarak adlandırılmaktadır (Erdoğan’dan aktaran Yoloğlu ve Zorlu, 2020).

Çizelge 2.3: Türkiye’de İdari Bölünüşe Göre Yerleşimlerin Sayıları

	Ülke nüfusu	İl sayısı	İlçe sayısı	Belde/ilk kademe belediyesi sayısı	Köy sayısı
2021	84 680 273	81	922	387	18 288

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

2021 yılı verilerine bakıldığında ülkemizde kırsal yerleşimler olarak nitelendirilen belde sayısı 38, köy sayısı ise 18.288 olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcutta kır-kent tanımı idare sınırlara bağlı olarak yerleşim yerlerinin nüfusları dikkate alınarak yapılmaktadır. Bu tanımın halihazırda sebep olduğu sorunlar nedeniyle TÜİK tarafından idari sınırlara bağlı olmayan, kilometrekare çözünürlüklü nüfus yoğunluğu gridleri üretilerek AB standartlarına uygun ulusal bir tanım geliştirilmesi üzerinde çalışılmaktadır. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT) normlarına uyumlu olarak nüfus yoğunluğu gridleri oluşturularak 1 km² grid, il ve ilçe bazında üçlü sınıflı ayrıntısında, kır ve kent sınıflandırması yapılmıştır. Kır ve kent ayırımına ilişkin ayırımın tam anlamıyla yapabilmeye için İçişleri Bakanlığı’nın yürüttüğü MAKS projesinin bitirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Url 3) .

Türkiye’ de bulunan kırsal yerleşmelerin çoğunlukla temel ekonomik geçim kaynağını tarım sektörü oluşturmaktadır. Ancak kırsal alan ve bölgelerde tarımsal gelirin az olması, tarıma elverişli toprakların parçalı ve dağınık olması, tarım alanlarında giderek yaygınlaşan makine kullanımına bağlı olarak iş gücüne olan ihtiyacın azalması, kentlerde yaşam koşullarının daha iyi olması, kentlerin ekonomik, sosyal, kültürel, sağlık, eğitim ve hizmet açısından daha elverişli olması, kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık dışı istihdam alanlarının oluşturulmasına yönelik kamu politikalarının yapılmaması veya yeterli olmaması gibi nedenlerle kırdan kente

göçlerin yaşanması kırsal nüfusun yıllar içinde azalmasına neden olmaktadır (Haydari, 2020, s.56-57).

Çizelge 2.4: Türkiye Kırsal ve Kentsel Nüfusun Yıllar İçindeki Değişimi

Yıllar	Toplam Nüfus	İl ve İlçe Merkezleri	Kent (%)	Belde ve Köyler	Kırsal (%)
1927	13.648.270	3.305.879	24,2	10.342.391	75,8
1935	16.158.018	3.802.642	23,5	12.355.376	76,5
1940	17.820.950	4.346.249	24,4	13.474.701	75,6
1945	18.790.174	4.687.102	24,9	14.103.072	75,1
1950	20.947.188	5.244.337	25,0	15.702.851	75,0
1955	24.064.763	6.927.343	28,8	17.137.420	71,2
1960	27.754.820	8.859.731	31,9	18.895.089	68,1
1965	31.391.421	10.805.817	34,4	20.585.604	65,6
1970	35.605.176	13.691.101	38,5	21.914.075	61,5
1975	40.347.719	16.869.068	41,8	23.478.651	58,2
1980	44.736.957	19.645.007	43,9	25.091.950	56,1
1985	50.664.458	26.865.757	53,0	23.798.701	47,0
1990	56.473.035	33.326.351	59,0	23.146.684	41,0
2000	67.803.927	44.006.274	64,9	23.797.653	35,1
2007	70.586.256	49.747.859	70,5	20.838.397	29,5
2015	78.741.053	72.523.134	92,1	6.217.919	7,9
2020	83.614.632	77.736.041	92,9	5.878.321	7,1

Kaynak: TÜİK verilerinden düzenlenerek oluşturulmuştur.

Tabloya göre 1950’li yıllardan itibaren kırsal nüfusun azalışı hız kazanmış, 1985 yılı itibariyle de kentsel nüfus baskın nüfus haline gelmiştir. 2007- 2015 yılları arasında ani nüfus azalışı ise 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı “13 İLde Büyükşehir Belediyesi Kurulması ile İlgili Kanun” ile ilgilidir. Kanun ile Türkiye’deki büyükşehir sayısı 30 olmuş, büyükşehir olan illerde, köylerin ve belde belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmış, beldeler ve köyler aynı isimle mahalleye dönüştürülmüştür.

Büyükşehir Yasası ile birlikte büyükşehir il sınırlarının tamamı kentsel alan kabul edilmiş, bu durum kırsal ve kentsel alan tanımı arasındaki ayrımı bulanıklaştırmıştır. Yasayla büyükşehir olan illerde kırsal yerleşmeler, kentsel idari alanların belediye hizmet sınırları içerisine dâhil edilmiş; köy idari statüsünde olan yerleşmeler, idari bakımdan kentlerin bir “mahallesi” olarak düzenlenmiştir. 34 bin köyün 16 bini mahalleye dönüştürülmüştür.

Köylerin mahallelere dönüşmesi köy yönetiminin yapısal değişikliği üzerinde etkili olmuştur. Köy muhtarlıklarının tüzel kişilikleri sona ermiş, bütçe yapma, gelir elde etme, harcama yapma ve gayrimenkul edinme gibi var olan yetkileri kaldırılmış, muhtarların sorumlulukları azalmıştır (Ceylan ve Somuncu, 2018).

Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporunda köyler ve beldelerdeki (ya da kasabalardaki) mahalli idarelerin tüzel kişiliği kaldırılarak yerel yönetimlerin mahalle muhtarlığı seviyesine düşürülmesi, temsiliyet ve yerel gücün daha fazla söz sahibi olması açısından da kırsal alanlar için dezavantaj oluşturduğundan bahsedilmektedir. Büyükşehir belediyesi bulunan illerde köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılması ilave risklerin doğmasına neden olmuştur. Çünkü köy muhtarlarının ilgili yasalardan ve mevzuattan kaynaklanan yetkilerini kullanması kırsaldaki kamu düzeni zorunlu ve gerekli bulunduğu belirtilmektedir.

2020 yılında, 5216 sayılı ve 3194 sayılı İmar Kanununa eklenen maddeler ile büyükşehir belediye meclislerine kırsal mahalleleri tespit etme yetkisi vermiştir. Kırsal mahalleler büyükşehir sınırları içerisinde mahalleye dönüştürülmüş ancak kırsal niteliklerini kaybetmemiş köy ve beldelerdir (Karalezli, 2021). 2021 yılında yürürlüğe giren Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği bir yerleşimin kırsal mahalle olabilmesi için sahip olması gereken kriterleri, süreci ve sonrasında uygulanacak muafiyetleri tanımlamıştır. Kırsal mahalle tespitinde il merkezine uzaklık, kentsel hizmetlere ulaşabilme imkanı, kırsal özelliklere sahip olup olmaması gibi kriterler göz alınmıştır. Kırsal mahalle ya da kırsal olan tespitinin yapıldığı yerleşimlerde içme, kullanma suları, emlak vergisi gibi konularda indirim ve muafiyetler uygulanacaktır.

Uygulama kırsalın kendine özgü özelliklerinin korunması amacı gütmemekte, bir geçiş süreci için geçici çözümler üretmektedir. Ayrıca kırsal yerleşimlerin bağlı oldukları idari birimlerin değişimi hem kırsal alana hizmet götürülmesi konusunda

büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyeleri arasında uyum süreci boyunca koordinasyon sorunu yaratmakta hem de mücavir alan sınırları içinde yer alan kırsal yerleşimler kentsel bir mahalle ile aynı imar prosedürüne uymak zorunda kalmaktadır (Çopuroğlu, 2017).

Günümüzde kentler birbirine benzeyen bir gelişme süreci yaşarken kırsal yerleşmeler ise içinde buldukları fiziksel çevre ve özgün hayat tarzıyla bulundu bölgeye göre ya da bölge içinde bile farklılıklar sunmaktadır (Eminağaoğlu ve Çevik, 2007,s.157). (Yılmaz'ın 2019) Türkiye'de kırsal yerleşmeleri ele alan çalışmaları incelediği ve bunları sınıflandırdığı çalışma kırsal yerleşimlerin çeşitliliğini ve kırsalı tanımlayacak ve birbirinden ayıracak özellikleri ortaya koymaktadır.

Çizelge 2.5:Çeşitli Kategorilere Göre Kırsal Yerleşimler

Nüfus Büyüklüklerine Göre Kırsal Yerleşmeler	Kasaba, Belde, Köy yerleşmeleri
İdari Taksimata / Teşkilata Göre Kırsal Yerleşmeler	İlçeler, bucaklar, divan, muhtarlık
Belediyesi Olup Olmama Durumuna Göre Kırsal Yerleşmeler	
Köy ve Köy-Altı Olma Durumuna Göre Kırsal Yerleşmeler	Meskenlere göre: toplu köy, orta derece dağınık köy, dağınık köy
	Köy altı yerleşimler: mahalle, mezra, yayla, güzle, kışla(k), oba, kom, çiftlik, ağıl, dam, dalyan ve diğerleri
Daimî ya da Geçici Olma Durumlarına Göre Kırsal Yerleşmeler	mevsimlik olarak ikâmet edilen daimî yerleşmeler (yayla,güzle,oba vb.)
Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Kırsal Yerleşmeler	Turizmcı, madenci, balıkçı, hayvancı köyler, orman köyleri vs.
Kuruldukları Yere Göre Kırsal Yerleşmeler	Yükselti, morfolojik birimler, orman ve diğer konumlandıkları yere göre kırsal yerleşimler
Tarihsel Geçmişlerine ve Kökenlerine Göre Kırsal Yerleşmeler	
Doku ve Planlarına Göre Kırsal Yerleşmeler	Dokularına göre; toplu, orta derece dağınık ve dağınık yerleşmeler
	Planlarına göre; yol boyu, radyal, ışınsal, vd.
Karşılaştıkları Sorunlara Göre Kırsal Yerleşmeler	Doğal afetler, zorunlu nedenlerle (terör, baraj vs.) boşaltılmış vb. yerleşimler
Kırsal Kalkınma Çabaları Bağlamında Kırsal Yerleşmeler	“Örnek Cumhuriyet Köyü” modeli, Merkez köyler
Meskenler ve İnşa Malzemelerine Göre Kırsal Yerleşmeler	Meskenleri ağırlıklı olarak taş, ahşap, kerpiç ve bunların karışımından oluşan kırsal yerleşimler
Toponimi Bilimi Açısından Kırsal Yerleşmeler	“Sinop'ta Gelik Yerleşmeleri” gibi

Kaynak : Yılmaz'ın (2019) çalışmasından düzenlenerek oluşturulmuştur.

Çalışma kırsal yerleşimleri tanımlamak için ekonomik faaliyetlerinden, yerleşim biçimlerine, konut tiplerine kadar birçok özellik bulunduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla kırsal yerleşimlere ilişkin politikalar ve stratejilerde bu oranda çeşitlilik göstermelidir.

Ancak kırsal alanlardaki nüfus kaybı devam etmekte ve tarımsal istihdam yavaş bir oranla da olsa giderek azalmaktadır. Tarımsal üretimin sürekliliği için korunması gereken kırsal alanlardaki göç hareketi en önemli potansiyelleri olan insan kaynaklarını kaybetmesine neden olmaktadır. Kırsal göç vererek nüfusunun azalması kırsal yerleşmelere yönelik kalkınma çabalarını zarar görmesine, nesiller arasındaki bağların kopmasına ve kırsaldaki mevcut bilgi biriktiriminin aktarılamamasına neden olmaktadır. (Yılmaz,2019).

Güler (2016) kırsal yerleşimlerin nüfusunu yitirme sebeplerini doğa kaynaklı ve insan kaynaklı sebepler olarak ikiye ayırmaktadır. Doğa kaynaklı sebepleri çeşitli sel, yangın, deprem gibi doğal afetler olarak örneklendirirken, insan kaynaklı sebepleri sosyokültürel-ekonomik nedenler, politik nedenler ve diğer nedenler olarak üçe ayırmaktadır.

Çizelge 2.6:Kırsal Yerleşim Nüfus Yitirme Sebepleri

Sosyokültürel-ekonomik nedenler	İşsizlik, Tarımsal Verimsizlik, Göç Kamu Yatırımlarının Ve Hizmetlerinin Yetersizliği Eğitim, Sağlık Ve Kültür Hizmetlerine Erişimin Zorluğu Altyapı Ve Ulaşımın Olanaklarının Yetersiz Oluşu Yaşam Koşullarından Hoşnutsuzluk Büyük Kentlerdeki Yaşantıya Özenme
Politik nedenler	Savaş, Zorunlu Göçler, Güvenlik Sorunları
Diğer nedenler	Arkeolojik Sit Alanı Üzerinde Yer Alma, Maden Rezervi Üzerinde Konumlanma, Yatırım Ve Bayındırlık Faaliyetleri Vs.

Kaynak: Güler (2016)'in çalışmasında yararlanılarak düzenlenmiştir.

On Birinci Kırsal Kalkınma Raporuna göre kırdan kente göçün sebeplerinin göç edilen kırsal yerleşimin ve göçülen yerin dinamiklerine göre değişim gösterdiğini belirtmekle beraber temel olarak tarımda yaşanan yapısal sorunlar ve tarımda makineleşmenin artması ile kentlerin sunduğu istihdam, sosyal ve kültürel imkanlar gibi çekici faktörler olarak belirtmektedir. 2021-2023 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Belgesinde ise kırdan kente göçün düşük bir ivmeyle de olsa devam edeceği ve kırsal nüfusun azalacağı belirtilmektedir.

Benzer şekilde Yalçın ve Öcal'da (2016)' da kırsal alandan kente göç ekonomik ve sosyal etmenler olarak ikiye ayırmaktadır. Ekonomik etmenler;

- Çiftçinin elde ettiği gelirin geçimini sağlamakta yetersiz kalması
- Tarım işletmelerinin çok parçalı, küçük ölçekli işletmelere dönüşmesi,
- Küçük işletmelerin artan üretim maliyetlerine karşı düşük ürün fiyatları ve yetersiz tarımsal krediler
- Şehirlerde artan istihdam olanakları
- Tarımda örgütlenmenin yetersiz olması ve piyasada fiyatlara etkili olamamaları
- Yatırım projeleri sonucu kamulaştırma ile yerinden edilme olarak belirtilmektedir.

Kırdan kente göçün sosyal etmenlerini ise;

- Doğal afetler sonucu yer değişikliği,
- Kırsal alanlarda eğitim ve sağlık imkanlarının kentlere göre yetersiz kalması,
- Elektrik, ulaşım gibi hizmetlerin bazı kırsal yerleşimlere hala ulaşamamış olması,
- Kırsal alanda sosyal imkanların azlığı,
- Şehirde yaşayan akraba, dost ile birlikte olma isteği olarak ortaya koymaktadırlar.

Kırsallığın bir ülkenin sosyo-ekonomik gelişiminin temel göstergelerinden biri olduğunu belirten Gülümser vd. (2011) gelişmiş ve gelişmekte olan 25 Avrupa Birliği ülke ile Türkiye arasında kırsallık değerini karşılaştırdığında Türkiye bu oranın en yüksek çıktığı ülke olmuştur. Araştırmacılara göre bu değer yüksek çıkmasının nedeni Türkiye'deki yüksek düzeydeki gelir eşitsizliği ve kalkınmada öncelikli yöreler gibi çok farklı gelişmişlik düzeylerine sahip bölgelerin bulunması yani sosyal ve kamusal olanakların eşitsiz dağılımıdır (Gülümser, 2011,142).

Öztürk ve Mengüoğlu'da çalışmalarında benzer şekilde Türkiye'de yaşanan sosyoekonomik sorunların temel nedeni olarak kırsal yerleşmelerin sayısal olarak fazlalığı ve dağılımı olduğunu belirtmektedir. Aile yapısı, tarımda verimin

düşüklüğü, ailelerin gelir durumları, toplumsal özellikler gibi çeşitli etmenlerinde bu sorunların nedeni olduğunu, bu sorunların kırdan kente göçü arttırdığını söylemektedir.

Çizelge 2.7: Kırsal Nüfusun Yaş Dağılımı (%)

Kırsal	2016	2017	2018	2019
Nüfusun Yaş Dağılımı (%)				
0-14 yaş	21,7	21,2	20,6	20,0
15-24	16,2	16,0	15,6	15,2
25-29	6,4	6,4	6,5	6,5
30-39	12,1	12,0	12,0	11,7
40-64	29,1	14,9	15,0	16,0
65 yaş üzeri	14,6	14,9	15,0	16,0

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı (2022)

Göçün sebep olduğu en önemli sorunlardan biri de kırsal nüfusun yaşlanmasıdır. Kırsal kesimde işgücünde aktif olmayan kesimin oransal olarak arttığı, çocuk nüfusunun ise azaldığı görülmektedir. Genç nüfusun azalması tarımsal üretimin sürekliliği için tehdit oluşturmaktadır. Kırsal kalkınma ve kırsal istihdam raporuna göre kırsal yerleşimlerdeki altyapı sorunları, daha refah bir yaşam için yeterli gelirin elde edilememesi kredi ve arazilerin yetersizliği ile tarımdan kar elde etmenin zorlaşması gibi sebepler gençleri tarımdan koparan ana nedenler olarak belirtilmektedir. Ayrıca kırsal alanda yeterli sosyal ve ekonomik imkânlarla ulaşamayan genç nüfus kırsalda tarım üzerine bir gelecek kurmakta çekinmekte, genç nüfusu kırsal alanda tutmak zor hale gelmektedir (T.C. Tarım Ve Orman Bakanlığı, 2019).

2.3.1. Kırsal Yerleşimler ve Arkeolojik Alanlar

Dünyada yaşanan ekonomik, yönetsel ve mekânsal boyutta yaşanan değişimler kırsal alanlara yönelik üretilen politikalarda öncü kurumların değişim sürecine girmesine neden olmuştur. Genel olarak, kırsal alandaki yaşam kalitesinin artırılması, katılımın esas olduğu teknolojik değişimlere ayak uydurabilen bir kırsal hedeflenirken, yeni

kırsala ilişkin yaklaşımın temelleri aşağıdaki tabloda açıklanmıştır. (Yenigül, 2017, s.19-20).

Çizelge 2.8:Yeni Kırsal Paradigmaları

	Eski yaklaşım	Yeni yaklaşım
Amaç	Çiftliklerin rekabet edebilirliği, çiftlik geliri, eşitliği sağlamak,	Kırsal alanlarda kullanılmayan kaynakların değerlendirilmesi, yerel kaynakların kullanılması, kırsalın rekabet edilebilirliği
Ana hedef sektör	Tarım	Kırsal ekonomilerin çeşitlendirilmesi: kırsal turizm, vs.
Temel araçlar	Teşvikler	Yatırımlar
Aktörler	Çiftçiler, yönetimler	Ulusal Yönetimin her düzeyi: Uluslar üstü olandan yerele tüm paydaşlar

Kaynak: (Yenigül, 2017)

Tabloda da görüldüğü üzere dünya genelinde kırsal alanlar hala tarım ekonomisinin başat olduğu alanlar ele alınırken, küreselleşmeyle beraber yaşanan değişimler kırsal için farklı rolleri de beraberinde getirmiştir. Kırsal alanlarda nüfus kaybının önüne geçilebilmesi için kırsal nüfusu yerinde tutmaya yönelik yapılacak uygulamalarla ve bu bağlamda kırsalın sahip olduğu doğal ve kültürel varlıklar da ekonomik açıdan potansiyel kazanmaktadır. Yeni politikalarla birlikte kırsal turizm ve kırsal sanayi gibi gelir getirici iş kolları da kırsalda yeni istihdam fırsatları olarak tanımlanmıştır.

Ülkemizde kırsal alanlara ilişkin politikaların üretildiği belgelere¹ bakıldığında doğal ve kültür varlıklarının korunması, kırsal mirasın yaşatılması, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesinde kırsal turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi ve yatırım programları kapsamında verilen desteklere kırsal turizmin dahil edileceği belirtilmektedir.

¹ Onbirinci Kalkınma Planı (2019-2023), Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2021-2023)

Kırsal turizm kırsal alanda gerçekleştirilen turizm faaliyetlerini tanımlamakla beraber, içinde çiftlik turizmi, yayla turizmi, kültür turizmi gibi birçok aktiviteyi de barındıran kırsal kültürünün deneyimlenmesine dayanan bir turizm çeşididir.

Şekil 2.4: Kırsal Turizm Bileşenleri (Çeken vd. (2007) çalışmasından yararlanılarak düzenlenmiştir.)

Çeken (vd.2007) kırsal alanların sahip olduğu varlıkları bozulmamış çevresel faktörler, tarımsal ürünlerin zenginliği, sermaye, kalifiye işgücü, teknolojik olanaklar, tarihi - kültürel unsurlar ve doğal kaynaklar olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla kırsal yerleşmelerle iç içe ya da yakınında bulunan miras öğeleri de bu alanlar için turizm potansiyeli yaratmaktadır. Kırsalda yürütülen turizm faaliyetlerinin tarımla uğraşan çiftçilerin tarımı terk etmeden, tarım ile bütünleşerek bir ek gelir sağlamak ve refah düzeylerini düzeltmek amacı gütmesi gerektiğini belirtmektedir.

Uluslararası koruma kuruluşları tarafından organize edilen etkinlikler, çıkarılan tüzükler ile kültürel mirasın yerel topluluklar için sürdürülebilir gelişmeye katkıda bulunması gerekliliği anlayışı önem kazanmıştır. ICOMOS'un hazırladığı Uluslararası Kültürel Miras Tüzüğü de doğal ve kültürel miras alanlarında yürütülen turizm ev sahibi toplumlara menfaat sağlamalı ve miraslarını ve kültürel adetlerini önemsemeleri ve muhafaza etmeleri için onlara önemli bir araç ve motivasyon sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Tüzüğe göre koruma yönetimi ve turizm faaliyetlerinin eğitim- öğretim ve sürekli işgücü olanakları geliştirilerek ev sahibi topluluğun her kesimindeki erkek ve kadınlara adil, sosyal, ekonomik ve kültürel çıkar sağlamaya hizmet etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Ülkemizde kırsal alanların sahip olduğu en önemli miras öğelerinden biri de arkeolojik alanlardır. Arkeolojik yöntemlerle ele edilen maddi miras olarak tanımlanan arkeolojik miras insanın her türlü etkinliğini ve izini taşıyan su altındaki sitler de dahil her tür kalıntı ve ilgili kültürel malzemeyi içermektedir (ICOMOS).

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Türkiye'de sit alanlarının dağılımı arkeolojik sit alanı, kentsel sit alanı, tarihi sit alanı, kentsel arkeolojik sit alanı ve karma sit alanları şeklindedir. 2013 yılında ICOMOS Türkiye tarafından koruma alanını düzenleyen temel kanun 2863 sayılı yasa başta olmak üzere tarihi alanlar ve kültürel miras ile etkileşim içindeki çeşitli kanun ve yönetmeliklerin korumayı dolaylı ya da doğrudan tehdit eden hükümler içermesi nedeniyle Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi yayınlanmıştır. Bildirgede yapım tekniği ve yerleşim düzeni açısından özgün yapıların çevresiyle beraber birleştiği, korunacak değerler içeren kırsal alanları “kırsal sit” olarak tanımlamıştır. Ancak mevcut mevzuat incelendiğinde bu tanımın yansıtılmadığı görülmektedir.

Çizelge 2.9: Türkiye’de Sit Alanlarının Dağılımı

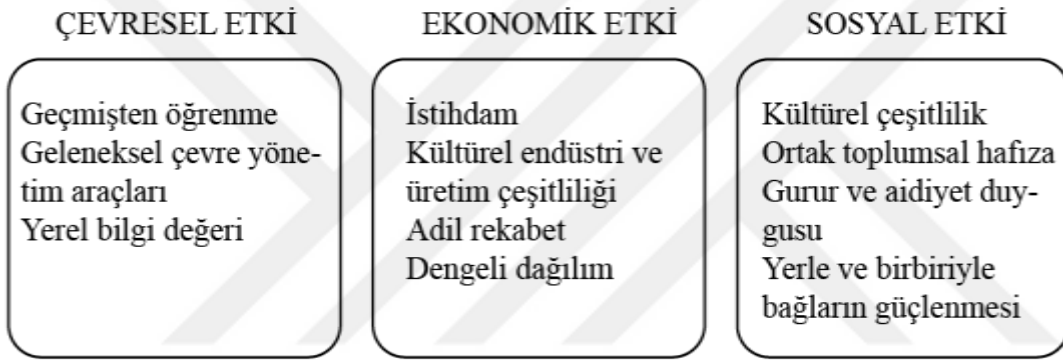
Arkeolojik Sit Alanı	Kentsel Sit Alanı	Tarihi Sit Alanı	Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	Karma Sit Alanları	Toplam
21.152	352	217	38	114	22.233

Kaynak: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44973/turkiye-geneli-sit-alanlari-istatistikleri.html> adresinde yararlanılarak düzenlenmiştir.

2021 yılı sonu itibariyle arkeolojik sit alanı sayısı diğer sit türlerine göre baskın olmakla beraber, Türkiye’de kentsel ve kentsel arkeolojik sit alanı oranı, tescilli sit alanlarının içerisinde %2’yi bile geçememektedir. Bu ülkemizde gerçekleştirilen kazı ve yüzey araştırmalarının önemli bir kısmının kırsal alanlarda yürütüldüğünü göstermektedir (Gürsu, 2018). Dolayısıyla arkeolojik alanlar kırsal yerleşimler ile çoğunlukla doğrudan etkileşim içindedir. Ancak Türkiye’de kırsal mirası korumaya yönelik mevzuat ve uygulama yetersiz kalmaktadır. Kentsel veya arkeolojik sit alanı ilan edilen kırsal yerleşimlerde yerel kimliği korumaya yönelik kararlar var olsa da bu kararlar mimari dokuya ve restorasyonuna odaklanmakta, yerleşimi çevresiyle ele alan bir yaklaşım geliştirememektedir (Erdem,2012).

Türkiye’de arkeolojik alanlarda veya yakınlarında yaşayan halkın bu alanlarla kurduğu ilişki değişiklik göstermektedir. Gelişmiş imkanların olduğu yerleşimler ile iç içe kalmış, turistik destinasyonların dışında arkeolojik alanlarda yerel halkın alanla ilişkisi daha çok pastoral kullanımlara, kişisel anılara ve çeşitli rivayetlere dayalı kurulmuştur. Turizm faaliyetlerinin yoğun yürütüldüğü alanlarda ise burada yaşayanların bir kısmı için dolaylı ya da doğrudan geçim kaynağı olmaktadır (Altay vd., 2022).

Arkeolojik alanlar, kültür varlıkları açısından oldukça zengin olan ülkemizde önemli bir paya sahiptir. Naycı (2016) sürdürülebilirlik kapsamında arkeolojik alanların buldukları yerleşimlere katkılarını çevresel, ekonomik ve sosyal etki olarak üçe ayırarak açıklamaktadır.

Şekil 2.5: Arkeolojik Alanların Sürdürülebilirliğe Olan Katkıları (Naycı (2016)’nın çalışmasından yararlanılarak düzenlenmiştir.)

2015 yılında UNESCO tarafından yayınlanan “Sürdürülebilir Bir Kalkınma Perspektifinin Dünya Miras Sözleşmesi Sürecine Entegrasyonu Politika Belgesi” de benzer bir şekilde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel sürdürülebilirlik, sosyal ve ekonomik kalkınma boyutlarını güçlendirmek adına Dünya Mirası varlıklarının miras potansiyelinden yararlanılmasına yönelik bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Belge ile kültürel mirasın yerel topluluklar için sürdürülebilir gelişmeye nasıl katkıda bulunması gerektiğine yönelik ilkeler belirtilmekte, miras mülkünde ve çevresinde yerel olarak yürütülen sürdürülebilir turizm yönetimi ile hem mülkün korunmasına yardımcı olacak hem ekonomik ve sosyal dayanıklılık güçleneceği belirtilmektedir (UNESCO,2015).

Arkeolojik alanlarda yürütülen çalışmalar ve kırsal turizmin gelişmesini destekleyen politikalar dolaylı olarak birbirlerini beslemektedir. Çağdaş koruma yaklaşımı

kapsamında da kültürel miras alanlarının sadece korunması değil, sosyal, kültürel ve ekonomik katkılar sağlanması beklenmektedir. Günümüzde sit alanlarında yürütülen koruma faaliyetlerinde yenilikçi bir araç olarak ortaya çıkan alan yönetim planları da hem kırsal yerleşimler için ekonomik ve sosyal kaygılar güden bir belge hem de arkeolojik alanların sürdürülebilir şekilde korunmasına yönelik bir rehber niteliğindedir.

Orbaşı (2013) arkeolojik alanın sağlayabileceği faydaların en iyi şekilde olmasının sahada aktif bir kazı, araştırma veya koruma görevi ve bağlantılı yönetim varlığına bağlamaktadır. Alandan elde edilecek faydaların tesadüfi ya da gayri resmi şekillerde de gerçekleşebileceğini belirtse de yönetim planı elde edilecek faydaların daha iyi ifade edileceği ve resmileştirilebildiği bir araçtır. Yönetim planı ile sağlanacak faydaları şu şekilde özetlemektedir:

- Faydalar daha etkili bir şekilde sunulur ve eksiklikler giderilir.
- Eylemler, yerel durumun araştırılmasına ve anlaşılmasına dayalıdır.
- Eylemler, kültürel mirasın korunması ve muhafazası için en yüksek çıkarlar doğrultusunda kalır.
- Plan, yatırımcılar ve ortaklar için bir odak noktası oluşturabilir.
- Planlama sürecine yerel katılım vardır ve yerel topluluk, ihtiyaçların ve buna yönelik yanıtların belirlenmesinde aktif olarak yer alır.

2.3.2. Türkiye’de Kırsal Yerleşimlere Yönelik Planlama Araçları

1980’lerden itibaren kentleşme hareketlerinin hızlanmasıyla, kentsel alanların planlama çalışmalarına daha fazla ağırlık verilmiş ve kırsal alan planlanması yeterince önemsizdir (Çevik ve Eminağaoğlu, 2007). Ülkemizde kırsal yerleşimler planlama sistemi içerisinde değerlendirildiğinde kalkınma planı, bölge planı gibi üst düzey politika belgelerinde stratejik açıdan ele alınmakla beraber, bu yerleşimlerin fiziksel olarak planlanmasına yönelik araçlar birçok kanunun parçası olarak bütünsellikten uzak bir şekilde tanımlanmıştır. Ancak kırsal planlamaya ilişkin özellikle 10-15 yıllık bir süreç içerisinde somut adımların atıldığı görülmektedir.

Kırsal alanlara ilişkin ülke ölçeğinde stratejik düzeyde düzenlenmiş belgelere bakıldığında yürürlükte olan On birinci Kalkınma Planı (2019-2023) ve Ulusal Kırsal

Kalkınma Stratejisi (2021-2023) belgelerinde kırsal alanların çeşitliliğine vurgu yapılarak, bu alanların mekânsal boyutunun da ele alınması gerekliliği belirtilmektedir. Özellikle kırsal yerleşimlerin fiziksel altyapı hizmetlerinin iyileştirilerek yaşam kalitesinin artırılması her iki raporda vurgulanmaktadır. Geliştirilen yaklaşımlarda yöresel farklılıklar ile değişen demografik ve doğal yapının göz önüne alınması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca yöresel mimarinin benimsenmesi ve ortak alanların geliştirilmesinde esas alınması da geliştirilen stratejilerdendir.

Ancak stratejik planlar ve kalkınma planlarının aksine mekânsal planlama sistemi içerisinde kırsal alan planlaması ya da kıra yönelik planlama yeterince yer almamıştır (Öztaş ve Karaaslan, 2017). Ülkemizde mekânsal planlamanın birikimi, yasal dayanakları, kullandığı araçlara bakıldığında eksiklikler olduğu görülmektedir. Plancılar bir kırsal yerleşmenin planlamasında tek araç olan imar planlaması teknik ve yöntemleri ile hareket etmişlerdir (Öğdül,2019).

3194 sayılı İmar Kanunu ve bağlı yönetmelikler Türkiye’de mekânsal planlamanın temel çerçevesini oluşturmaktadır. İmar mevzuatı kapsamında kırsal alanlar için ayrı bir plan kademelenmesi tanımlanmazken, mevcut planlar üzerinden kırsal yerleşimler ele alınmaktadır. Dolayısıyla kırsal alanlar çeşitli bakanlıkların ve bunlara bağlı uygulamaya dair yerelde taşra teşkilatları ile görev tanımlarına yönelik faaliyet yürüttükleri alanlar olmuştur. Çeşitli sektörel kanunlarla ilgili sektörlere plan yapma ve uygulama yetkisinin de verilmesiyle yaklaşık 18 kurumun yetki sahibi olduğu 50’nin üzerinde plan türü kırsal alanları kapsamaktadır (Öksüz,2015).

Çeşitli tür ve ölçekteki mekânsal planlar ve bu planlara dair her türlü değişikliğin yapılıp incelenmesine yönelik usul ve esasları kapsayan Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği 14 Haziran 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğe göre ülkemizde mekânsal planlamaya yönelik kademeler kapsadıkları alan ve amaçlarına göre mekânsal strateji planı, çevre düzeni planı ve imar planı olarak tanımlanırken, imar planları da kendi içinde nazım imar planı ve uygulama imar planı olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu planlar arazi kullanımı ve yapılaşmaya ilişkin kararların belirleyicisi konumundadır.

Mekânsal strateji planı ülke ve bölge düzeyinde hazırlanabilen ekonomik, çevresel ve sosyal politika ve stratejileri mekan ile ilişkilendiren sektörel ve tematik paftalar ile plan raporundan oluşan plan türüdür. Bu plan, bölge planı, kalkınma planları ve çeşitli stratejik belgeleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Planın hazırlanmasında

esas alınması gereken ilkelere bakıldığında kırsal alanlara yönelik esaslar “kırsal ve kentsel alanlar arasındaki ilişkilerin mekânsal açıdan güçlendirilmesi ve kalkınma politikalarına uygun olarak sosyal ve ekonomik gelişme için gereken unsurların kırsal alanları da kapsayacak şekilde dağıtılması” olarak belirlenmiştir.

Çevre düzeni planı ise mekânsal strateji planı hedefleri ile uyumlu, temel coğrafi bilgilerin işlendiği, kırsal ve kentsel yerleşimler ile gelişme alanları ve turizm, sanayi vb. sektörlerle ilişkin genel arazi kullanım kararları ve yerleşimler ile ilişkisini belirleyen kararların yer aldığı bir plan türüdür. Ülkemizde çevre düzeni planı için planlama ölçeği çoğunlukla 1/100.000 olup, yapılan planlar havza, bölge ve il düzeyinde hazırlanabilmektedir.

Çevre düzeni planında kırsal alanların planlanmasına yönelik gösterimler plan ölçeği gereğince köy merkezi ve kırsal yerleşik alan şematik gösterimleri ile sınırlı kalmaktadır. İlgili yerleşimlere ilişkin kararlar (yapılaşma koşulları, parsel büyüklükleri vs.) plan hükümlerinde belirlenmekte ancak yere özgü yaklaşımlardan ziyade daha genel bir yaklaşım ortaya koyulmaktadır. Mevcut çevre düzeni planları incelendiğinde plan hükümleri içerik açısından benzer olup, kırsal yerleşimlerde planlamaya ilişkin ilgili hükümler yapılaşma bazında kalmaktadır.

Nazım imar planı varsa üst ölçekli planlara uygun olarak arazinin genel kullanımı, gelecekteki nüfus yoğunluğu ve eşikleri, kırsal ve kentsel yerleşme alanlarının gelişimi, ulaşım sistemlerini gösteren uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas, raporu ve plan hükümleriyle bütün bir plan türüdür. Uygulama imar planları ise planlama alanın genel niteliğine ve yörenin şartlarına uygun, sürdürülebilirlik, erişilebilirlik ve çevre dikkate alınarak yapılaşma koşullarını tanımlayan ve uygulamaya yönelik etapları ve ayrıntıları gösteren plan türüdür. Her iki planda kırsala ilişkin sadece köy sınırının belirlenmesine yönelik düzenleme bulunmaktadır (Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014).

442 sayılı Köy Kanunu ve dayanağı bu kanun olan Köy Yerleşme Alanı Uygulama Yönetmeliği de kırsal yerleşimlerin fiziksel gelişimine ilişkin araçlardan biridir. Köy Kanunu çoğunlukla köy hayatının işleyişi ve köyün idari işlerine yönelik kararlar içermektedir. Kanun, çıkarıldığı dönemde kendine yetebilen köyler oluşturularak kırsal kalkınmayı sağlayacak bir hamle olarak düşünülmüş ancak günümüzde bunu sağlayan herhangi bir gelişmeye ulaşamadığı ve günümüz şartlarını ve ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kaldığı görülmektedir (Çelik, 2006). İlgili kanuna 3367 sayılı Kanun ile köy yerleşme alanının tespiti ve köy yerleşme planı ile ilgili maddeler

eklenmiş ve yönetmelik düzenlenmiştir. Yönetmelik köylerin şu anki ve ileriye dönük gelişme potansiyellerini göz önüne alınarak konut ve diğer ihtiyaçlara göre köy yerleşme planlarının düzenlenmesini içermektedir. Valilikler tarafından ya da köy muhtarının talebi ile hazırlanabilen bu plan, köyün yerleşik ve gelişme alanını belirlerken sadece parselasyona yönelik bir plandır.

İmar mevzuatından ayrı olan bu plan kırsal yerleşimlerin konut gelişme alanları için hazırlanmaktadır. Bu planlarda parsel bölünme ve yapılaşma şartları dışında kırsala ilişkin başka bir hüküm getirmemektedir (Çelik,2006).

Kırsal yerleşimlerin mekânsal gelişimine ilişkin mevzuatta yer alan diğer düzenlemelerden biri de İmar Kanunu'na dayalı olarak çıkarılan Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği'dir. Yönetmelik, belediye ve mücavir alan sınırları içinde ya da dışında yer alan imar planı bulunmayan köy ve mezraların yerleşik alanları ve bunlar dışında kalan iskan dışı alanlarda, nüfusu 10 binin altında ve imar planı olmayan belediye yerleşik alan sınırları içinde uygulanmaktadır. Köy yerleşik alan sınırı belirlenmesine ve kırsaldaki yapılaşma koşullarına ilişkin hükümler içermektedir. Yönetmelikte yer alan "köyün ihtiyacına yönelik ilk ve orta öğretim tesisi, ibadet yeri, sağlık tesisi, güvenlik tesisi gibi yapılar için imar planı şartı aranmaz." ibaresi kırsala ilişkin hızlı ve pratik çözümler alınmasını sağlayabilmektedir. Belediye sınırları dışında kalan köylere yönelik olan bu planlar köylerde yapılaşmaya odaklı planlar olarak kalmaktadır. Belediye sınırları içinde kalan köyler ise, kırsal nitelikte olsalar da 3194 sayılı İmar Kanunu ve ilgili yönetmeliklere tabi olmaktadır (Öğdül vd.,2018).

Genel olarak değerlendirildiğinde ülkemizde yapılaşmaya ve planlamaya ilişkin esasları, plan kademelenmesini tanımlayan 3194 sayılı İmar Kanunu'nda çoğunlukla yapı, ruhsat, arazinin düzenlenmesi gibi yapılaşmaya yönelik hükümler içerirken, planlamaya yönelik içerik yetersiz kalmaktadır. Kırsal alanların planlanmasına dair içerik de zayıf kalmaktadır.

Kırsal yerleşimlerde fiziksel değişimi yönlendiren mevzuat içinde önemli kanunlardan biri de 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'dur. Kanunda geleneksel mimariye sahip korunması gereken kırsal yerleşimler kentsel sit kapsamında ele alınmaktadır. Dolayısıyla kırsalın içinde bulunduğu peyzaj ile birlikte değerlendirecek bir sit statüsünün tanımlanmamakta, kırsal yerleşmeler mevcut sit tanımları kapsamında ele alınmaktadır (Güler, 2016).

Kırsal planlama için Türkiye adına dönüm noktası 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Büyükşehir Yasası ile köylerin büyükşehir belediye sınırları içine alınmasıdır.

Kanunla beraber kırsal yerleşmelerin planlaması planlama disiplininin ana konularından biri haline gelmiştir. Kanun mevcut planlama sisteminin sorgulanması için aracı olmuş, kırsal tasarım, kimlik ve katılım gibi meseleler de yerel yönetimlerin çalışma alanlarından biri haline gelmeye başlamıştır. Öncesinde merkezi yönetimin politikalarıyla biçimlenen kırsal alanlar için yerel yönetimler kendi yaklaşımlarını oluşturmaktadır. Bazı yerel yönetimler il genelinde kırsal alanlar için strateji ve politikalar geliştirmekte, çiftçileri ve yerel üretimi desteklemektedir (Öğdül, 2019).

Türkiye’de kırsal planlamanın merkezi yönetim düzeyinde kurumsallaşması ise ilişkin çalışmaların başlaması 2010’lu yıllara dayanmaktadır. Bu dönemde benimsenen yaklaşım kırsal yerleşimlerde yöresel mimarinin muhafaza edilmesi ve kırsal planlamanın planlama sistemi içerisinde yerinin belirlenmesi şeklindedir (Öğdül, 2019). Dönemin ilgili bakanlığı tarafından köylerin yöresel mimarisine yönelik çalışmalar kapsamında Balıkesir ve Kayseri illerinde projeler yürütülmüştür. Proje dahilinde seçilen köylerde yöresel yerleşim dokusunun araştırmalar yapılarak mevcut durum ortaya koyulmuş, korumaya yönelik yöntem ve kriterler belirlenerek örnek yapı projeleri üretilmiştir. Kırsal yerleşimde yöresellik üzerinden ele bu projeler kapsamında köylerin mevcut kimlikleri ve değerleri korunarak modern ve temel ihtiyaçlara cevap verecek bir çerçeve oluşturmak amaçlanmıştır.

Kırsal yerleşimlerin yapılaşma ve planlama açısından kentsel yerleşimlerden farklı olarak ele alınması ve kırsal alanların sorunlarının giderilmesinde yere özgü çözümler geliştirilmesi gerekliliğinden yola çıkılarak “Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması-Bir Model Önerisi Projesi” (KOKAP) geliştirilmiştir. 2015 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Karadeniz Teknik ve Selçuk Üniversiteleri iş birliğinde gerçekleştirilen ve TÜBİTAK tarafından desteklenen proje sonucunda bir proje sonuç eylem planı ortaya konulmuştur. Ortaya konulan model önerisinin belirlenen pilot kırsal yerleşimlerde denenmesi için KODAKAP isimli başka bir proje daha geliştirilmiştir. Proje ile uygulamaya yönelik mevzuatın üretilmesi ve köy tasarım rehberlerine yol gösterilmesi amaçlanmaktadır. Dört aşamada gerçekleştirilmesi planlanan projenin çalışmaları halen etmektedir.

Kırsal alanların planlanmasına ilişkin geliştirilen yenilikçi yöntemlerden biri de köy tasarım rehberleridir. Rehberler, 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 8. maddesine ek madde olarak 2013 değişikliği ile eklenmiştir. İmar Kanunu’nda tanımlanmasına rağmen Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde geçmeyen köy tasarım rehberleri

köylerin özgün niteliklerini koruma amacı taşımaktadır. Köy tasarım rehberleri sahip olduğu özgün mimari doku ve yerleşme özellikleri ile gelişme potansiyeli açısından önem taşıyan köylerde bu özelliklerin korunması ve yaşatılması amacıyla muhtarlık katılımının sağlanması ile ilgili idarelerce hazırlanabilmektedir (3194 Sayılı İmar Kanunu, 1985).

Bu rehberler kırsal özgü yerel özellikleri yerel halktan aktaran planlama sistemine bir araç olarak geliştirilmektedir. Geliştirilmesinde disiplinler arası bir yaklaşımı gerektiren rehberler mevzuatta tanımlanmış belirli standartları olmayan, yerel planları tamamlayan bir planlama aracıdır. Mevcut ve yerel planlama sistemi ile uyumlu olarak, katılımcı yöntemlerle geliştirilen rehberler kırsal planlama ve kalkınmaya da destek olacaktır (Görgün&Yürür, 2018) .

Ülkemizde de köy tasarım rehberlerinin yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmış, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, yerel yönetimler ve MSGSÜ iş birliği içinde Kastamonu – Küre Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi projesi ise rehberlerin mevzuata girmesinden sonra kapsamlı bir şekilde hazırlanan ilk rehber olup, sonraki çalışmalara katkı sağlaması açısından oldukça önemlidir.

Ayrıca kırsal alan planlamasının planlama gündemine girdiğine dair bir gösterge de 2017 yılında düzenlenen Şehircilik Şurası'nda kurulan komisyonlarda kırsal planlamanın ele alınmasıdır. Komisyon raporunda Türkiye'de kırsal alan planlamasına mevcut durumuna ilişkin bir değerlendirme yapılmış, deneyim ve kapasite açısından eksikliklerin yanı sıra kırsal alanın tanımlanmasında mevzuat eksikliği olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda büyükşehir sınırları içerisinde mahalle statüsüne kavuşan kırsal yerleşimlere yönelik kırsal alan planlamasının yapılması ve bu bağlamda büyükşehir belediyelerin kırsal alan planlama birimleri kurulması önerilmiştir.

Kırsal yerleşimlerin planlanması uzun yıllar boyunca mevcut planlama sistemi içerisinde kentlere odaklı bir yaklaşımla tanımlanan araçlar kullanılmış, kırsal planlamaya ilişkin bütüncül bir yaklaşım ve mevzuat geliştirilmemiştir. Bu yerleşmeler için hazırlanan planlar imar planı tekniği kullanılarak fiziki yapıya odaklanan planlar olmuş, kırsal karakterin sürdürülmesi, planlama süreçlerine katılım, tarımsal kullanımların desteklenmesi gibi konulara yeterince odaklanmamıştır (Öksüz,2015).

Kırsal yerleşimler ve içinde buldukları doğal çevre birbirinde kopuk olarak ele alınmakta, kırsal yerleşimlerin çeşitliliğin dikkate alınmadığı genel politikalar

üretilmektedir. Kırsal alanların planlanmasında kırsal kaynakları ve kimliğini oluşturan değerler ile birlikte ele alan, yerelin ihtiyaçlarını göz önüne alan bir yaklaşım sergilenmesi gerekmektedir.

2.4. Bölüm Sonucu

İnsanın geçmişini anlaması ve geleceğini yönlendirmesi için anlaşılması ve korunması gereken kültürel miras en geniş tanımıyla insan ve doğanın birlikteliğine dayanan bir birikimle geçmişten günümüze ulaşmış tarihi değerler olarak nitelendirilebilir. Kültürel mirasın korunması gerekliliği sahip olduğu bu değerlerden gelmektedir. Kültürel mirasın uluslararası düzeyde korunmasına çabaların başlaması İkinci Dünya Savaşı bitiminde UNESCO'nun kurulmasıyla gerçekleşmiştir. UNESCO, Dünya Mirası kavramını getirerek kültürel mirasın evrensel değerini ortaya çıkarmış, bu değerlerin korunması için ülkeleri iş birliğine davet etmiştir. UNESCO ve danışma organları düzenledikleri toplantılar ve çeşitli yasal düzenlemelerle günümüze dek yürütülen koruma faaliyetlerinde benimsenen yaklaşımların şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Venedik Tüzüğü ve Dünya Mirası Sözleşmesi'nin kabulü koruma yaklaşımında dönüm noktaları olarak kabul edilmiş, çağdaş korumanın temelleri bu belgelerle atılmıştır. 1977 tarihli "Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Rehber İlkeler" isimli belge ise yönetim planlarının koruma literatürüne girmesi açısından önemlidir. Bu rehber üzerinden yapılan çeşitli düzenlemelerle yönetim planları dünya ülkeleri tarafından sıkça kullanılmaya başlayan bir belge haline gelmiştir. Ülkemizde de 2000'li yıllardan sonra uygulanmaya başlanan alan yönetim planları 2004 yılı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda yapılan düzenlemelerle yasal karşılık kazanmıştır. Ülkemizde şuan 23 tane yönetim planı bulunmakta ve önemli bir kısmı arkeolojik alanlar için gerçekleştirilmiştir.

Kırsal yerleşimler ise günümüzde yıllar içinde nüfus kaybeden demografik bir yapıya sahiptir. Kırsal yerleşimlerin nüfus kaybetmesindeki en önemli nedenler tarımsal üretimden elde edilen gelirin yetersizliği, kırsalda eksik olan altyapı ve hizmet eksikliği, sosyal imkanların azlığı olarak sıralanabilir. Kırsalda nüfus kaybının önüne geçilmek için ise kırsalın sahip olduğu tarihi- kültürel unsurlar bir kaynak olarak ele alınmaya başlamıştır. Bu bağlamda ülkemizde kırsal alanlarla sıkı bir ilişki içinde bulunun arkeolojik alanlarda kırsal yerleşimlerin bir konusu haline gelmiştir. Kırsal

ve arkeolojik alanlar birbirini besleyen değerlere sahip olup, yönetim planları bu değerlerin sürdürülebilir bir Şekilde yönetimini ele alan bir araç haline gelmektedir. Kırsal yerleşimlerin planlanmasına yönelik ayrı bir mevzuatın mevcut olmaması ve bu yerleşimleri farklı boyutlarıyla ele alan çalışmaların azlığı kırsala ilişkin araçların geliştirilmesi gerekliliğini göstermektedir. Bu nedenle bütüncül bir koruma anlayışı güden, katılımı esas alan yönetim planları, kırsal yerleşimleri çevresiyle beraber değerlendiren, katılım, koruma gibi boyutlarla ele alan bir araç olabilme fırsatı sunmaktadır.

3. TÜRKİYE'DE ARKEOLOJİK ALANLARDA YAPILAN ALAN YÖNETİM PLANLARININ İNCELENMESİ

Alan yönetimi korunması gereken alanda yürütülecek koruma faaliyetlerine yönelik mali, yasal ve yönetsel araçların tanımlanması ve disiplinlerarası ve çok aktörlü bir yaklaşımın benimsendiği bir süreçtir. Kültürel mirasın tanımının yıllar içinde insan odaklı bir anlayış kazanması bu alanlarda yürütülecek koruma faaliyetlerinde alanın fiziksel olarak sürdürülebilirliğin sağlanmasının yanında kültürel miras alanının içinde veya yakınında yaşayanların önem kazanmasını sağlamıştır. Uluslararası düzeyde koruma faaliyetlerine yön veren UNESCO, ICOMOS gibi kurumların yayınladığı tüzükler/deklarasyonlar doğrultusunda sürdürülebilir bir miras yönetimi için yerel halkın katılımı sürecin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanmıştır. Sürece katılımda eğitim ve bilgilendirme çalışmaları büyük rol oynamakta, ayrıca kültürel mirasın yönetiminde ev sahibi topluluklara toplumun her düzeyinde adil ekonomik, sosyal ve kültürel çıkar sağlaması da beklenmektedir².

Dünya Mirası Listesi'ne girebilmek için başvuru dosyasında yönetim planı bulundurma zorunluluğu sonrasında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından özellikle turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu alanlarda buna yönelik çalışmalar başlamıştır. Ülkemizde Dünya Mirası listesinde birçok arkeoloji mirası bulunmaktadır. Dolayısıyla bu arkeolojik alanların yakınında bulunan kırsal yerleşimlerde yaşayanlar yürütülecek yönetim sürecinin paydaşı haline gelmektedir. Çalışma kapsamında Köy Kanunu'nuda belirtilen "nüfusu 2 binin altında, ortak kullanım alanlarına sahip, insanların tarlalarıyla beraber yaşadığı yerler" olarak belirtilen köy tanımı ele alınan kırsal yerleşimlerin belirlenmesinde etkili olmuştur. Çalışmanın bu kısmında seçilen yönetim planlarının kırsal yerleşimlere ilişkin yaklaşımları incelenmiştir. Kırsal yerleşimler ve etkileşim içinde buldukları miras öğeleri turizm ve koruma faaliyetlerinin parçası haline gelmektedir. Korumanın yanı sıra sosyal ve ekonomik gelişmeyi de önemseyen alan yönetim yaklaşımı kapsamında

---

² Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü (ICOMOS, 1999)

kırsal yerleşimlere yönelik kararların nasıl verildiği, miras alanı ve yerel halkın ilişkisine yönelik neler yapıldığı, alanın ekonomik değerinin yerel halkla nasıl paylaşıldığı konuları yönetim planı genelinde ve eylem planı kararları incelenerek değerlendirilecektir.

3.1. Aphrodisias Alan Yönetim Planı

Aphrodisias antik kenti Aydın il sınırları içinde, Karacasu ilçesine bağlı Geyre Mahallesi'nde yer almaktadır. Ataeymir, Palamatçuk, Işıklar, Yeşilyurt, Güzelbeyli yerleşimlerinin çevrelediği antik kent denizden yaklaşık 600 metre yükseklikte bir plato üzerinde yer almaktadır.

Şekil 3.1: Geyre Yerleşimi ve Aphrodisias Antik Kenti

Aphrodisias'ta ilk yerleşim izleri M.Ö. 6000- 5000 yıllarına dayanmaktadır. Kentin günümüzdeki kalıntıları ise önemli bir sanat ve tapınım merkezi haline Roma İmparatorluğu Dönemine aittir. Roma yönetimi döneminde Aphrodisias'ın kuzeydoğusunda yer alan mermer ocaklarından elde edilen mermer ile birçok yapı inşa edilmiştir. Mermer ocaklarının kentin yakınında olması Aphrodisias'ın mermer heykel için yüksek kaliteli bir üretim merkezi haline gelmesini sağlamıştır. Döneminin en iyi heykeltıraşlarını da barındıran Aphrodisias'ta yer alan kentin adını da aldığı Afrodit kültü şehrin kimliğini tanımlayan kentin en kültür (Url 4).

İlk kazıların 1900'lü yılların başında başladığı Aphrodisias'ta bilimsel kazılara ise 1961 yılında Prof. Dr. Kenan Erim tarafından başlanılmıştır. Erim'in ölümünün ardından kazılara Prof. R. R. Smith başkanlığında devam edilmektedir (Url 5).

Aphrodisias alan yönetim planı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Geyre Vakfı arasında imzalanan protokol

doğrultusunda MSGSÜ- Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi çalışma ekibi tarafından 2011 yılında çalışmalara başlanmış ve 2013 yılında Eşgüdüm ve Denetleme Kurulunun kararıyla onaylanmıştır (Url 6).

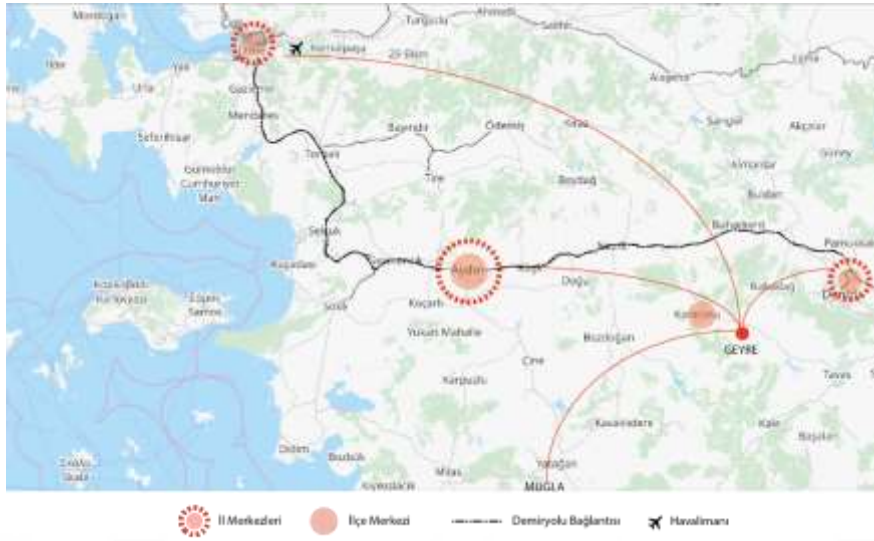
Plan ile alanın sahip olduğu üstün evrensel değerin bütüncül ve etkili bir şekilde korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik uygulama adımlarının tanımlanması amaçlanmıştır.

Planın yaklaşık iki yıl süren hazırlanma aşamasında katılım temelli bir yaklaşım benimsenmiştir. Katılıma dair ilgili taraflar temel olarak hem ilgili kamu kurumları, hem de ilgili sivil inisiyatifler, alandan yararlananlar ve yerel halk olarak tanımlanmıştır. Katılım sürecinin yürütülmesinde öncelikle uzman toplantısı gerçekleştirilmiş, ardından alana ilişkin literatür taraması, alanda gerçekleştirilen araştırmalar ve ilgili kurum ve kuruluşlardan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler ortaya konulmuştur. Sürecin devamında sırasıyla tüm paydaşların dahil olduğu bir çalıştayla alanın sorunları paydaşların açısından ele alınmış ve öneriler dinlenmiştir. Katılım toplantısı ve uzman toplantısı ile de alana dair paydaşların rolleri üzerinde tartışılmış, bununla beraber yerel halk ile kazıda çalışan işçilerle toplantı yapılmıştır.

Yönetim planında incelediğinde öncelikle birinci safha çalışmaları kapsamında elde edilen bilgiler ışığında alanın tarihi değeri, yönetsel, sosyo- ekonomik yapısı, mevcut plan ve projeleri ortaya konulmuştur. Ardından alana dair vizyon, hedef ve stratejiler belirlenmiş, eylem planına yönelik ele alınacak konular; koruma ve planlama, yönetim ve organizasyon, önem ve değerin algılanması, erişilebilirlik ve ziyaretçi yönetimi eğitim, bilinçlendirme ve katılım , risk yönetimi olarak sıralanmıştır.

Plan dahilinde alana yönelik vizyon “ Katılımcı ve sürdürülebilir bir alan yönetimi anlayışı çerçevesinde, taşıdığı üstün evrensel değerleri korunan ve toplumun tüm kesimleri için erişilebilir olan, çevresine kültürel ve ekonomik canlılık kazandıran, koruma ve turizm arasındaki dengeyi kuran bir Aphrodisias” olarak belirtilmiştir.

3.1.1. Geyre Yerleşimi ve Plan Yaklaşımı

Şekil 3.2 Geyre Yerleşimi ve Yakın Çevresi

Geyre Aydın'ın Karacasu ilçesine bağlı olup, ilçe merkezine 12, il merkezine ise 102 km uzaklıktadır. Aydın konum olarak İzmir-Denizli-Muğla illeri arasında, ulaşımın çoğunlukla karayolu ile sağlandığı bir ildir. Geyre yerleşiminin ise il merkezi ile ulaşım ilişkileri zayıf kalmakta, alana gitmek Karacasu- Ataeymir arası işleyen minibüsler gitmektedir. Geyre yıllar içinde nüfus kaybeden bir demografik yapıya sahiptir. Kadın nüfusu 385, erkek nüfusu 389 olmak üzere dengeli bir nüfus dağılımı vardır.

Çizelge 3.1: Geyre Yerleşimi Yıllar İçindeki Nüfus Değişimi

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	930	917	910	886	873	851	847	839	817	813	774

Kaynak: <https://www.nufusune.com/144055-aydin-karacasu-geyre-mahallesi-nufusu>
Erişim tarihi: 14.9.2022

1970'lere kadar aynı yerde varlığını sürdüren Geyre, bu tarihten sonra ise yaşanan büyük şiddetli depremler nedeniyle antik kentin sur duvarları dışına, kuzeybatıya taşınmış ve köyün yeni yerleşimi burada gelişmeye devam etmiştir (Url 5). Belediyeye sahip olan Geyre yerleşiminde bir adet sağlık ocağı, PTT, bir ilkokul ve ortaokul bulunmaktadır. Geyre halkının temel geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Tarım faaliyetleri kapsamında nar, zeytin ve kültür kekiği üretimi ve bağcılık yapılmaktadır. Hayvancılık faaliyetlerinde ise süt besiciliği gelişmiştir.

Geyre'nin turizmle ilişkisi zayıf kalmaktadır. Belde halkında birkaç kişi antik kentte bekçi olarak çalışmaktadır. Ayrıca Geyre Belediyesinin müzeye giriş ücretlerinden aldığı payın düşürülmesi antik kentten sağlayacağı faydayı oldukça kısıtlamıştır.

Turlar aracılığıyla alana yapılan ziyaretlerin kısa süreli olması ve ziyaretleri esnasında Geyre ve Karacasu'ya uğramadan Denizli-Pamukkale gibi turistik destinasyonlara geçmeleri, alanın turizmden yeterince pay alamamasına neden olmaktadır. (Akgül,2003).

3.1.1.1. Üst Ölçekli Planlarda Alana İlişkin Kararlar

- Aydın-Muğla-Denizli Bölge Planı (2014-2023);

Güney Ege Kalkınma Ajansı tarafından bölge planı ile bölgede gelişme dört eksenle ele alınmış; artırılmış beşeri sermaye , yenilik odaklı ve katma değer yüksek olduğu üretim, her mevsime yayılan turizm ve sürdürülebilir çevre.

Plan kapsamında bölgede yer alan ilçeler geleneksel ekonomiye sahip, turizm yoğun ve ekonomisini çeşitlendirebilmiş merkezler olarak sınıflandırılarak geliştirilen tedbirlerde bu sınıflandırma baz alınmıştır. Karacasu geleneksel ekonomi merkezi olarak nitelendirilmiş, tarıma ve doğal kaynaklara dayanan ekonomi faaliyetlerinin hakim olduğu ve göç veren ilçeler arasında yer almaktadır. Buna dayanarak ekonominin çeşitlendirilmesi adına turizm faaliyetleri önerilmiş, verilen göçlerin önüne geçilmesi için çalışmaların yapılması ve bu nüfusun yerinde istihdam edilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Kırsal yerleşim alanları içinde benzer stratejiler belirlenmiş, kırsal alanlarda agroturizm kapsamında butik otel ve ev pansiyonculuğunun yaygınlaştırılması önerilmiştir.

Planda Aphrodisias Antik Kenti ve müzesi için altyapı çalışmalarının tamamlanması ve bölgede yer alan diğer turizm merkezleri ile bağlantılarının güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca antik kentlerdeki tiyatro yapılarının ülke ve uluslararası düzeyde etkinliklerin gerçekleştiği mekanlar haline gelmesi önerilmiştir.

Antik kent, özellikle Pamukkale-Hierapolis Antik kenti ile inanç turizmi odakları olarak ele alınmış ve iki ilçe arasında ulaşım bağlantılarının ve konaklama imkanlarının geliştirilmesi hedeflenmiştir.

- Türkiye Turizm Stratejisi 2023;

Türkiye Turizm Stratejisi belgesi kapsamında Geyre yerleşimi "Aphrodisya Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi" sınırları içinde yer almaktadır. Denizli ve Aydın

illerini kapsayan bölgede jeotermal kaynakların potansiyelinden yararlanarak sağlık ve termal turizmi geliştirilmesi, ulaşım bağlantılarının çeşitlendirilmesi ve niteliğinin artırılması, ekoturizm, kültür ve termal turizmüne yönelik planlama ve uygulamalar ile mevcut konaklama kapasitesinin artırılması hedeflenmektedir. Bölgenin yakınında yer alan diğer doğal ve kültürel değerlerle ilişkilendirilerek önemli bir marka ve varış noktası haline gelmesi amaçlanmaktadır.

- Aydın-Muğla-Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı;

Aydın, Denizli ve Muğla illerinde plan yılı olarak 2025 yılı hedeflenmiş, planla birlikte her üç ilde de turistik, tarihsel ve tarımsal değerlerin korunduğu ve sürdürülebilir bir çevrenin yaratıldığı planlı bir gelişme hedeflenmektedir. Tarım sektörünün alan için önemli olduğu ve bu önemini sürdüreceği kabulü ile desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Turizm sektöründe ise yaratılan katma değer için adil dağıtım için potansiyeli olan her yerleşme için turizme yönelik destekleyici kararlar üretilmesi gerekliliği ortaya konulmuştur.

Karacasu ilçesinin kültür turizmi potansiyelini Aphrodisias ören yerinin varlığı oluşturmaktadır. Bu bağlamda ilçenin turizm odağı olarak gelişmesi de plan dahilinde önceliklendirilmiştir.

Geyre Mahallesi ise kırsal nitelikli bir yapıya sahip olup, tarım sektörü ön plandadır. Sınırları içerisinde Aphrodisias antik kentini barındıran Geyre yerleşimi için hedef plan yılları arasında turizm odaklı bir gelişim desteklenmekte, buna yönelik turizm tesis alanları ile pansiyonculuğun geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Şekil 3.3: Çevre Düzeni Planında Geyre ve Aphrodisias

Plan incelendiğinde de Aphrodisias ören yeri olarak tanımlanmış, 1. ve 2. Derece arkeolojik sit alanı olarak gösterilmiştir. Yerleşmenin güneyinde ve Dört Yol Mahallesi'nde gelişme alanları önerilmiştir. Yerleşmenin kuzeyinde ise turizm tesis alanı fonksiyonu tanımlanmıştır. Yerleşim alanını çevreleyen alanların ise tarım arazisi ve orman alanları olduğu görülmektedir.

3.1.1.2. Yönetim Planında Geyre

Geyre yerleşimi antik kent ile oldukça yakın bir mesafede olup, Aphrodisias ile sıkı bağlantıları bulunmaktadır. Plan kapsamında Geyre yerleşimin temel geçim kaynakları, nüfus gibi verileri hakkında yeterince bilgi bulunmaktadır.

Yönetim planı incelendiğinde Geyre Belediyesi, alanın yerel halk ile ilişki, yerleşimin mevcut durumunun tespitine yeterince yer verildiği görülmektedir. Geyre yerleşimi kültür turizmi dışında, doğal güzellikleri de alternatif turizm faaliyetleri için bir fırsat olarak ele alınmaktadır. Yerel halkın da antik kentin varlığı ile beraber gelen turizm faaliyetlerini desteklediği ve tarım dışı sektörlerde çalışmak konusunda istekli olduğu da belirtilmektedir. Ayrıca yıllardır devam eden kazı çalışmalarında Geyre ve çevre köylerden halkın kazı işçisi olarak çalışması hem deneyimli işçi varlığı anlamına gelmekte hem de doğrudan yerele ekonomik fayda demektir.

Planın ortaya koyduğu araştırmalar sonucunda Geyre yerleşimine ilişkin en temel sorun yeni kurulan belde yerleşiminin de sit alanı sınırları içinde kalması ve bu durumun yerel halkın yasal sürece bağlı kalmadan hiçbir imar faaliyetinde bulunamamasıdır. Tarımsal üretim alanlarının da sit alanında kalması yerel halkın antik kentle ilgili algılarına olumsuz etki etmektedir. Ayrıca Geyre Beldesi turizm gelirlerinden kayda değer bir pay alamamakta ve turizm amaçlı hizmet sektörü de yeterince gelişmemiştir.

Diğer önemli sorun ise göç veren yerleşimde genç nüfus varlığının azalmasıdır. Tarımsal faaliyetler dışında hizmet ve sanayiye yönelik iş imkanlarının gelişmemesi ve tarımda gelir artırıcı ürün çeşitlenmesine gidilememesi genç nüfusun Geyre'yi terk etmesine neden olmaktadır.

Planın kırsal yerleşimler ilgili vizyonuna bakıldığında Aphrodisias antik kenti ve Geyre'yi ekonomik faaliyetler ve turistik ziyaret açısından bütüncül bir şekilde ele alan bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Alanın mevcutta bozulmamış kırsal değeri alternatif turizm türlerinin gelişmesi içinde fırsat yaratmakta, ayrıca uzun vadede

kırsal çevreyi ve arkeolojik alanı içine alan milli park düzenlemesi de her iki değerin birlikte korunarak sürdürülebilir gelişmeye katkıda sağlayacağı düşünülmektedir.

Toplumsal farkındalığın sağlanması, turizm ve buna dayalı hizmetler yolu ile istihdam alanlarının yaratılması, genç nüfus için eğitim imkânlarının geliştirilmesi, Geyre yerleşiminin turizmden daha fazla pay alabilmesinin sağlanması planın ele aldığı başlıca yaklaşımlardandır.

Geyre yerleşimine yönelik belirlenen eylem planı maddeleri şu şekildedir:

- Mevcut koruma amaçlı imar planının Geyre yerleşiminin gelişiminin sağlanmasına amaçlı revize edilmesi

Koruma amaçlı imar planının revizyonu önerisi ile alanın değerinin korunmasının yanı sıra Geyre kırsal yerleşiminin yerel toplumsal ve ekonomik açıdan kalkınması hedeflenmektedir.

- Aphrodisias ve yakın çevresinde yaya ve bisiklet güzergahlarının düzenlenmesi

Düzenleme kapsamında Geyre yerleşimi de dahil edilmektedir.

- Aphrodisias'a yönelik değerleri temsil eden turistik amaçlı ekonomik aktivitelerin geliştirilmesi

Geyre beldesi ile ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkilerin artırılması için ile hem turizm potansiyelini artıran hem de yereldeki ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi amaçlanmaktadır.

- Eski otopark alanının yeniden düzenlenerek kullanılması

Alanın yeniden düzenlenmesi ise küçük ölçekli işletmeler ile ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi hedeflenmektedir.

- Okullarla ve çevre halkla iş birliğinin geliştirilmesi

Yöre okullarındaki eğitimcilere Aphrodisias tarihi hakkında seminerler düzenlenmesi, Geyre de dahil olmak üzere yöre halkının alana ve alanın korunmasına dair bilinçlendirilmesi için okullarda kazı ekibi öncülüğünde hazırlanmış çeşitli materyaller ve seminerler yoluyla farkındalık amaçlı düzenli olarak aktivitelerin düzenlenmesini amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Geyre İlköğretim Okulu'nda

Aphrodisias Kulübü kurulması ve Geyre Belediyesi Aphrodisias Çalışmaları Birimi kurulması ilgili eylemler olarak tanımlanmıştır.

- Kazı faaliyetlerinin halka açık etkinliklere yerel halka tanıtılması

Alanda kazı çalışmaları devam ederken yapıların çalışmaların yerel halka tanıtılmasına yönelik halka açık “Kazı Günü” ve çeşitli aktivitelerin düzenlenmesi hedeflenmektedir.

- Geyre Belediyesi’ ndeki teknik personelin koruma konusunda bilgilendirilmesi

Belediyenin ilgili personeline yönelik kurslar ile yeterli bilgiye sahip personelin yetiştirilmesi ve bilgilendirilmesi hedeflenmektedir.

- Alanı temsil eden öğelerin belirlenerek bunlara yönelik obje ve hediyelik eşyaların üretimi ve satışının sağlanması,

Alanı simgeleyen nesnelerin çeşitlendirilmesi ve alandan elde edilen ekonomik gelirin artırılması iamaçlanmaktadır.

Yerel ekonominin gelişimi için Aphrodisias ve çevresinde yöresel festivaller, kültürel etkinliklerin yürütülmesi ve bir etkinlik takvimi düzenlenmesi, kültür turizmine yönelik tur güzergâhlarının geliştirilmesi, özellikle de Geyre’de pansiyonculuğun geliştirilmesi eylem planlarında direkt olarak yer almayan ancak planlanan eylemler arasındadır.

Genel olarak yönetim planı kapsamında Geyre yerleşimi için benimsenen yaklaşım, bilinçlendirme faaliyetleri ile yerel halkı alana dair bilgilendirerek aidiyet duygusunun gelişimini sağlamak ve beldenin antik kente yapılan turistik ziyaretlerden yararlanmasını, sahip olduğu peyzajı da içine katacak şekilde sağlamak olarak özetlenebilir.

3.2. Ani Kültürel Peyzajı Yönetim Planı

○ Ani Harabeleri

Şekil 3.4: Ocaklı Köyü ve Ani Ören Yeri

Ani Ören Yeri Kars il merkezine yaklaşık 42 km uzaklıkta olup, Ocaklı köyünün sınırları içerisinde, köy yerleşmesinin hemen bitişiğinde yer almaktadır. 2012 yılında UNESCO tarafından “Dünya Mirası Geçici Listesi” ne alınan antik kent 2016 yılında daimi listeye “Ani Arkeolojik Alanı” ile girmiştir. Türkiye ve Ermenistan arasında doğal bir sınır olan Arpaçay Nehri, Ani kentini doğudan sınırlamaktadır. 78 hektarlık bu kentin en yüksek kesiminde ilk kez Urartuların yerleştiği bir iç kale ve dörtgen ve daire planlı çok sayıda burçla güçlendirilen 4,500 metre uzunluğunda surlar bulunmaktadır. Sur içindeki Antik kentte kentinde bazıları iyi durumda olan kilise, cami, saray, kervansaray, hamam ve köprü gibi çeşitli yapılar yer almaktadır (Url 7).

Ani kültürel peyzajı yönetim planı için paydaş katılımı dört aşamada planlanmıştır. Doğu Anadolu’da Kültür Turizmi için İttifaklar Birleşmiş Milletler Ortak Programı kapsamında “Ani Kültürel Peyzajı Yönetim Planı Hazırlığı Kapasite Geliştirme Çalıştay”i düzenlenmiş, paydaşlar alan yönetimi hakkında bilgilendirilmiş ve alana yönelik çeşitli analizler yapılmıştır. Ardından “Ani Kültürel Peyzajı Yönetim Planı Geliştirme Çalıştay” ile paydaşların yönetim planlamasına, alana ve alan yönetimine ilişkin sahiplik ve aidiyet hislerinin, kurumsal paydaşların taahhüt süreçlerinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Çalıştaylar sonrasında alan yönelik verilerin değerlendirilmesiyle yönetim planı çerçevesi ortaya konulmuştur. Üçüncü aşama olarak yönetim planının ilk taslağı üzerinden ilgili paydaşlarla birebir görüşülmüş, eylem planına yönelik görüşler alınmıştır. Bu aşama sonrasında ilgili programın sona

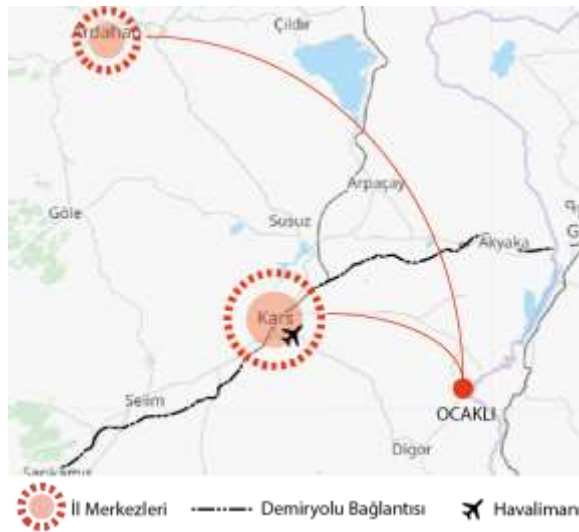
ermesi ile yönetim planı çalışmaları sekteye uğramış ancak Dünya Miras Listesine adaylık dosyasının hazırlanmasının gündeme gelmesiyle çalışmalar tekrar hızlanmıştır. Son aşamada da planın onaylanması ve örgütlenmesine yönelik alan başkanlığının örgütlenerek kurulmasının tamamlanması ve onaya sunulması yer almaktadır.

Yönetim planı kapsamında alanın sürdürülebilir yönetimi için beş temel amaç belirtilmiştir;

- Alandaki miras öğelerinin bilimsel yöntemlerle araştırılması, belgelenmesi ve korunması,
- Turizme yönelik teknik altyapının geliştirilmesi ve ulusal ile uluslararası düzeyde tanıtımın sağlanması,
- Kültürel mirasın topluma kazandırılması ve yerel halk tarafından sahiplenilmesini sağlamak,
- Katılımcı yöntemler kullanılarak alanın potansiyelinin bölgenin sosyoekonomik kalkınması için değerlendirmek ,
- Eşgüdüm ve yönetim kapasitesinin artırılması.

Planın hedef ve eylemlere yönelik belirlenen vizyonu ise “İpek Yolu üzerinde bir araştırma merkezi ile desteklenerek korunmuş, yeni iletişim teknolojileri ile uluslararası kamuoyuna kazandırılmış, katılımcı yöntemlerle bölge kalkınmasına katkı sağlayan bir açık hava müzesi, Ani” olarak belirlenmiştir.

3.2.1. Ocaklı Köyü ve Plan Yaklaşımı

Şekil 3.5: Ocaklı Köyü ve Yakın Çevresi

Ocaklı Köyü, Kars ili merkez ilçesinde yer almakta olup, il merkezine 42 km uzaklıktadır. Kars'a havaalanı ile ve tren gibi alternatif yollarla ulaşım sağlanabilse de il merkezi ile köy arasında bir toplu taşıma sistemi bulunmamakta, Kars'tan köye günde sadece bir sefer düzenlenmektedir. Ocaklı Köyü nüfus değişimine bakıldığında köyün nüfusu bazı yıllarda artış gösterse de genel olarak son 20 yılda bir azalma görülmektedir. Köyde kadın-erkek dağılımı dengeli olup erkek nüfusu 204, kadın nüfusu 226'dır.

Çizelge 3.2: Ocaklı Köyü Yıllar İçinde Nüfus Değişimi

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	655	664	635	572	522	488	463	482	451	454	430

Kaynak: <https://www.nufusune.com/17567-kars-merkez-ani-koy-nufusu> Erişim tarihi: 14.9.2022

Köy nüfusunun çoğunluğu okur yazar olup, ilköğretim mezunudur. Ocaklı köyünün temel geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Halkın neredeyse tamamı mülk sahibi olup, arazilerin tamamında tahıl ekimi yapılmaktadır. Hayvancılık faaliyetlerine paralel olarak evlerin çoğunda ahır yer almaktadır. Süt üretmek amacıyla büyükbaş hayvancılığı yapılmakta, üretilen süt mandıraya satılmaktadır. Bunun yanı sıra canlı tavuk ve kaz satışı da yapılmaktadır. Ayrıca köy halkının bir kısmı mevsimlik işçi olarak başka illerde çalışmaktadır. Ani ören yerinden kazı ve restorasyon faaliyetlerinde çalışan bir kişi olduğu belirtilmektedir. Köy halkıyla yapılan anket çalışması sonucunda çoğunluk Ocaklı'da yaşamaktan memnun olduğunun belirtmiş, memnun olmayanlar sebeplerini iş sıkıntısı, zor yaşam şartları, akrabalarından ayrı olmak olarak belirtmiştir. Köydeki öncelikli ihtiyaçlarını ise içme suyu, sağlık tesisi, eğitim tesisi ve kanalizasyon olarak açıklamışlardır.

Eşitti'nin (2017) yaptığı araştırmaya göre antik kent hakkında yerel halkın farkındalığı zayıf kalmaktadır. Oldukça geniş bir alan Ani Antik Kenti sınırları içerisinde hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir. Sınırları çit ile çevrelenen antik kentin içerisinde bazı köylülerin hayvan otlatmak amacıyla alanın içerisine girdiklerini belirtmiştir. Ayrıca yine bazı köylülerin mabetlerden söktükleri işlenmiş taşları götürüp kendi evlerinin inşasında kullandığını ve definecilik faaliyetlerinin yürütüldüğünü aktarmıştır.

Köy halkının turistlerle kurduğu ilişkisi ise olumludur. Özellikle yabancı turistlere dokuma küçük kilimler, kaşıklar, tespihler gibi el yapımı ürünleri satmaya çalışarak gelir etme etmeye çalışmaktadırlar. Yaz mevsiminde turistler daha çok rehber

eşliğinde alanı ziyaret ederken, kış mevsiminde köydeki yerel rehber gelen yabancı turistlere atlı kızağıyla alanı gezdirmekte ve köy halkı olarak çeşitli ikramlarda bulunmaktadır (Eşitti, 2017, s.141).

Kültür ve Turizm Kars İl Müdürlüğü tarafından 2012 yılında bir sosyal tesis açılmış ve işletilmesi işi köyden bir aileye verilmiş, köyde oturan birçok kişinin istihdam edildiği ve gelir sağladığı bir yer haline gelmiştir.(Diken,2020).

3.2.1.1. Üst Ölçekli Planlarda Alana İlişkin Kararlar

- TRA2 Bölgesi (Ardahan - Kars - Iğdır – Ağrı) 2014-2023 Bölge Planı

Serhat Kalkınma Ajansı tarafından TRA2 Bölgesi (Ardahan - Kars - Iğdır – Ağrı) için 2014-2023 plan yılı hedef alınarak hazırlanan bölge planı 30.12.2014 tarihinde onaylanmıştır. Planın genel yaklaşımı alanda tarımsal üretimin ve hayvancılığın devam ettirilmesi desteklenerek, tarımsal ürünlerin markalaşması ve sahip olunan kültürel miras potansiyelinden faydalanılması üzerinedir. Ayrıca nüfusun yarısından fazlasını oluşturan kırsal yerleşimlerde yaşam standartlarının iyileştirilmesi, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi ve doğal kaynakların korunması eksenleri planın kırsal alan yaklaşımını oluşturmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesinde kırsal turizmin geliştirilmesi ön plana çıkmaktadır.

Ocaklı Köyü'nün de yer aldığı Kars Merkez'in bölgenin turizm açısından öne çıkan ili olduğu ve konumunu koruyacağı öngörülerek plan kapsamında burada kültür ve inanç turizminin altyapısının iyileştirilmesi yönelik çalışmaların sürdürüleceği belirtilmektedir. Plan dahilinde turizm alanlarında altyapı eksikliklerine vurgu yapılmış, Ani Antik Kenti de ziyaretçilerin bilgilendirilmesi ve günübirlik ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik altyapısı öncelikli olarak geliştirilip iyileştirilecek alanlar arasında yer almaktadır.

- Türkiye Turizm Stratejisi 2023

Hedeflenen plan yılında marka kültür kentleri haline getirilmek istenen iller arasında Kars ili de yer almakta olup, ilde kültür turizminin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Kış Turizm Master Planı kapsamında Kars'a komşu illerle birlikte bir kış koridoru oluşturularak, koridor boyunca kış turizmi potansiyeli doğal ve kültürel değerlerle birleştirilerek turizm çeşitliliğinin sağlanması önerilmektedir. Bu doğrultuda Kars il merkezinde mevcut konaklama birimlerinin kapasitelerinin ve niteliğinin artırılması hedeflenmektedir.

demografik yapısı, geçim kaynakları, yerleşim dokusu gibi bilgilere yeterince değinilmiştir.

Yönetim planı hazırlık aşaması kapsamında Ocaklı Köyü'nün sosyo-ekonomik yapısının ortaya konulmasına yönelik olarak literatür araştırması ile birlikte köyde bulunan hanelerin tamamıyla ilgili anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Yapılan anket çalışması sonucunda köy halkının büyük çoğunluğu Ani'deki eserlerin korunması ile köylerinde arazi değerlerinin artacağı, yeni iş imkanlarının yaratacağı, ekonomiyi canlandırması ve altyapı yatırımlarını geliştireceği üzerinde hemfikirdir. Ayrıca yaşam şartlarının iyileştirildiği takdirde göçün önüne geçilebileceğini belirtmişlerdir.

Plan kapsamında Ocaklı Köyü ile ilgili temel sorunlar, yürütülen hayvancılık faaliyetlerinin azalması ve tarımsal üretimin yetersizliğinin yerel halkın ekonomisini olumsuz etkilemesi, hayvancılık faaliyetlerinin miras alanına da taşması, köy halkının alan hakkında yeterince bilgiye sahip olmaması ve yetersiz sağlık ocağı hizmeti olarak belirtilmiştir.

Plan dahilinde Ocaklı Köyü'nün turizmden yeterince pay alamadığı belirtilmiştir. Alana yapılan ziyaretlerin çoğunlukla günübirlik turlar aracılığıyla gerçekleşmesi sadece yiyecek içecek işletmelerine katkı sağlamaktadır. Geniş bir alana yayılan antik kentin hem daha kapsamlı bir şekilde gezilmesine olanak sağlamak için hem de köy halkına da gelir yaratabilmesi adına konaklama işletmelerinin faaliyete geçirilmesi önerilmektedir. Yönetim planı kapsamında öngörülen turizm faaliyetlerine bir hedef olmaktan ziyade bölgenin sosyo-ekonomik yapısının gelişimi ve alanın korunması için bir araç olarak ele alındığı belirtilmiştir. Ayrıca kültür, inanç, doğa turizmi gibi farklı turizm türlerinin birlikte değerlendirilmesi önerilmiştir.

Planın hedefleri arasında köye ilişkin yaklaşımı kısa vadede ören yerinin halk tarafından benimsendiği ve köy ile ören yerinin bütünleşerek ele alınmasıdır. Uzun vadede ise yöre halkının alanın korunması ve tanıtımında etkin rol alması hedeflenmektedir. Bu bağlamda planın temel amaçları arasında kültürel mirasın halk tarafından benimsenmesi ve katılımcı yollar ile alanın potansiyelinden yararlanılarak bölgenin sosyoekonomik kalkınmasını sağlamak yer almaktadır.

Yönetim planı kapsamında yedi faaliyet alanı belirlemiş, "Alanın Sosyo Ekonomik Gelişimi, Yerel Katılım ve Bilinç Artırımı" başlığı altında Ocaklı Köyü'ne ilişkin

yaklaşım ve eylem planı kararları açıklanmıştır. Bu faaliyet alanına ilişkin belirlenen ilkeler yönetim planının köye yaklaşımını ortaya koyarken eylem planı kararlarını da şekillendirmektedir. Bu ilkeler alanda yürütülecek koruma, kazı ve turizm faaliyetlerinde yerel ekonominin gelişiminin gözetilmesi ve bu faaliyetlerde istihdamın yerelde yürütülmesi, il genelinde düzenlenen meslek eğitim kurslarından Ocaklı Köyü halkının da yararlanmasının sağlanmasıdır.

Ocaklı Köyü'ne yönelik tanımlanan eylem planı kararları ise üç temel politika altında yer almaktadır.

1. Alanda Yürütülen Koruma ve Turizm Faaliyetlerinin Köyün Sosyo Ekonomik Gelişimine Fayda Sağlaması

- Ocaklı Köyünde sosyokültürel araştırma çalışmalarının yapılması ve köyün mevcut durumunun, ihtiyaçlarının ve işgücü potansiyelinin belirlenmesi
- Alanda yürütülen koruma çalışmalarında ve turizm faaliyetlerinin yaratacağı istihdam olanaklarının araştırılması ve iş garantili meslek eğitimlerinin verilmesi

2. Sosyal Dokunun İyileştirilmesi ve Yerel Gelişimin Gerçekleştirilebilmesi İçin Köyün Konutlarının, Altyapısının ve Yollarının İyileştirilmesi

- Kanalizasyon sisteminin oluşturulması
- Ocaklı Köyündeki sağlık ocağının köy ve turizme hizmet edebilecek düzeye gelmesine yönelik yeterli donanım ve personelin sağlanması
- Köyün altyapısının iyileştirilmesi ve köyün gelişimi için alana yönelik fonlardan nasıl yararlanılabileceğinin araştırılması ve raporlanması
- Köydeki evlerin gerekli standartlar ve sağlamlık açısından incelenmesi ve gerekmesi durumunda ilgili çalışmaların yürütülmesi
- Yöresel ürünlerin üretim, sergileme ve satışı, pansiyonculuk gibi faaliyetlerinin yürütülmesi için desteklerin alınması

3. Alanın Değeri ve Önemine İlişkin Yörede Bilinç Düzeyinin Artırılması

- Alanın çevresinde yer alan ilköğretim okullarında Ani hakkında kültürel mirasın koruma konusuna yönelik eğitim verilmesi

- Yerel halkın alanın değeri ve alanın sağlayabileceği faydalar konusunda bilinçlendirme çalışmalarının organize edilmesi

3.3. Çatalhöyük Neolitik Kenti Yönetim Planı

Çatalhöyük'teki arkeolojik kazı çalışmaları 1992 yılından itibaren kazı başkanlığında Prof. Dr. Ian Hodder'ın yer aldığı Çatalhöyük Araştırma Projesi çerçevesinde yürütölmektedir.

Çatalhöyük arkeolojik alanı, Neolitik Yerleşimin çok iyi korunmuş oldukça nadir bir örneği olup, insan Prehistoryasını anlamak için kilit yerlerden biri olarak kabul edilmiştir. Alan Neolitik bir topluluğun erken yerleşik tarımsal yaşamını belgeleyen en önemli insan yerleşimi olup, önemli boyutu ve yerleşimin uzun ömürlü olması, çatı erişimi olan arka arkaya evlerin kendine özgü düzeni, duvar resimleri ve sakinlerin sembolik dünyasını temsil eden kabartmalar dahil olmak üzere geniş bir özellik topluluğunun varlığı nedeniyle istisnai bir değere sahiptir (Url 8).

Çatalhöyük Neolitik Kenti

Şekil 3.7: Küçükköy ve Çatalhöyük Ören Yeri

Konya İli, Çumra İlçesi sınırları içerisinde yer alan Çatalhöyük Neolitik Kenti 2009 yılında UNESCO Dünya Geçici Miras Listesine dahil edildikten sonra asıl listeye hak girmeye 2012 yılında hak kazanmıştır. Adaylık süreci kapsamında yönetim planı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanları ile Kazı Başkanı Ian Hodder ve Helen Human tarafından, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü kazı ekibi ile eşgüdüm içinde yürütölen çalışmalarla hazırlanmıştır.

Plan hazırlık aşamasında “Çatalhöyük Neolitik Kenti Yönetim Planı Çalıştay”ı düzenlemiş ve çalıştay öncesinde Çatalhöyük’ün korunması konusunda yetki ve sorumlulukları ile alanın beklentiler, olumlu ve olumsuz yanlar, ihtimaller ve olası tehditlerine ilişkin bilgi verilmesi yoluyla görüşler istenmiştir. Çalıştay kapsamında paydaşlardan elde edilen bilgiler ışığında temel yönetim konularına ilişkin katılımcılara bilgi verilmiş ve katılımcılardan görüş ve değerlendirmeleri alınmıştır

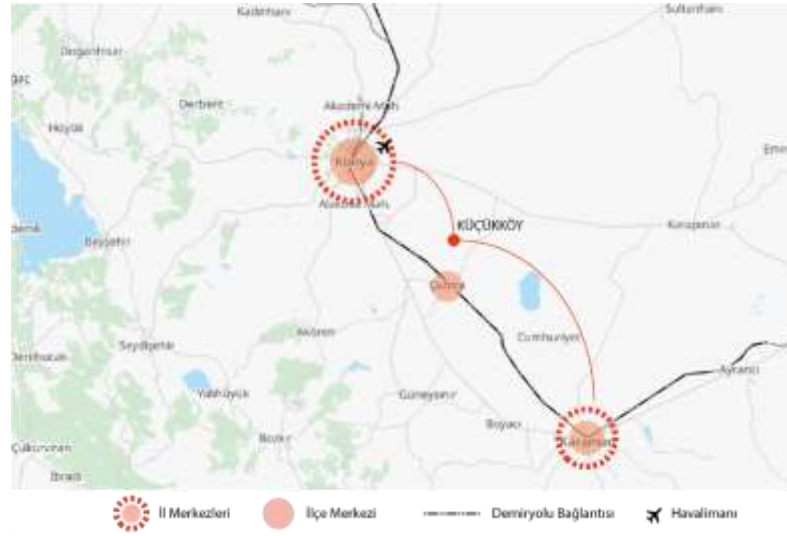
Yönetim planınca Çatalhöyük Neolitik Kenti içinde bulunduğu peyzajı ile birlikte katılımcı, sürdürülebilir ve bütüncül bir yaklaşımın sağlanması ana hedefleri olarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda alanın sürdürülebilir yönetimi, yerel toplumun alanı sahiplenme duygusunun artırılması ve ekonomik ile sosyal açıdan gelişimi, alanın araştırma ve eğitici faaliyetler için kullanılmasını sağlamak ile ziyaret deneyimi kalitesini artırmak izlenen politika ve stratejiler için belirleyici hedefler olmuştur.

Çatalhöyük’ün 2004 yılında hazırlanan ancak uygulanamayan bir yönetim planı da mevcuttur. Yönetim planı, Avrupa Topluluğu tarafından finanse edilen TEMPER Projesi süresinde hazırlanmıştır (Url 9).

Çatalhöyük Araştırma Projesi ekibi ile birlikte işbirliği içinde geliştirilen ve uluslararası rehberler dikkate alınarak hazırlanan bu planlar içerik açısından bir yönetim planında bulunması olması gereken bütün kriterleri karşılmasına rağmen, o dönemde yönetim planlarının yasal karşılıklarının bulunmaması nedeniyle ilgili kurumlarca benimsenmemiş ve uygulanamamıştır (Uluslan,2016,s.19).

Mevcut yönetim planı değerlendirildiğinde Çatalhöyük Neolitik Kenti iyi korunmuş olmasına rağmen ziyaretçileri çekme ve sunum konusunda zayıf kalmaktadır. Ziyarete yönelik altyapının yetersiz olması, tur güzergahlarının dışında kalması ve alanın tanıtımının zayıf kalması en önemli sorunlardandır. Ancak alanda yürütülen kazı faaliyetlerinin uzun yılladır devam ediyor olması sonucunda kazı ekibinin yıllar içinde yerel halkla hem sosyal hem de ekonomik olarak kurduğu olumlu ilişkiler alanın güçlü yönlerindedir.

3.3.1. Küçükköy ve Plan Yaklaşımı

Şekil 3.8: Küçükköy ve Yakın Çevresi

Küçükköy bağlı olduğu Çumra ilçe merkezine 13 kilometre, il merkezine 39 km mesafe uzaklıktadır. Çevre ulaşım ilişkilerine bakıldığında il merkezinde havaalanı bulunmakta ve Çumra ilçesi Konya-Karaman yüksek hızlı tren hattı güzergahında kalmaktadır. Alana ilişkin toplu taşıma bilgisi ulaşılamamış, Çatalhöyük ören yerine genellikle tur otobüsleri ya da özel araçla ulaşıldığı görülmüştür.

Çizelge 3.3: Küçükköy Yıllar İçinde Nüfus Değişimi

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	703	695	723	718	721	725	710	757	765	775	804

Kaynak: <https://www.nufusune.com/195513-konya-cumra-kucukkoy-mahallesi-nufusu> Erişim tarihi: 14.9.2022

Küçükköy, Türkiye'deki birçok kırsal yerleşimin aksine yıllar içinde nüfus kazanan bir köydür. Köy nüfusunun 415'i erkek, 389'u kadından oluşmaktadır. Köyde eğitim tesisi olarak Çatalhöyük İlkokulu ve Ortaokulu bulunmaktadır. Okullar ile kazı ekibi öğrencilerin alanda yürütülen faaliyetler bilgi sahibi olabilmesi için yıllardır işbirliği içinde çalışmaktadır.

Çumra'da yer alan köylerin temel ekonomik faaliyetleri genellikle tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Köylerde genelde tarım ve hayvancılık faaliyeti bir arada yapılmaktadır (Tapur ve Tuncer,2012). Küçükköy halkı için ise çiftçilik için önemli bir geçim kaynağıdır.

Çatalhöyük Kazı Araştırma Raporu'na (2017) göre köylüler tarımı sadece ekonominin değil, aynı zamanda topluluk kimliklerinin ve mirasının bir parçası olarak görmektedir. Küçük çiftçiler suya erişmenin zorluğundan bahsederken, kadınlar tarımsal işlerin olmaması nedeniyle çocuklarının eğitim ve iş için köyü terk etmesinden endişelenmektedir.

Yönetim planı kapsamında Çatalhöyük Neolitik Kenti'nin yer aldığı alan 1.derece arkeolojik sit alanı olup, tampon bölge olarak belirlenen yoğunlukla tarımsal nitelikli alanlar özel mülkiyettedir. Kazı araştırma ekibi tarımın Çatalhöyük'ün bugünkü peyzajını olduğunu kabul ederek, peyzaja zarar vermeyecek şekilde imar ve tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesi konusunda gerekli bilincin oluşturulması konusunda yerel halk ile iş birliği içindedir.

Yerel halk için alandan elde edilen gelir kaynağı geçici olup, köylülerden sadece yaklaşık 10-15 kişi sezonluk olarak işçi olarak çalışmakta, üç köylü bekçi olarak çalışmaktadır. Dolayısıyla yerel halk alanın turizm potansiyeli konusunda güçsüz hissetmektedir.

3.3.1.1. Üst Ölçekli Planlarda Alana İlişkin Kararlar

- TR52 Bölgesi (Konya-Karaman) Bölge Planı 2014-2023

Konya ve Karaman illerini kapsayan TR52 Bölgesi planı çalışmaları Mevlana Kalkınma Ajansı tarafından 2012 yılında başlamıştır. Planın temel amaçlarından birisi de kırsal hayatın canlandırılması ve bölge içi gelişmişlik farklılıkların azaltılmasıdır. Plan kapsamında tarım dışı ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi ile kırsalın potansiyelinin artırılması ve tarımdan elde edilen geliri artıracak politikaların benimsenmesi kırsal alanlara ilişkin temel yaklaşımdır.

Bu doğrultuda turizm sektörü de bir araç olarak ele alınmış, kırsal alanlarda alan yönetim planları aracılığıyla eko-turizm bölgelerinin belirlenmesi ve uygun altyapının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Plan kapsamında Çatalhöyük ören yerine yönelik herhangi bir plan hükmü yer almamakta, alanın yer aldığı Çumra ilçesi ise plan kapsamında ikincil imalat sanayi odağı olarak tanımlanmakta, yoğunlukla tarım ve hayvancılığa yönelik hükümlerle ele alınmıştır. Ayrıca alternatif turizmin geliştirilmesine yönelik potansiyele sahip ilçeler arasında yer aldığı da belirtilmektedir. Planın genel yaklaşımında turizm sektörü özellikle kırsal bölgeler için tarıma alternatif istihdam türlerinin geliştirilmesi

ve bu sayede bölge içi gelişmişlik farklarının azalmasına katkı sağlaması için önemli bir sektör olarak ele alınmakta ancak Çatalhöyük'ün turizm değerine yönelik herhangi ifade yer almamaktadır.

- Türkiye Turizm Stratejisi 2023

Türkiye Turizm Stratejisi dahilinde Konya kongre turizmine yönelik altyapısı uygun ve bu doğrultuda tanıtım, planlama ve uygulama çalışmalarının yürütüleceği iller arasında yer almaktadır.

Ayrıca Burdur, Afyon, Isparta illeri ile birlikte Konya Göller Bölgesi Eko-turizm Gelişim Bölgesi'nde yer almaktadır. Alanın bulunan birçok göle odaklanılarak bölgede trekking, dağcılık, mağaracılık gibi doğa turizmine yönelik faaliyetler ve buna yönelik turizm altyapısının geliştirilmesi önerilmektedir.

- Konya-Karaman Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

Plan kapsamında Çatalhöyük'ün bağlı olduğu Çumra ilçesine yönelik değerlendirmeler ilçenin sanayi potansiyeline üzerine olmuştur. İlçenin Çatalhöyük'ten kaynaklanan turizm potansiyeline yönelik herhangi bir hüküm yer almamaktadır.

Şekil 3.9: Çevre Düzeni Planında Küçükköy ve Çatalhöyük

Planda Küçükköy ve Çatalhöyük Antik Kentine yönelik gösterimlere bakıldığında Çatalhöyük için 1. derece ve 3. derece arkeolojik sit alanları tanımlanırken, Küçükköy yerleşimi için sadece kırsal yerleşik alan fonksiyonu tanımlanmıştır. Planda kırsal yerleşimler için gelişim alanları önerilmemiş, mekânsal gelişimin köy yerleşik alanları içerisinde gerçekleşeceği öngörülmüştür. Ayrıca Çatalhöyük özelinde bir hüküm geliştirilmemiş, arkeolojik sit alanlarının korunacak alanlar

olarak tanımlanarak, ören yerlerinin bölgenin tanıtımında kullanılmak üzere korunup turizme kazandırılması hedeflenmektedir.

3.3.1.2. Yönetim Planında Küçükköy Yerleşimi

Yönetim planında Küçükköy, alanda kazı çalışmalarını yürüten ekibin Küçükköy halkı ile yürüttüğü çalışmalar esnasında elde ettiği bilgiler ışığında ele alınmış, plan hazırlık kapsamında yerel halk ile ayrıca bir çalışma yürütülmemiştir. Düzenlenen çalıştaylarda yerel halkın sürece nasıl dahil edildiğine dair bir ifade yer almamakta, dolayısıyla yerel halkın sorunlarının ve yönetim planı dahilindeki beklentilerinin tespitine dair herhangi görülmemiştir. Yönetim planı hazırlık aşaması ve eylem planı uygulanması kapsamında köy muhtarı etkin paydaş olarak tanımlanmıştır.

Yönetim planında da yerel halkın düşüncelerine paralel olarak Küçükköy halkının turizm gelirlerinden yeterince yararlanamadığını belirtmektedir. Alana yapılan ziyaretler genellikle günübirlik olup alanda çok fazla vakit geçirilmemektedir. Alanın karşısında bulunan ve yöre sakini tarafından yaz aylarında işletilen kafe ve hediyelik eşya dükkanı mevcut ise de yerel halkın tamamına yayılan bir ekonomik katkı mevcut değildir.

Halihazırda kazı araştırma ekibinin yıllardır devam eden çalışmalarıyla yerel halk ile diyalog ve bilinçlendirme çabaları devam etmekte dolayısıyla Küçükköy halkına yönelik temel yaklaşım halkın süreçte aktif rol almasının devamlılığının sağlanması ve halkın turizmden daha fazla yararlanmasına yönelik imkanların geliştirilmesidir.

Çatalhöyük için belirlenen “İçinde bulunduğu peyzajla birlikte korunan ve değerlendirilen, herkes için ulaşılabilir kılınan, en ileri bilimsel yöntemler ile araştırılan, ünik Neolitik yerleşim örneği özelliklerinin ziyaretçilere aktarıldığı ve yerel ekonomiye katkı sağlayan bir Dünya Mirası” vizyonu da belirtilen bu yaklaşıma hizmet etmektedir.

Yönetim hedefleri kapsamında Küçükköy yerleşimine ilişkin geliştirilen hedefler şu şekildedir:

- Alanın istisnai evrensel değerini taşıyan tüm özelliklerinin yerel halka aktarılması ve alanın önem ve değerlerinin yerel halk tarafından sahiplenilmesinin sağlanması, (Hedef 1)

- Alanın yerel ekonomiye ve bölgenin sosyo-ekonomik gelişimine katkı sağlaması olarak beklenmektedir (Hedef 6).

Yönetim politikaları kapsamında belirlenen başlıklarda ise “Eğitim, Katılım ve Yerel Kalkınma” Çatalhöyük ve yerel halkın ilişkisine dair politikalar içermektedir. Toplumsal farkındalığın artırılmasına yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması ve yerel halka ekonomik fayda sağlayan sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi temel politikalarlardır. Bu politikalar altında direkt olarak eylem planı maddeleri tanımlanmıştır.

- Türkiye’nin çeşitli yerlerinden gelen öğrencilere Çatalhöyük İlköğretim Okulu öğrencilerinin alanı gezdirebileceği “Çocuk Rehberler” projesinin gerçekleştirilmesi
- Alanın çevresinde yer alan öğretmenler ile yerel yönetimlerde görev yapan ilgili personele yönelik yılda bir kereye mahsus bilgilendirme amaçlı seminerlerin düzenlenmesi
- Alanda yürütülen çalışmaların aktarılması amacıyla yılda bir defa olmak üzere etkinliklerin düzenlenmesi
- Yılda bir kere yerel halkının katılımı ile düzenlenen tarım ve hasat festivalinin yapılmasına devam edilmesi
- Çatalhöyük İlköğretim Okulu tarafından bir kereye mahsus olarak “Çatalhöyük temalı masal anlatma yarışması”nın düzenlenmesi
- Bölgedeki eko turizm projelerinin geliştirilme imkanlarının araştırılması
- Alanı temsil eden el sanatları ve hediyelik eşyaların üretilmesi yönelik araştırmaların yapılması ve eğitimlerin verilmesi
- El sanatları ve hediyelik eşyaların üretimi ve satışı için gerekli düzenlemelerin yapılması
- Yerel halkın ve paydaşların turizme ilişkin istek ve endişelerinin tespit edilmesine yönelik çalıştayların düzenlenmesi

Bu eylem maddeleri dışında alan çevresinde duyarlı tarım faaliyetlerini geliştirmek amacıyla yerel halkın bilinçlendirilmesi için faaliyetlere devam edilerek geliştirilmesi gerekliliği de eylem maddesi olarak tanımlanmıştır.

3.4. Göbeklitepe Alan Yönetim Planı

Göbeklitepe, Şanlıurfa il merkezine 18 km uzaklıkta yer almakta olup Haliliye ilçesine bağlı Örencik Köyü yakınlarında bulunmaktadır. Köy yerleşimi ile Göbeklitepe ören yeri arasında yaklaşık 2 km bulunmaktadır.

● Göbeklitepe Ören Yeri

Şekil 3.10: Örencik Köyü ve Göbeklitepe

Göbeklitepe Güneydoğu Anadolu'nun Germuş dağlarında M.Ö. 9.600 ile 8.200 yılları arasında Çanak Çömleksiz Neolitik çağda avcı-toplayıcılar tarafından inşa edilen anıtsal yuvarlak-oval ve dikdörtgen megalitik yapılardan oluşmaktadır. Bu anıtların cenaze töreni niteliğindeki ritüellerle bağlantılı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Yaklaşık 11.500 yıl önce Yukarı Mezopotamya'da yaşayan insanların yaşam tarzları ve inançları hakkında fikir veren T şeklindeki sütunlar vahşi hayvan resimleriyle oyulmuştur (Url 10).

Göbekli Tepe'de arkeolojik kazı çalışmaları 1995 yılında, Heidelberg Üniversitesi ile işbirliği içinde, Şanlıurfa Müzesi başkanlığında ve Harald Hauptmann'ın alan yönetiminde başlamıştır. Göbeklitepe arkeolojik alanı Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Şanlıurfa Müzesi-Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün işbirliği çalışmaları sonucunda 2018 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır.

Yönetim planı hazırlık çalışmaları kapsamında taslak planın oluşturulması öncesinde ve sırasında olmak üzere paydaşlar (yerel topluluklar, meslek odaları, üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları vs.) arasında iki toplantı düzenlenmiş ve oluşturulan eşgüdüm kurulunun kararıyla 2017 yılında plan onaylanmıştır. Göbeklitepe yönetim planı eylem odaklı bir yaklaşımdan ziyade süreç odaklı bir yaklaşım benimseyerek planla

birlikte sürdürülebilir bir yönetim için atılması gereken temel adımları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Planın genel yaklaşımında bütüncü bir yaklaşımın esas alındığı belirtilmekte dolayısıyla amaçlarını Göbekli Tepe'nin (doğası ve yerel halkı da dahil olmak üzere) bütüncül ve sürdürülebilir bir yönetimini, korunmasını ve muhafaza edilmesini garanti altına almak olarak tanımlamıştır.

Yönetim planında öncelikle alanın önemi, mevcut koruma ve yönetim durumu, bulunduğu bölge ele alınmış, ardından alan yönetimiyle ilgili sorunlar ortaya konulmuştur. Ele alınan sorunlar dahilinde yönetim planının vizyonu ve belirlenmiş, eylem ve izleme göstergeleriyle bitirilmiştir.

Eylem planlarına yönelik izlenecek yaklaşımlar alanın korunması, alanın çevresinin korunması, kazı ve araştırma, turistik kalkınma, toplumsal katılım ve toplumsal kalkınma, kurumsal çerçeve, yönetim kaynakları ile uygulama, gözetim, yeniden gözden geçirme başlıkları altında ilkelerle tanımlanmıştır.

3.4.1. Örencik Köyü ve Plan Yaklaşımı

Şekil 3.11:Örencik Köyü ve Yakın Çevresi

Örencik Köyü Şanlıurfa'nın kuzeydoğusunda Haliliye ilçesine bağlı olup şehir merkezine 16.9 km uzaklıkta yer almaktadır. Örencik Köyü'nün nüfus değişimlerine bakıldığında ülkemizdeki çoğu kırsal yerleşimin aksine nüfusu yıllar içinde artmaktadır. 2021 yılı itibariyle 1897 kişi olan köyün 973'si Erkek, 924'si Kadındır.

Çizelge 3.4:Örencik Köyü Nüfusunun Yıllar İçinde Değişimi

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	1491	1551	1585	1668	1672	1699	1745	1793	1867	1911	1897

Kaynak: <https://www.nufusune.com/173503-sanliurfa-haliliye-orencik-mahallesi-nufusu> Erişim tarihi: 14.9.2022

Köyde bir ilkokul ve bir cami bulunmaktadır. Mahallede ikamet eden insanlar çiftçilik ve hayvancılık ile hayatlarını devam ettirmektedir. Nüfusun çoğunluğu okuma yazma bilmektedir. Genç nüfusun çoğunluğu üniversite mezunu olduğu için metropol şehirlerde çalışarak ikamet etmektedir (Servetbaş,2012).

3.4.1.1. Üst Ölçekli Planlarda Alana İlişkin Kararlar

- TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölge Planı (2014-2023):

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerini içine alan bölge planı kentsel ekonomiler ve ekonomik büyüme, sosyal sermaye, yaşam kalitesi ve mekânsal organizasyon ile sürdürülebilir gelişme olarak dört eksenle ele alınmıştır. Kırsal yerleşmeler için gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi, altyapı ve donatı ihtiyaçlarının karşılanarak yaşam ve mekan kalitesinin artırılması temel amaçlar olarak belirlenmiştir.

Kentsel ekonomiler ve ekonomik büyüme gelişme eksenini doğrultusunda turizmin bölge ekonomisindeki payının artırılması ve geliştirilmesi stratejisi benimsenmiştir. Bu strateji kapsamında TRC2 Bölgesinde Şanlıurfa kenti kültür turizminin canlandırılacağı marka kültür kentlerden biri olarak seçilmiştir. Göbeklitepe de içerisinde olmak üzere ilin çeşitli değerlerinin markalaşmada ön plana çıkarılması önerisi getirilmiştir.

Göbeklitepe'nin turistik altyapısının tamamlanarak tanıtım faaliyetlerinin uluslararası düzeyde yürütülmesi hedeflenmektedir. Alanda yürütülecek sürdürülebilir turizm politikaları için alan yönetimi kurulması önerilmiştir. Göbeklitepe turizm çekim noktası olarak gösterilerek kültür turizm aksı kapsamında ilin diğer kültürel değerleri ile birlikte ele alınmıştır. Aks boyunca farklı turizm türleri de entegre edilerek uygun altyapının geliştirilmesi önerilmiştir.

- Türkiye Turizm Stratejisi 2023:

Şanlıurfa ili kültür turizmi geliştirilerek marka kültür kentleri haline getirilmek istenen iller arasındadır. İl, GAP Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi'nde yer alan iller arasında olup, bölgede başta kültür turizmi yanı sıra golf turizmi, eko-turizm, kongre

turizmi gibi farklı turizm türleri geliştirilmesi hedeflenmektedir. Belirlenen turizm türlerine ilişkin genel hedefler de belge kapsamında belirtilmiştir.

Şanlıurfa ili Tarsus, Gaziantep ve Mardin yöreleriyle birlikte inanç turizmi koridoru kapsamında yer almaktadır. Koridor boyunca tarihi yapıların restorasyon ile pansiyonculuk gibi konaklama faaliyetleri için kullanılması ve mevcut konaklama kapasitesinin artırılması hedeflenmektedir.

- Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ;

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı hedef plan yılı 2040 olarak belirlenerek 30 Ekim 2012 tarihinde onaylanmıştır. Planla koruma-kullanma dengesi gözetilerek alt ölçekli planlara esas olacak genel arazi kullanımının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Şekil 3.12: Çevre Düzeni Planında Örencik Mahallesi ve Göbeklitepe

Plan inceliğinde Örencik Mahallesi kırsal yerleşme alanı olarak tanımlanmaktadır. Mevcut yerleşimin yanı sıra kentsel gelişme alanları da tanımlanmıştır. Örencik Mahallesi ve Göbeklitepe Ören Yeri arasında turistik tur güzergahı fonksiyonu getirilmiştir. Doğa, kültür ve termal turizm potansiyeline sahip bu tur güzergahı Şanlıurfa kent merkezinden başlayarak ilin farklı noktalarındaki kültürel değerlerin ziyaret edildiği ve Göbeklitepe üzerinden yeniden Şanlıurfa'ya dönen kapalı bir ring olarak planlanmıştır. Turizmin desteklenmesi adına tur güzergahlarında günübirlik tesisler, butik otel gibi kullanımların yapılabileceği plan hükmü olarak tanımlanmıştır. Göbeklitepe arkeolojik alanın çevresi ise doğal ve ekolojik yapısı

korunacak alan olarak yani bugünkü arazi kullanımının devam ettirilmesi esas alanlar olarak belirlenmiştir.

3.4.1.2. Yönetim Planında Örencik Köyü

Yönetim planında fayda sağlaması gereken paydaşlardan biri de yerel topluluklar kapsamında özellikle de Örencik Köyü halkı olarak belirlenmiştir. Alanın turistik ve bilimsel olarak kullanımı ve korunmasının yanı sıra yerel halkın sürece dahil edildiği ve çıkarlarının gözetildiği bir yaklaşım benimsenmiştir. Yürütülen kazı projesinin Örencik Köyü'nde sosyal ve ekonomik toplumsal kalkınmanın sağlanması için büyük bir önem taşıdığı belirtilmekte, yerel halkın sürece uzun vadeli dahil edilmesinin hem toplumun yararına olacağı hem de alanın korunmasını sağlanmasının garanti altına alınması demek olduğu belirtilmektedir.

Yerel halk için beklenen faydalar ekonomik imkanlar, sosyal yararlar, eğitim ve kapasite geliştirme imkanı, aidiyet hissiyatı oluşturma ve geliştirme olarak tanımlanmıştır. Ancak plan kapsamında Örencik Köyü'nün ekonomik faaliyetleri, demografik yapısı, halkın sorunları ve alana dair beklentilerine ilişkin tespitler konusunda bilgiler yeterince yer almamaktadır.

Yönetim planında yerel halkın yıllardır kazı çalışmaları içinde yer alması nedeniyle hem yerel gelişmeye katkıda bulunulduğu hem de kazı araştırma sürecine katılım sağladığı belirtilmiştir. Yaklaşık 20 yıldır devam eden kazılarda çoğu kazı işçisi olmak üzere bekçi, şoför ihtiyacı köy halkından istihdam edilmiştir. Uzun süredir devam eden kazılarda çalışan yerel halktan işçilerin alan karşı sorumluluk hissi taşıdığı ve Örencik'teki çocuklara yönelik eğitim programının da yıllardır devam ettiği belirtilmektedir.

Alanda bulunan dilek ağacı ve hemen yanındaki mezarların yerel halk için önem arz ettiği belirtilmiş, ancak arkeolojik mirasla ilgili aidiyetleriyle bir belirsizlik olduğu olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla plan dahilinde yerel halkın alanla ilişkisine dair yeterince bilgi bulunmamaktadır.

Kültürel Miras Fonu ve Harran Üniversitesi iş birliğinde yerel halkın durumunu sistemli olarak araştırmak için 2014 yılından beri sosyoekonomik bir araştırma yürütülmektedir. Örencik Köyü üzerine yoğunlaşarak inceleme ile yerel halkın durumunu belgeleyip değerlendirmeyi amaçlamaktadır. İncelemeye Şanlıurfa'da yer

alan merkezi idareleri de dahil ederek ileriye dönük toplumsal kalkınma stratejisi belirlenmesi hedeflenmektedir.

Örencik Köyü'ne yönelik temel yaklaşım halihazırda alanla olan ekonomik katkı ve katılım ilişkisinin halkın koruma ve turizm faaliyetlerine sistematik entegrasyonu benimsenmektedir. Yerel toplulukların Göbeklitepe'ye yönelik aidiyet hissi geliştirmesinin sürdürülebilir koruma ve yönetimi için hayati önem taşıdığından da bahsedilmiştir. "Toplumsal katılım ve toplumsal kalkınma" başlığı altında Örencik yerleşimine ilişkin eylem planı yaklaşımını belirleyen ilkeler toplumsal katılımın sağlanması, yerel halka bilgi verilerek aktif katılımlarının teşvik edilmesi, yerel halkın sürdürülebilir gelişimi ve isteklerinin karşılanması olarak belirlenmiştir.

- Alanın toplumsal katılımın sağlanması alanın yönetimi ve korunmasına Eylem planı maddeleri ise şu şekildedir:
- Paydaşlar arasında alanın ve çevresinin korunması adına toplantılar organize edilmeli
- Alanda yürütülen çalışmalar hakkında uzmanlar arasında olduğu yerel ve bölgesel düzeyde de bilgilendirilmenin sağlanması
- Örencik'te yürütülen sosyoekonomik araştırmaların devam etmesi ve sonuçlarının değerlendirilmesi
- Yerel halkın ve paydaşların alana dair beklenti ve kaygılarının tespit edilmesine yönelik çalıştayların düzenlenmesi
- Yürütülen çalışmaların paydaşlar arasında paylaşılması amacıyla yılda bir kereye mahsus etkinliklerin düzenlenmesi
- Alanın çevresinde yer alan okullardaki öğretmenler ve yerel yönetimlerde görev yapan teknik personele yönelik yıl içinde bir kere bilgilendirme amaçlı seminerlerinin düzenlenmesi
- Yerel halkın sürdürülebilir gelişimine yönelik bir toplumsal katılım programı
- Alanı temsil eden el sanatları ve hediyelik eşyaların üretilmesine ilişkin araştırmaların yapılması ve buna yönelik eğitimlerin verilmesi
- El sanatları ve hediyelik eşyaların üretimi ve satışı için gerekli düzenlemelerin yapılması

- Göbekli Tepe'nin ülkenin çeşitli yerlerinde gelen öğrencilere alanı gezdirebilecekleri “Çocuk Rehberler” projesinin gerçekleştirilmesi
- Öğrencilere yönelik eğitim kitlerinin hazırlanması ve sunulması
- Yılda bir kez yerel halkının katılımı ile festival yapılması
- Alanı ziyaret eden çocuklara yönelik alanda eğitici aktivitelerin geliştirilmesi

3.5. Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi Alan Yönetim Planı

Gaziantep-İslahiye İlçesi'nin 22 kilometre güneydoğusunda bulunan Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi, Yesemek Köyü'nün Karatepe sırtlarında yer almaktadır. Yapılan kazılara göre alanın tarihi MÖ.900/800'lü yıllara dayanmakta olup, Eski Önasya'nın en büyük açık hava heykel atölyesi olma niteliğini taşımaktadır. Günümüzde hala çok sayıda heykel taslağı bulunduran bu atölyeden elde edilen bilgilerle, taş bloklarının taşocağından kesilmesinden, farklı çeşitte heykellerin taslak haline getirilmesine kadar, pek çok aşamanın öğrenilebilmesini alanı oldukça önemli kılmaktadır (Url 11).

Yesemek Açık Hava Müzesi

Şekil 3.13: Yesemek Mahallesi ve Yesemek Açık Hava Müzesi

Yesemek'te arkeolojik kazı çalışmaları 1957-1961 yıllarında Prof. Dr. Bahadır Alkım ve Refik Duru tarafından sürdürülmüştür. Belirli bir süre ara verilen kazı çalışmaları 1989-1991 yıllarında Arkeolog İlhan Temizsoy tarafından devam ettirilmiştir. Temizsoy'un çalışmalarıyla toprak altında kalan heykeller gün ışığına çıkarılmış ve Yesemek Açık Hava Müzesi olarak düzenlenmiştir. Kazı

araştırmalarına verilen otuz yıl aradan 2021 yılında tekrar kurtarma kazılarına başlanmıştır (Url 12).

Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nin 2012 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi başvurusu ve başvurunun kabul edilmesi üzerine yönetim planı için çalışmalar Gaziantep Büyükşehir Belediyesi KUDEB şube Müdürlüğü UNESCO Dünya Kültür Mirası ve Alan Yönetimi şefliği tarafından başlanmıştır. Yönetim planı hazırlık sürecinde belediye tarafından paydaş toplantıları, envanter çalışması, anket çalışması, Yesemek'te yürütölen geçmiş dönem arkeolojik kazı sonuçları, çevre düzenlemesi çalışmaları, akademik kaynak araştırma ve derlenmesi gibi faaliyetler yürütölmüştür.

2016 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Gaziantep Büyükşehir Belediyesi arasında imzalanan protokol kapsamında başlanış ve bu kapsamda Yönetim Planının hazırlanması iş ve işlemleri Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiştir. 2018 yılında Yesemek alan yönetiminin kuruluşunun tamamlanmasına kadar geçen sürede Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, kamu kurum ve kuruluşları ile Yesemek halkına yönelik bilgilendirme faaliyetleri yürütölmüştür. Planın kesinleşmesiyle beraber iki ayrı paydaş katılım toplantısı düzenlenmiştir.

Yönetim planı beş yıllık bir planlama dönemi içerisinde Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi Yönetim Alanı'nın kurumsal yapı, koruma, işletme, ziyaret, ulaşım, risk, tanıtım, eğitim ve bilinçlendirme planlaması kapsamında geliştirilen eylem planı ve proje paketlerinin bütününü oluşturmaktadır.

Eylem ve hedeflere yönelik yaklaşımın temelini oluşturan planın vizyonu ise "Hitit imparatorluk tarihinin sanatsal birikimini ortaya çıkaracak bilimsel araştırma örgütlenmesine dayalı olarak sürdürülebilir bir şekilde korunan ve kontrollü bir şekilde tanıtılan bir alan olarak Yesemek" olarak belirlenmiştir.

3.5.1. Yesemek Mahallesi ve Plan Yaklaşımı

Şekil 3.14: Yesemek Köyü ve Yakın Çevresi

Yesemek Köyü 2012 yılı 6360 sayılı kanun değişikliği ile mahalleye dönüşen köylerdendir. Köyün nüfus değişimine bakıldığında yıllar içinde artan ve azalan bir dengeye sahip olup son yıllarda nüfusu azalmaktadır. Nüfusun 238'i erkek, 195'i kadından oluşmaktadır. Köyün ulaşımına bakıldığında ilçe merkezine haftanın her günü saat başı hareket eden minibüsler, merkezden Yesemek Mahallesine ise günde bir sefer hareket eden mahalle minibüsleri mevcuttur.

Çizelge 3.5: Yesemek Köyü Yıllar İçinde Nüfus Değişimi

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	476	451	465	465	460	455	461	497	457	455	433

Kaynak: <https://www.nufusune.com/179595-gaziantep-islahiye-yesemek-mahallesi-nufusu> Erişim tarihi: 14.9.2022

Yesemek Mahallesi'nde bir cami ve ilkokul bulunmaktadır. Halkın çoğunluğu okuryazar olup, ilkokul mezunlarının oranı daha yüksektir. Yesemek'teki nüfusun geçim kaynağı ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık faaliyetlerine dayanmaktadır. Tarım faaliyetleri kapsamında biber ve buğday tarımı yapılmakta, hayvancılık kapsamında ise büyükbaş hayvancılığı ile süt üreticiliği yapılmaktadır. Tarımsal faaliyetler kapsamında üretilen ürünlerden ekonomik fayda sağlanmakla birlikte Yesemek halkı bu ürünleri aynı zamanda hanehalkı içerisinde tüketmektedir. Ancak elde edilen bu gelirin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığını da belirtmektedirler. Ayrıca kadınlar alana gelen turistlere kendi yaptıkları yöresel ürünlerinin satışını yapmaktadır (Plato Planlama) .

Alanda farkındalık yürütülmesine ilişkin çalışmalar 2016 yılından devam etmekte Gaziantep Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde çeşitli atölyeler yürütülmüştür. 2017 yılı Mayıs ayında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi KUDEB Şube Müdürlüğü ve ÇEKÜL tarafından Yesemek halkına yönetim planı ve UNESCO süreci kapsamında bilgilendirme toplantısı düzenlenmiştir. İslahiye'deki ilkokul öğrencilerine yönelik gezi ve eğitim faaliyetleri de yürütülmektedir. Yürütülen faaliyetlere karşın Yesemek halkının alanın değeri ve önemi konusunda yeterince farkındalığa sahip olmadığı da belirtilmektedir (Plato Planlama).

3.5.1.1. Üst Ölçekli Planlarda Alana İlişkin Kararlar

- TRC1 Bölgesi (Gaziantep-Adıyaman-Kilis) Bölge Planı 2014-2023;

TRC1 Bölgesi kapsamında hazırlanan bölge planı rekabetçilik, kırsal kalkınma, yaşam kalitesi ve beşeri sermaye eksenleri esas alınarak geliştirilmiştir. Kırsal alanlara yönelik kırsal girişimcilik, kırsal altyapı, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi, tarıma dayalı imalat sanayi, tarımsal işletmelerde rekabet, kırsalda bilinç düzeyinin artırılması geliştirilen politikaların temel başlıklarını oluşturmaktadır. İncelenen diğer planlardan farklı olarak da kırsal miras, yöresel mimari mirasının korunması üzerine de stratejiler yer almaktadır.

Yesemek Mahallesi'nin bağlı olduğu İslahiye ilçesi için gelişme senaryosuna bakıldığında ilçenin alt bölge gelişme odağı olarak geliştirilmesi hedeflenmektedir. İlçe için tarım ürünleri üzerinden bir markalaşma öngörülmüş, yayla turizmi ve ekoturizmin geliştirilmesi de önerilmektedir. İlçede kültür turizm potansiyelinin ise Yesemek de dahil olmak üzere sahip olduğu kültürel varlıkların yeterince tanıtılmaması ve turizme yönelik altyapının eksikliği nedeniyle yeterince değerlendirilemediği belirtilmektedir. Ancak Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nin varlığı bir kültür ve turizm fırsatı olarak ele alınmıştır.

- Türkiye Turizm Stratejisi 2023;

Gaziantep ili kültür turizmi geliştirilerek marka kültür kentleri haline getirilmek istenen iller arasındadır. Ayrıca kongre turizminin geliştirilmesi öngörülen ikinci derece önemli fuar illerinden biri olarak ele alınmıştır.

Gaziantep ili Tarsus, Şanlıurfa ve Mardin yöreleriyle birlikte inanç turizmi koridoru kapsamında yer almaktadır. Koridor boyunca tarihi yapıların restorasyon ile pansiyonculuk gibi konaklama faaliyetleri için kullanılması ve mevcut konaklama kapasitesinin artırılması hedeflenmektedir. Ayrıca Gaziantep GAP Kültür ve Turizm

Gelişim Bölgesi'nde yer almakta olup, bölgede başta kültür turizmi yanı sıra golf turizmi, eko-turizm, kongre turizmi gibi farklı turizm türleri geliştirilmesi hedeflenmektedir.

- Gaziantep İl Çevre Düzeni Planı 2040:

1/100.000 ölçekli il çevre düzeni planı, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından ihale usulüyle yaptırılmış ve 03.11.2011 tarihinde onaylanmıştır. Planla projeksiyon nüfus baz alınarak kontrollü gelişme alanların oluşturulması ve kültürel ve doğal değerlerin korunması amaçlanmıştır.

Kırsal yerleşimler plan ölçeği gereği sembolik gösterilmiştir. Bu yerleşimler için yapılaşma ve planlamaya ilişkin hükümler plan notları kapsamında düzenlenmiştir. Büyükşehir Yasası doğrultusunda kırsal mahalleye dönüşen yerleşimlerde onaylı imar planının verileri ise ÇDP kararları olarak tanımlanmış, bu yerleşimler farklı bir sembol ile ifade edilmiştir.

Yesemek Açık Hava Müzesi öne çıkan arkeolojik değerler arasında, turizm gelişmesinin destekleneceği kültürel odak noktalarından biri olarak ele alınmıştır. Arkeolojik sit alanlarına ilişkin kurallar da sit derecesine göre plan hükümlerinde düzenlenmiştir.

3.5.1.2. Yönetim Planında Yesemek Mahallesi

Alanın Yesemek Mahallesi ile iç içe olması nedeniyle yerel halk öncelikli paydaşlar olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda Yesemek Mahallesinde yaşayanların yönetim planına katkısı birlikte hareket etmek ve bilgilendirmek olarak belirlenmiş, görüş ve öneriler ile taleplerin alınması amaçlanmaktadır. Ayrıca Yesemek yerleşik nüfusunun sosyo-ekonomik yapısının tespiti çalışması kapsamında "Yesemek Mahallesi Hanehalkı Araştırması" yürütülmüştür. Çalışma sonucunda iş imkanlarının eksikliği, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen gelirin yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Yesemek'te gelişmesi öngörülen turizm faaliyetlerine olumlu bakıldığı, bu faaliyetlerin Yesemek'e istihdam olanağı ve ekonomik katkı sağlayacağını düşündükleri belirtilmiştir. Yapılan bu araştırma ile yönetim planında Yesemek Mahallesi'nin nüfusu, ekonomik ve sosyal yapısı, turizmle ilgili beklentileri ile ilgili yeterince bilgi verilmiştir. Ayrıca Yesemek halkının yürütülen koruma faaliyetlerini desteklediği de belirtilmektedir.

Yönetim planının koruma öncelikli olacak şekilde Yesemek yerleşiminde ihtiyaç ve önceliklerine göre şekilleneceği belirtilmiştir. Bu bağlamda Yesemek Mahallesi'ne yönelik tespit edilen ve giderilmesi beklenen temel sorunlar şu şekildedir:

- Miras alanında tarımsal faaliyetlerin sürmesi ve kaçak kazı ve defnecilik faaliyetlerinin varlığı,
- Alanın yakınında yapımı devam eden Yesemek Sulama Göleti ve Tahtaköprü Barajı Revizyonu Projesi'nin tarım ve hayvancılık faaliyetleri üzerindeki zarar verici etkileri,
- Yesemek halkının alana gelen ziyaretçilerden ekonomik fayda sağlayamaması
- Turizme yönelik küçük ölçekli konaklama ve alışveriş imkanları sunan tesislerin olmaması
- Turizm kaynaklı istihdam için kalifiye iş gücünün olmaması
- Gelen ziyaretçilerin alanda kalma sürelerinin kısa olması
- Yesemek halkının alan yürütülen koruma faaliyetleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması

Köy halkının yanı başlarında yer alan kültürel miras alanı hakkında bilgi eksikliği ve alanda yürütülen turizm faaliyetlerinden yeteri kadar faydalanamaması alanın korunması konusundaki ilgilerinin azalması için bir risk olarak belirtilmiştir. Yönetim planı turizm faaliyetlerinden yeterince faydalanılmasını sağlayacak projeler geliştirilerek Yesemek halkının sosyoekonomik gelişimine katkıda bulunulması beklenmektedir.

Yönetim planının eylemlerini yönlendirecek uygulama ilkelerinde Yesemek Mahallesi'ne yönelik yaklaşımın temelleri ortaya konulmuştur. Genel olarak mahalle için Yesemek kırsal yerleşik alanını doğal peyzajı ile birlikte alan, yerleşim için risk teşkil eden etmenlere karşı ortaya çözüm koyan ve yerel ekonomiyi güçlendirmek amaçlı bir yaklaşım benimsenmiştir. Yesemek Mahallesi'nde devam eden tarımsal üretimin, alanın kültürel peyzaj potansiyelinin bir parçası olarak ele alınabileceği ve korunmasının teşvik edilmesi gerektiği, yerel halkın aktif katılımının sağlanması ve turizm altyapısının geliştirilmesi temel ilkelerdir. Ayrıca Yesemek Mahallesi kazı

araştırması sürecinde ilgili ekibin ihtiyaçlarını karşılamak için öncelikli yerleşim olarak benimsemiş, yerel halkın ise mevcut tesis işletmelerinde istihdam önceliğine sahip olması gerektiği belirtilmiştir.

Belirlenen eylem planı başlıkları dahilinde sekiz adet üst proje ve bu projelerin altında uygulamaya yönelik alt projeler tanımlanmıştır. Yesemek Mahallesi'ne ilişkin tanımlanan alt projeler ise şu şekildedir:

- DSİ Barajları Kültürel, Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirme Raporunun Hazırlanması Projesi

Alanın çevresinde yürütülen projelerin hem miras alanına hem de Yesemek halkının sosyoekonomik yapısına etkilerinin ortaya konulması amacıyla önerilmiştir.

- Yesemek Yönetim Alanı Koruma Amaçlı İmar Planının Hazırlanması Projesi

Yesemek Mahallesi yerleşik alan sınırlarının revizyon yapılarak yönetim alanı sınırları içine dahil edilmesi ve yerleşimin mekânsal gelişiminin kontrol altına alınması amaçlanmaktadır.

- Yesemek Kırsal Yerleşimi Doku ve Sokak Sağıklaştırma Projesi

Mahallenin yapı stoğunun iyileştirilmesi ve taşıt yolu üzerinde yer alan binalara yönelik çevreyle uyumlu ve yöredeki doğal malzemelerin kullanımı ile cephe düzenlenmesi önerilmiştir.

- İslahiye-Yesemek Mahalle Yolu Kalitesinin İyileştirilmesi Projesi

Proje, kültürel miras alanına erişimi sağlayan mahalle yolunun fiziki açıdan iyileştirilmesi ve düzenlenmesini içermektedir.

- Yesemek Yöresel Ürün Satışı Altyapısının Oluşturulması Projesi

Yesemek halkının yerel ekonomisine katkı sağlamak amacıyla yöresel ürünlerin satışının yapılacağı ünitelerin düzenlenmesi amaçlanmaktadır.

- Yesemek Teknik Altyapı Kalitesinin İyileştirilmesi Projesi

Mahallenin kanalizasyon, elektrik gibi teknik altyapıya ilişkin hatların yer altına alınarak görünümünün iyileştirilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

- Kültürel Miras Alanları Koruma Farkındalığının Yerel Düzeyde Tespiti ve Gelişiminin İzlenmesi Projesi

İslahiye ve Gaziantep özelinde yerel toplumun miras alanını tanıması ve plan dönemi içerisindeki gelişmeleri takip edebilmesi amacıyla oluşturulan proje kapsamında eğitim ve çalıştayların düzenlenmesi hedeflenmektedir.

- Yerel Düzeyde Koruma Odaklı Eğitim Faaliyetlerinin Yürütülmesi Projesi

Proje, yerel toplumda koruma hassasiyetinin gelişmesi adına periyodik olarak düzenlenecek çalıştay ve eğitimler düzenlenmesini içermektedir.

- Yesemek Turist Rehberleri Eğitimi Projesi

Proje kapsamında alan dışındaki rehberlere yönelik eğitimlerin yanında alan içinde görev alacak rehberlerin Yesemek'te yaşayan öğrencileri hedef alan bir eğitim programı ile istihdam edilmesi amaçlanmaktadır.

- Yesemek Hediyeelik Eşya Üretimi Projesi

Yesemek halkına ekonomik olarak katkı sunabilmek için el sanatları üretimine yönelik mesleki eğitim verilmesi ve gerekli malzemelerin hibe edilmesini içeren bir proje öngörülmüştür.

- Yesemek Tarım-Kültür Turizmi Altyapısının Oluşturulması Projesi

Yesemek'te mevcutta yürütülen tarımsal faaliyetlerin kültür turizmi faaliyetleri ile birlikte değerlendirilmesine yönelik ekoturizm fiziki altyapısının oluşturulmasına yönelik bir projedir.

- Yesemek Tarım ve Kültür Festivali Projesi
- Tarım ve kültür faaliyetlerini entegre etmek amacıyla tarım hasat dönemi içerisinde festival düzenlenmesi öngörülmektedir.
- Tanımlanan bu projeler dışında Yesemek ve çevresinde yer alan muhtarlara eğitim verilmesi, alana ilişkin eğitici çocuk kitapları hazırlanarak lise öncesi eğitim okullarına dağıtılması, toplu taşıma olanaklarının geliştirilmesi ve bisiklet ile trekking larının belirlenmesi gibi eylem maddeleri de bulunmaktadır.

4. YÖNETİM PLANLARININ KIRSAL YERLEŞİMLER YAKLAŞIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışma kapsamında incelenen alan yönetim planları kapsamında plan dahilinde konu edilen kültürel miras alanı ve çevresi ile – ki bu çalışmada kırsal yerleşimler bir bütün olarak ele alınmıştır. Yönetim planı, koruma faaliyetleri ve miras alanında yaratılan ekonomik faydanın dengesini sağlamak adına önemli bir araç olarak görülmüştür. Mevcut sit alanlarında yönetim planının yapılmasından önce başlayan kazı faaliyetleri kırsal yerleşimler ve arkeolojik alanlar arasındaki ilişkinin temelini atıldığı yerlerdir. Öncelikle bu kazı faaliyetlerinde istihdam edilen yerel halk hem ekonomik açıdan kazanç elde etmekte hem de uzun yıllar süren çalışmaların bir getirisi olarak genellikle alana karşı sorumluluk hissi taşımaktadır. Dolayısıyla kazı çalışmaları sırasında şekillenen bu ilişki, yönetim planları ile alanın çevresi ve çevresinde yaşayan halk ile beraber daha sistematik, uzun erimli ve sürdürülebilir kullanımı öngörülmektedir. Ayrıca üst ölçekli planlar kapsamında genel yaklaşımlarla ele alınan kırsal yerleşimler için yönetim planları katılım, mekânsal gelişim, yerleşimi çevresiyle beraber ele bir yaklaşımın geliştirilmesini sağlamaktadır. Kırsal yerleşimlerin sorunlar açısından benzerlik gösterse de geliştirilen çözümlerin yere özgü olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ele alınan kırsal yerleşimler genel olarak değerlendirildiğinde Ocaklı Köyü haricindeki yerleşimlerin hepsi kırsal mahalle statüsündedir. Büyükşehir Yasası öncesinde belde statüsünde olan Geyre, belediye teşkilatına sahipken, yasayla tüzel kişiliğini kaybederek kırsal mahalleye dönüşmüştür ve alanın korunmasında yetkili konumdayken bu niteliğini yitirmiştir.

Yerleşimlerin hepsinde nüfus iki binin altında olup, temel geçim kaynaklarını tarım ve hayvancılık faaliyetleri oluşturmaktadır. Geyre haricinde yerleşimlerde donatı adına cami ve ilkokul bulunmakta, dolayısıyla temel hizmetler bakımından çoğunlukla kente bağımlıdırlar. Demografik açıdan bakıldığında ise Küçükköy ve Örencik mahalleleri nüfus kazanırken, diğerleri nüfus kaybetmektedir.

Yerleşimler üst ölçekli planlar bağlamında değerlendirildiğinde ise Ocaklı Köyü, Geyre ve Örencik mahalleleri plan dahilinde mekansal fonksiyonların tanımlandığı

yerleşimlerdir. Yesemek ve Küçükköy mahallelerine ilişkin kararlar plan hükümleri ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca planlarda Çatalhöyük Neolitik Kenti'nin varlığı il ve ilçenin turizm potansiyeli ele alınmamıştır. Diğer yerleşimlerde ise arkeolojik alanların varlığı kültür turizmi açısından öne çıkan değerler arasında tanımlanmış ve tur güzergahına dahil edilme, konaklama imkanlarının geliştirilmesi gibi öneriler getirilmiştir.

Yönetim planları kapsamında kırsal yerleşimlere ilişkin sorunlara bakıldığında;

- Turlar kapsamında alanda geçirilen vaktin kısa olması nedeniyle, alana gelen turistlerin etrafında bulunan kırsal yerleşimlerle etkileşime geçemediği ve yapılan ziyaretlerin sadece antik kent/ören yeri ile sınırlı kaldığı,
- Arkeolojik alanlara yönelik yasal düzenlemelerin köy halkının gündelik yaşamı için kısıtlayıcı etkiler yaratması nedeniyle ilgili alanın yerel halk tarafından sahiplenilememesi,
- Yerel halkın yanı başlarında yer alan kültürel miras alanının önemi ve değerine ilişkin yeterince bilgi sahibi olmamasının alana zarar veren faaliyetlere (definecilik, kaçak kazı vs.) neden olması
- Kazı ekibi ile yerel halk arasındaki ilişkinin devamlılığının olmaması,
- Miras alanının yarattığı ekonomik değerın yerel halk ile yeterince paylaşılabilmesi, ekonomik katkıının kazı sezonlarıyla sınırlı kalması

temel sorunlar olarak belirlenmiştir.

Yönetim planları kapsamında belirlenen hedeflerde çoğunlukla ilk aşamada öncelikle alanın çevresinde ve yakın ilişkide bulunduğu kırsal yerleşim ele alınmıştır. İncelenen planlar dahilinde kırsal yerleşimlerin değerlendirilmesi için uluslararası kuruluşların kültürel miras hakkında yayınladıkları çeşitli düzenlemeler ve ele alınan yönetim planlarının eylem planı yaklaşımlarında kullandıkları yönlendirici hedefler temel alınarak dört kriter belirlenmiştir. Bunlar katılım, eğitim ve bilinçlendirme, ekonomik fayda ve fiziksel çevre düzenlenmesi olarak belirlenmiştir.

4.1. Katılım

Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü arkeolojik miras alanlarında halkın etkin katılımının bütünleşik bir korumanın önemli bir bileşeni olduğunu belirtmektedir. Ayrıca arkeolojik mirasın halka sunulmasının çağdaş toplumların

kökenlerinin ve gelişmelerinin anlaşılmasına yardımcı en önemli yöntem olduğunun ve mirasın korunması gerekliliğinin anlaşılmasına yardım eden en iyi araç olduğunu vurgulamaktadır. Bu başlık altında alan yönetimi süreci ve sonrasında kırsal yerleşimlere ilişkin üretilen katılım yöntemleri incelenecektir.

Alan yönetim planlarının tamamında yerel halk yönetim sürecinin bir paydaşı olarak belirlenmiştir. Alanın çevresinde çoğunlukla tampon bölgede yer alan kırsal yerleşimler planlar kapsamında önceliklendirilmiştir.

Hazırlık aşamasında ilgili yönetmeliğine uygun olarak tüm paydaşların dahil olduğu katılım toplantıları düzenlenmiştir. Belirtilen bu toplantılar dışında Aphrodisias AYP, Ani Kültürel Peyzajı AYP, Çatalhöyük YP dahilinde tüm paydaşların katıldığı çalıştaylar düzenlenmiştir. Bu çalıştaylar sonucunda alana ilişkin sorunlar ve öneriler ele alınmıştır. Aphrodisias AYP bu çalışmalar dışında Geyre halkı ve arkeolojik kazılarda çalışan yerel işçilerle ayrıca bir katılım toplantısı daha düzenlemiştir.

Ani Kültürel Peyzajı AYP ise diğer planlardan farklı olarak ele aldığı Ocaklı köyüne yönelik sosyoekonomik bir araştırma yürütmüş ve köyde bulunan hanelerin tamamıyla anket çalışması düzenlemiştir. Çalışma ile Ocaklı Köyü'nün ihtiyaç ve beklentileri ortaya konulmuş, Ani Ören Yeri ile ilişkilerine yönelik çıkarımlar yapılmıştır. Benzer şekilde Yesemek AYP kapsamında da köy halkının bir kısmıyla anket çalışmaları yürütülmüştür. Göbeklitepe AYP ve Çatalhöyük AYP ise yerel halkının ihtiyaç ve isteklerinin yöneliklerine çalıştayların düzenlenmesini eylem planı aşamasında tanımlamıştır.

Göbeklitepe AYP'de ise mevcutta kazı araştırma projesi kapsamında başlatılan ve üniversite ile iş birliği içerisinde yürütülen Örencik yerleşimine yönelik sosyoekonomik araştırmanın yönetim planı dahilinde de devam etmesi kararı verilmiştir. Ayrıca plan kapsamında sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilmek amacıyla yerel halka yönelik bir toplumsal katılım programı önerilmiştir.

Yerel halkın yönetim planının uygulanması sürecinde de katılımının devam etmesi amacıyla Ani Kültürel Peyzajı yönetim planı dışında tüm planalarda yerel halkın yürütülen çalışmalardan haberdar adına toplantı, sunum vs gibi etkinliklerin düzenlenmesi önerilmiştir. Ani Kültürel Peyzajı YP dahilinde süreç hakkında bilgi akışını sağlayacak bir eylem planı maddesi belirgin olarak tanımlanmamıştır.

Kırsal yerleşimlerde katılımı sağlamak adına toplantı, seminer gibi tek yönlü bilgi akışı sağlayacak yöntemlerin dışında yerel halkla beraber kararların üretildiği çalıştay, anket ve sosyoekonomik araştırma araçları da tanımlanmıştır.

4.2. Eğitim ve Bilinçlendirme

Tarihi alanlarında sürdürülebilir bir yönetimin sağlanmasının diğer bir koşulu da yönetim süreci kapsamında belirlenen paydaşların alana dair sorumluluk ve aidiyet hissedebilmesidir. Bu da alanda yaşayanlara yönelik yürütülecek farkındalık çalışmaları ile olacaktır.

Yönetim planları incelendiğinde eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları eylem planı projelerinde en çok ele alınan konulardan biridir. İncelenen yönetim planlarının tamamında çocukların alanla olan ilişkisinin geliştirilmesine yönelik eylemler tanımlanmış, ilkokullar aracılığıyla öğretmenler ve öğrencilerle iş birliği içinde bir süreç yürütülmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda yenilikçi bir araç olarak Göbeklitepe AYP ve Çatalhöyük AYP tarafından öğrenciler tarafından alanın gezdirilmesine eşlik edecek “çocuk rehberler” projesi önerilmiş, ilgili yerleşimdeki çocukların bilinçlendirme çalışmalarında aktif rol oynaması amaçlanmıştır.

Ortaya konulan eylem planlarının tamamında yöre okullarındaki öğrencilerin ve öğretmenlerin alanın tarihi hakkında bilgilendirilmesi için eğitim ve seminerler verilmesi önerilmiştir. Bu bağlamda da Yesemek AYP, Göbeklitepe AYP ve Aphrodisias AYP ile alanın yöredeki çocuklara sunumu için eğitici çocuk kitabı ve eğitim kitleri gibi araçların hazırlanmasını önermiştir.

Yönetim planlarınca projeler kısmında yöre halkının farkındalığın artırılması hepsinde tanımlanırken, bazılarında bir eylem planı maddesi olarak yer almakta, bazı planlarda da bu farkındalığın nasıl geliştirilebileceğine yönelik somut örnekler de verilmiştir. Aphrodisias AYP ile bu ilişkinin geliştirilmesi için yöre halkının katılımıyla “kazı günü” düzenlenmesi, Yesemek AYP kapsamında yöredeki muhtarlara eğitim verilmesi ve Çatalhöyük AYP ile de tarımsal alanlarda yürütülen faaliyetlere yönelik bilinçlendirme çalışmalarına devam edilmesi önerilmiştir.

Yönetim planlarında kırsal yerleşimlerin arkeolojik alanlarla aidiyet hissini geliştirmek ve alana dair farkındalığın sağlanması amacıyla festivallerin düzenlenmesi de eylem planlarında önerilen bir araç olmuştur. Göbeklitepe AYP,

Yesemek AYP ile Aphrodisias AYP dahilinde festivallerin düzenlenmesi kararı getirilmiş, Çatalhöyük AYP kapsamında da halihazırda düzenlenen festivalin devam ettirilmesi önerilmiştir.

4.3. Fiziki Çevre Düzenlemesi

Alan yönetim planlarının öncelikli amaçları arasında korumanın sürdürülebilirliğinin sağlanması yer almakta ancak kültürel mirasa ilişkin politikaları yönlendiren çeşitli düzenlemeler kültürel mirasın yerel topluluklar için sürdürülebilir gelişmeye katkı sunmasını da beklemektedir. Dolayısıyla yerel halkın yaşam kalitesini yükseltecek faaliyetler yönetim planının bir konusu haline gelmektedir. Bu bağlamda bu başlık altında kırsal yerleşimlere ilişkin mekânsal düzenlemeler, altyapı çalışmaları gibi kriterler değerlendirilecektir.

Arkeolojik alan ve kırsal yerleşimin Yesemek AYP tarafından bütünsel bir şekilde ele alınması için koruma amaçlı imar planının hazırlanması, Aphrodisias AYP tarafından ise Geyre'nin mekânsal gelişimini ve yerel kalkınmasını sağlamak amacıyla mevcut planın revize edilmesi kararı getirilmiştir. Bu önerilerin getirilmesi kırsal yerleşimler ve arkeolojik alanın bütüncül bir şekilde korunmasına yönelik somut adımlara örnektir.

Eylem planları dahilinde turizm faaliyetleri kapsamında önerilen bazı fiziksel düzenlemeler de ilgili kırsal yerleşime ilişkin maddeler içermektedir. Aphrodisias AYP ve Yesemek AYP kapsamında alanın içinde bulunduğu kırsal peyzaj da dikkate alarak bisiklet ve yaya yollarının geliştirilmesi önerileri getirilmiştir.

Göbeklitepe AYP, Çatalhöyük AYP ve Yesemek YP kapsamında yerel halkın ürünlerini satabilmesi amacıyla el sanatları ve hediyelik eşya ile yöresel ürünlerin satışına yönelik gerekli fiziki düzenlemelerin yapılması önerilmiştir.

Yesemek yerleşiminin fiziksel erişimini artırmak adına ise Yesemek AYP tarafından toplu taşıma olanaklarının geliştirilmesi bir eylem maddesi olarak ele alınmıştır.

Ani Kültürel Peyzajı AYP ise diğer planlardan farklı olarak ilgili kırsal yerleşimin mekânsal kalitesinin yükseltilmesine yönelik daha kapsamlı eylem planı maddeleri tanımlamıştır. Yönetim planı kapsamında Ocaklı Köyü'nün kanalizasyon sisteminin oluşturulması, köyün yollarının ve altyapısının iyileştirilmesi, konutların depreme dayanıklılıklarının ölçülmesi gerekirse sağlamlaştırılması kararları ile kırsal

yerleşimin tamamında fiziksel iyileştirmelerin yapılması tanımlanmıştır. Ayrıca alana olan fonların köyün altyapısının düzenlenmesi ve köyün gelişimine nasıl yönlendirilebileceği üzerine bir rapor hazırlanması önerilmiştir. Benzer şekilde Yesemek AYP tarafından mahalle yerleşiminin geliştirilmesi için kısmi düzenlemeler yapılması önerilmiş, mahalle içindeki taşıt yollarının iyileştirilmesi ve köy alanı girişinde otopark önerisi getirilmiştir.

4.4. Ekonomik Fayda

Kültürel miras alanları, alanın ulusal ve uluslararası düzeyde bilinirliğine bağlı olarak küçük ya da büyük ölçekli turizm faaliyetlerine konu olmaktadır. Uluslararası Kültürel Miras Tüzüğü koruma yönetimi ve turizm faaliyetlerinin ev sahibi topluluklar için tam gün istihdam olanakları yaratarak topluluğun her kesimi için ekonomik katkı sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı şekilde “Sürdürülebilir Bir Kalkınma Perspektifinin Dünya Miras Sözleşmesi Sürecine Entegrasyonu Politika Belgesi” de yerel topluluklar için sürdürülebilir ekonomik faydaları teşvik etmek amacıyla, yenilikçiliğe ve yerel girişimciliğe dayalı eğitim ve kapasite geliştirme programları geliştirilmesi önerilmiştir.

Yönetim planları değerlendirildiğinde arkeolojik alanlar ve kırsal yerleşimler arasındaki ilişkinin gelişmemesinin nedenleri yapılan ziyaretlerin sadece antik kent ile ve saatlerle sınırlı kalmasıdır. Tur otobüslerinin direk antik kente gitmesi, turistlerin mevcut yerleşimle etkileşiminin önüne geçmektedir. Gelen turistlerin gününbirlik ya da günlük olarak bu yerleşimlerde vakit geçirememesi herhangi bir katkıda bulunamaması demektir.

İncelenen alan yönetim planlarında tamamında kırsal yerleşimlerin mevcutta var olan turizm faaliyetlerinden yararlanamaması temel sorun olarak ele alınmıştır. Bu durumun yerel halkın arkeolojik alanla olan ilişkisini zedeleyici bir etkisi olduğu belirtilmiş, bu nedenle turizmden elde edilen gelirin halkla paylaşılmasını sağlamak adına eylem planı projeleri geliştirilmiştir.

Anı Kültürel Peyzajı AYP yerelde istihdam olgusunu vurgulanarak Ocaklı Köyü’nde iş olanaklarının artırılması ile köyün sosyoekonomik gelişimine katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Köydeki işgücü potansiyeli ve kültür turizmi kapsamında istihdam olanaklarının araştırılması önerilmektedir.

Yönetim planlarının kırsal yerleşimlerin ekonomik gelişimine yönelik getirdiği kararlar tarımsal faaliyetler dışında yerel halk için istihdam olanaklarını arttıracak ve turizm faaliyetlerine katılımını sağlayacak düzenlemelerdir. Bu bağlamda alanı simgeleyen objelerin belirlenerek hediyelik eşya üretimi ve satışının sağlanması tüm eylem planlarında yer almaktadır. Ani Kültürel Peyzajı AYP, Aphrodis AYP ve Yesemek AYP kapsamında özellikle pansiyonculuk olmak üzere konaklama imkanlarının geliştirilmesi önerilmiş ve turizm faaliyetleri kapsamında kırsal yerleşimlerde geçen sürenin artırılması sağlanarak yerel ekonominin güçlenmesi amaçlanmıştır.

Yerelde istihdamın güçlendirilmesi ve turizme yönelik köy halkına meslek eğitim verilmesi yönetim planlarınca kırsal yerleşimlere yönelik geliştirilen araçlardan biri olmuştur. Diğer planlardan farklı olarak Ani Kültürel Peyzajı AYP kapsamında köy halkı için verilen bu eğitimler sonucunda iş garantisi sunulmaktadır. Yesemek AYP ise özellikle alandaki öğrencilere yönelik eğitimler verilerek alan içi rehber olarak istihdamın sağlanacağını belirtmiştir.

Bu başlıklar dışında kırsal yerleşimler etrafında devam eden tarımsal faaliyetlerde yönetim planları tarafından ele alınmış, tarım alanları kültürel miras alanı peyzajının bir parçası olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda Aphrodis AYP, Çatalhöyük AYP ve Yesemek AYP kapsamında tarımsal faaliyetleri de içeren turizm türlerinin geliştirilmesi amacına yönelik eylem maddeleri tanımlanmıştır.

4.5. Sürdürülebilirlik Kültürel Miras Yönetimi Kriterleri Bakımından Değerlendirme

Yönetim planlarının sürdürülebilirlik açısından karşılaştırılması için ise konuya yönelik önceden yapılan çalışmalardan yararlanılacaktır. Landorf³ tarafından Dünya Mirası alanları için hazırlanan yönetim planlarının sürdürülebilirlik boyutunu ölçmeyi amaçlayan dünya miras alanı yönetim planı kodlama aracı ve Varol⁴'un bir doktora tezini düzenleyerek sürdürülebilir kültürel miras yönetimi boyutlarını ölçmek için ortaya koyduğu kriterlerden yararlanarak bir tablo hazırlanmıştır. Her iki

---

³ Landorf, C. (2009). A Framework for Sustainable Heritage Management: A Study of UK Industrial Heritage Sites. *International Journal of Heritage Studies*, 2009, 15(6): 494-510.

⁴ Varol, F. (2020). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi: turizm paydaşlarına yönelik bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 1140-1156.

çalışmadan da alınan kriterler yönetim planı hazırlık aşaması ve eylem planına yönelik olanlar ikiye ayrılarak ele alınmıştır. Ele alınan kriterlerin, yerel toplulukların planlama sürecindeki rolü ve geliştirilmek istenen turizm ve koruma faaliyetlerine yönelik olmasına dikkat edilmiştir. Değerlendirme ise ilgili kritere yönelik belirgin ifadelerin olup olmamasına göre yapılmıştır.

		Aphrodisias	Ani	Çatalhöyük	Göbeklitepe	Yesemek
HAZIRLIK	Yerel halkın katılımı	Belirgin	Belirgin	Belirgin	Belirgin	Belirgin
	Halkın mirasa yönelik tutumları	Belirgin	Belirgin	Belirgin Değil	Belirgin	Belirgin
	Yerel halkın yaşam kalitesinin değerlendirilmesi	Belirgin	Belirgin	Belirgin Değil	Belirgin	Belirgin
	Sakinlerin sorunlarının tespiti	Belirgin	Belirgin	Belirgin Değil	Belirgin	Belirgin
EYLEM PLANI	Toplum ile tutumlu vizyon	Belirgin	Belirgin	Belirgin	Belirgin Değil	Belirgin
	Topluma yönelik hedeflerin varlığı	Belirgin	Belirgin	Belirgin	Belirgin	Belirgin
	Yerel halkın sürece devamlı dahil edilmesi	Belirgin	Belirgin Değil	Belirgin	Belirgin	Belirgin
	Yerel halkın yaşam kalitesinin artırılması	Belirgin	Belirgin	Belirgin	Belirgin	Belirgin
	Yerel halk için istihdam olanakları	Belirgin	Belirgin	Belirgin	Belirgin	Belirgin
	Yerel üretim turistik ürünler	Belirgin Değil	Belirgin	Belirgin	Belirgin	Belirgin
	Turistlerle yerel arasındaki ilişkinin artırılması	Belirgin	Belirgin	Belirgin	Belirgin	Belirgin

Belirgin
  Belirgin Değil

Şekil 4.1: Yönetim Planlarının Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi
(Landrof ve Varol'un çalışmasından yararlanılarak çalışma için düzenlenmiştir.)

Tablo değerlendirildiğinde yönetim planlarının ele alınan kriterler bağlamında genellikle benzer yaklaşımlar benimsendiği, çoğunlukla planlarının ilgili kriterleri karşıladığı görülmektedir. Çatalhöyük ve Göbeklitepe alan yönetim planları hazırlık aşamasında yerel halkın alanla olan ilişkisine ve mevcut durumuna dair yeterli bilgi içermediği görülmektedir. Kalan diğer yönetim planlarında ise yerel halkın sorunlarına ve yaşam kalitesine ilişkin tespitlere yeterince yer verildiği görülmektedir. Yönetim planı kapsamında benimsenen hedeflerin ve uygulamaya yönelik tanımlanan eylemlerin temel yaklaşımını içeren vizyon ifadelerine bakıldığında ise Göbeklitepe AYP'de belirli bir vizyon cümlesi olmadığından tabloda "belirgin değil" olarak işaretlenmiş, Yesemek AYP'de geri kalan yönetim planlarından farklı olarak vizyon cümlesinde ilgili yerleşime dair herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir.

Ani Kültürel Peyzajı kapsamında tanımlanan eylem maddelerinde yönetim planının uygulanması sürecinde bilinçlendirme çalışmaları tanımlansa da süreç boyunca halkın katılımının sağlanmasına yönelik bir ifade belirgin olarak ortaya konulmamıştır. Diğer planlarda ise çeşitli yöntemlerle periyodik olarak yerel halkla

sürece ilişkin çalışmaların paylaşılması için bir eylem maddesi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca tüm planlarda topluma yönelik hedeflerin varlığı, yerel halk için istihdam olanaklarının geliştirilmesi, yerel halkın yaşam kalitesinin artırılması ve turistlerle yerel halk arasındaki ilişkiyi arttırmayı amaçlayan ifadelere belirgin olarak yer verilmiştir. Planlarda yerel ekonomiye katkı sağlamak amaçlı hediyelik eşya üretimi ve gerekli eğitimlerin verilmesi hepsinde ele alınmış, ancak Aphrodisias yönetim planında bu eylemin öznesi yerel halk olarak tanımlanmamış, Ani Kültürel Peyzajı AYP’de de buna ilişkin belirgin bir ifade yer almamaktadır.

Genel olarak bakıldığında ise ele alınan yönetim planları pek çok açıdan sürdürülebilir bir yaklaşım ortaya koymakta, kırsal yerleşimlerde yaşayan halkı sürece dahil eden ve katkı sağlayan bir amaç güdülmektedir.

5. SONUÇ

Alan yönetim planları öncelikli olarak koruma sürecinin yönetimi amacı güden belgeler olup, kültürel mirasın ele alınış biçiminin değişmesiyle yapıldığı alanın çevresine sosyal, kültürel ve ekonomik katkı sağlaması beklenen bir nitelik kazanmıştır. En genel tanımıyla günümüzde ve gelecekte alanının korunması ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak amacıyla alana ilişkin detaylı analizlerin yapıldığı ve analizler sonucunda edilen bilgiler ışığında beş yıllık uygulama projelerini tanımlayan ve devamlı olarak revize edilmesi gereken belgelerdir. UNESCO tarafından 1977’de yayınlanan “Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Rehber İlkeler” kapsamında yasal olarak ortaya konulan yönetim planları, 2005 yılı değişikliği ile Dünya Mirası Listesi adaylık başvurusunda yönetim planı bulundurma zorunluluğunun getirildiği ve 2015 yılında, hazırlanan yönetim planlarının onaylı olması gerektiği hakkındaki güncellemelerle işlerlik kazanmış ve ülkeler tarafından giderek artan sayıda uygulama örnekleri ortaya konulmuştur.

Ülkemizde de yönetim planlarının yasal bir karşılık bulması 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda yapılan düzenlemelerle gerçekleşmiştir. Kanun yönetim planlarının sadece Dünya Mirası Listesi’ne aday varlıklar için değil, tüm sit alanları ve ören yerleri için hazırlanabilmesine yönelik düzenlemeler içermektedir. Alan yönetim planlarının sayısı yıllar içinde artış göstererek, koruma süreçleri içinde kendine uygulama alanı bulmuştur.

Türkiye arkeolojik varlıklar oldukça zengin bir ülke olup, bu değerlerin birçoğu ulusal/uluslararası düzeyde turizm faaliyetlerine konu olmaktadır. Türkiye’de birçok arkeolojik kazı araştırması kırsal alanlarda yapılmaktadır. Kentsel sitlerin oranı, ülkenin sit alanı dağılımında oldukça küçük bir orana sahiptir. Dolayısıyla arkeolojik alanlar kırsal yerleşimlerle doğrudan ya da dolaylı olarak etkileşim içindedir. Kırsal yerleşimler ve arkeolojik alanların birbiriyle ilişkisi incelediğinde arkeolojik alanlar yarattığı eğitimsel ve ekonomik değer ile kırsal yerleşimlerin ve yerel halkın gelişimi için bir fırsat olurken, yerel halk da arkeolojik alanların korunmasında hem işgücüsüyle hem de ortaya koyduğu yerel bilgisiyle önemli bir oynamaktadır. Arkeolojik

alanların korunmasında yenilikçi bir araç olarak ortaya çıkan ve katılımcı süreçleri öngören alan yönetim planları da yerel toplulukları plan sürecinin önemli bir parçası olarak ele almaktadır. Dolayısıyla kırsal yerleşimlerle iç içe ya da yakın konumlanan alanlarda bu yerleşimler süreç kapsamında ele alınması gereken yerler haline gelmektedir. Tez çalışmasında da arkeolojik alanlar ve kırsal yerleşimlerin ilişkisi alan yönetim planı çatısı altında incelenmiştir.

Çalışmada incelenen alan yönetim planlarının ele aldıkları kırsal yerleşimlere yönelik yaklaşımları ortaya konularak arkeolojik alanlarla etkileşim içindeki kırsal alanlarda geliştirilecek koruma faaliyetlerinde ele alınacak konulara yönelik bir altlık oluşturması amaçlanmaktadır. Alan yönetimin planlarının en önemli ögesi, alınan kararların ve hazırlanan projelerin uygulanmasına yönelik maddeleri içeren eylem planı kurgusudur. Çalışma kapsamında da yönetim planlarının kırsal yerleşimlerle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilenen eylem planı maddeleri ele alınmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda eylem planı kurgularının katılım, eğitim ve bilinçlendirme, ekonomik fayda ve fiziksel çevre düzenlemesi olarak dört temel faaliyet konusu altında birleştiği görülmüştür. Bu başlıklar altında yapılan detaylı incelemelerle kırsal yerleşimlere için geliştirilen uygulama yöntemleri ortaya konulmuştur.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda yönetim planı varlığı ile hem arkeolojik alanın hem de kırsal yerleşimin sürdürülebilir kullanımına yönelik bir süreç tanımlandığı görülmektedir. İncelenen alan yönetim planları uluslararası koruma belgelerinin kültürel miras yaklaşımlarını benimsemiş ve kültürel miras alanının korunmasının yanı sıra ele aldıkları yerleşimlere ekonomik ve sosyal katkılar sunmayı hedefleyen belgelerdir. Yönetim planlarının tamamında yerel halkın sürece katılımı ve kültürel miras alanından elde edilecek her türlü faydayı yerelle paylaşmak temel yaklaşımı oluşturmuştur. Plan hazırlık ve uygulama sürecinde kırsalda yaşayan yerel halk çeşitli yöntemlerle sürecin birebir muhatabı haline gelmiştir. Yerel halkın alanla olan ilişkisinin ölçülmesine yönelik çeşitli araçlar (toplantı, çalıştay, anket çalışmaları vs.) kullanılmış, köy halkının ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda yere özgü çözümler geliştirilmiştir.

İncelemeler sonucunda yönetim planlarının kırsal yerleşimlere yönelik katkıları aşağıda belirtilen maddelerle özetlenmiştir:

- Kırsal yerleşimlerin yönetim planı kapsamında yer almasının en önemli katkılarından biri söz konusu yerleşimin planlama yaklaşımı kapsamında birebir ele alınmasını sağlamaktadır. Plan, kırsala ilişkin bilgilerin yerelde üretilmesini ve yerel bilgilerin kullanılarak alana özgü çözüm önerileri geliştirilmesi için bir fırsat yaratmaktadır. Ülkemizdeki kırsal planlama yaklaşımında bu alanlar için genellikle yüzeysel çözümler üretilmekte, alan yönetim planları ise kırsal yerleşimlere yönelik eylemlerin yerele özgü olmasını sağlamaktadır.
- Son yıllarda ülkemizde kırsal yerleşimlere yönelik planlama araçlarında köy tasarım rehberleri gibi yerleşimin yerel özelliklerini dikkate alan yenilikçi yöntemler izlenilmişse de yeterince yaygınlaşamamıştır. İncelenen planların tamamında yönetim planına konu olan arkeolojik alan, çevresinde yer alan kırsal yerleşim ile birlikte ele alınmıştır. Kırsal yerleşimler mekânsal ve toplumsal sorunlarıyla değerlendirilmiş, eylem planı kapsamında geliştirilen stratejiler belirlenirken kırsalın kaynaklarını (tarımsal alan, doğal çevre vb.) da içine alınarak bütüncül bir yaklaşım izlenilmiştir. Kültürel peyzaj, milli park düzenlenmesi gibi önerilerle arkeolojik alan ve kırsal yerleşim bir peyzajın parçası olarak ele alınmış, her iki değerinde korunması ve sürdürülebilir gelişimi hedeflenmiştir. Kırsal yerleşimlere yönelik düzenlemeler üst ölçekli planlardan alt ölçekli planlara yapılaşma koşulları, parsel bölünmesi gibi fiziki düzenlemeler ile sınırlı kalırken, alan yönetim planları yerleşime özgü stratejik hedefler belirleyerek gelişimi yönlendiren destekleyici bir araç görevi görmektedir.
- Yönetim planı, kırsal yerleşimlerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini dile getirmek için bir araç niteliği de taşımaktadır. Planla kırsal yerleşimlerin sorunları belirlenmekte ve sorunların çözümü için kurumlar arasında iş birliği geliştirilerek yerleşim için somut adımlar adılması sağlanmaktadır.
- Planın hazırlık kısmında ortaya konulan ilgili yerleşimin demografik, ekonomik ve sosyal yapısına ilişkin bilgiler de bir envanter niteliğinde olup, kırsal yerleşimlere ilişkin literatüre katkıda bulunmaktadır.
- Yönetim planları kırsal yerleşimlerin sorunlarının çözülmesine yardımcı olacak adımlar atılmasını da sağlamaktadır. Tanımlanan turizm faaliyetleri ile kırsalda kadının ekonomik hayattaki rolü artırılmakta ve genç nüfusun

kırsalda kalması için istihdam olanakları yaratılmaktadır. Ayrıca bazı eylem planları kapsamında belirlenen yerel halka yönelik meslek eğitimi gibi öneriler alanda yaşayanların kişisel kapasitesinin geliştirilmesi ve aktarılabilir bilginin kazanımı için önemlidir.

- Her yönetim planında ele alınan kırsal yerleşimlerde yaşayan çocuklara yönelik eylemler geliştirilmekte, okullarla iş birliği dahilinde öğrencilere eğitim verilmesi, “çocuk rehberler” gibi önerilerle çocuklara koruma bilinci aşılayarak alanda korumanın sürdürülebilirliğinin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

Akgül, O. (2003). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Kültür Turizmi, Aphrodisias- Geyre Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adnan Menderes Üniversitesi.

Aksoy, A., ve Enlil, Z. (2012). Kültürel Miras Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, A. Aksoy ve D. Ünsal. (Editörler). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2573, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1543.

Aksoyak, Ö. D. (2019). Kültürel Mirasın Korunmasında Tarihi Kentsel Peyzaj Odaklı Alan Yönetim Planı Yaklaşımı. Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı.

Altay, S. T., Güler, A. T. E. Ş., & Mama, U. (2022). Arkeoloji Yerel İhtiyaçları Karşılar Mı? Pergamon Kazısı'nın Kültürel Miras Ve Korunması Bilincini Güçlendirme Deneyimi. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, (25), 33-52.

Ayrancı, İ. ve Gülersoy, N. Z. (2009). Kentsel Koruma Alanlarının Yönetimi ve Yönetim Planı Kavramı. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 14(1), 73-79.

Başdoğan Deniz, G. (2022). Kültürel Mirasın Korunması İçin Sürdürülebilir Miras Yönetimi: Türkiye Örneği . Kent Akademisi , 15 (3) , 1204-1222 . DOI: 10.35674/kent.1063306

Böke,F. (2020). Dünya Miras Alanları ve Alan Yönetimi: Dünya Miras Kenti Safranbolu İçin Bir Yönetim Planı Önerisi. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı.

Ceylan, S., & Somuncu, M. (2018). Kırsal Alanların Dönüşümünü Kavramsal Bakımdan Yeniden Düşünmek. TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 1141-1155.

Council of Europe. (2005). Faro Convention. <https://rm.coe.int/1680083746> Erişim Tarihi: 13.5.2021

Çeken, H., Karadağ, L., & Dalgın, T. (2007). Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye'ye Yönelik Teorik Bir Çalışma. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 8(1), 1-14.

Çelik, Z. (2006). Türkiye'de Kırsal Planlama Politikalarının Geliştirilmesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Çopuroğlu, M. A. (2017). Büyükşehir Belediye Sınırları İçinde Yer Alan Kırsal Yerleşmelerin Sorunları Üzerine Bir Deneme. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, 2(2), 18-32.

Diken, H. A. (2020). Ani Ören Yeri'nin Kars' taki Kültür Turizmine Katkıları Bağlamında Bazı Tespitler. Journal of Applied Tourism Research, 1(2), 99-114.

Eminağaoğlu, Z., & Çevik, S. (2007). Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım Politikaları Ve Araçlar. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 22(1).

Erdem, M. (2012). Kırsal Yerleşimlerin Peyzaj Kimlik Özelliklerinin Tespiti, Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Değerlendirme Matrisi Önerisi. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü.

Eraslan, Ş. (2020). UNESCO Dünya Miras Listesinde Arkeolojinin Temsiliyeti: Türkiye Örneği. Journal of Awareness (JoA), 5(2), 119-134.

Erden Erbey, D. (2018). A New Approach For Conservation Of Historical, Cultural And Natural Assets And Management: Çanakkale Battles Gallipoli Historical Site. Journal of Planning, 282–301. <https://doi.org/10.14744/planlama.2018.40469>

Eşitti, B. (2017). Ani Harabelerinin Bölgesel Kalkınma Üzerindeki Etkileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 18(40), 129-147.

Feilden, B.M. ve Jokilehto J. (1998). Management Guidelines For World Cultural Heritage Sites.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. (2011). Gaziantep İl Çevre Düzeni Planı.

Geray, C. (1975). Türkiye’de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy Kent Yaklaşımı, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 30(1), 45-66.

Güler, K. (2016). Türkiye’de Nüfusunu Yitiren Kırsal Yerleşimlerin Korunması İçin Bir Yöntem Önerisi: Ödemiş-Lübbey Köyü Örneği. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü.

Güler, M., & Ekinci, Y. (2010). Tarihi Çevre Korumanın Yönetimsel Boyutu ve Alan Yönetimi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 19(3), 1–24.

Gülersoy Zeren, N. (2012). Dünya’da ve Türkiye’de Alan Yönetimi Tanımı ve Örnekleri. Kültürel Miras Yönetimi İçinde (s.94-124). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Gülümser, A. A., Baycan Levent, T. & Nijkamp, P. (2011). Türkiye'nin kırsal yapısı: AB düzeyinde bir karşılaştırma. *İTÜ Dergisi*, 9 (2), 133-144

Güney Ege Kalkınma Ajansı. (2014). Aydın-Muğla-Denizli Bölge Planı (2014-2023).

Gürsu, I. (2018). Kalıntıların Yanı Başında Yaşamak. https://www.academia.edu/35076559/Kalıntıların_Yanı_Başında_Yaşamak_KST_pdf

Görgün, E. K., & Yörür, N. (2018). Kırsal Yerleşmelerde Özgün Dokunun Korunmasında Bir Araç Olarak Köy Tasarım Rehberleri: Ödemiş Bademli Örneği. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (17), 25-47.

ICOMOS. (1987). Charter For The Conservation Of Historic Towns And Urban Areas (Washington Charter) http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0627717001536681570.pdf

Erişim Tarihi: 22.1. 2021

ICOMOS. (1979). The Burra Charter: Charter for Places of Cultural Significance
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0795934001587381516.pdf
Erişim Tarihi: 22.1. 2021

ICOMOS. 2014. The Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values.
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0034953001536912096.pdf
Erişim Tarihi: 22.1. 2021

ICOMOS. 2011. The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas.
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0593034001536912260.pdf
Erişim Tarihi: 22.1. 2021

ICOMOS. 2011. The Paris Declaration: On heritage as a driver of development
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0294537001587380802.pdf
Erişim Tarihi: 22.1. 2021

ICOMOS. 1999. International Cultural Tourism Charter: Managing Tourism at Places of Heritage Significance
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0301114001536913522.pdf
Erişim Tarihi: 22.1. 2021

ICOMOS. 1994. The Nara Document On Authenticity.
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0756809001536913861.pdf
Erişim Tarihi: 22.1. 2021

ICOMOS. 1990. Charter For The Protecion And Management Of The Archaeological Heritage.
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0574331001536913919.pdf
Erişim Tarihi: 22.1. 2021

İpekyolu Kalkınma Ajansı. (2014). TRC1 Bölgesi (Gaziantep-Adıyaman-Kilis) Bölge Planı 2014-2023.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2014). TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölge Planı 2014-2023.

Karalezli, G. (2021). Mahalle Ve Köyün Birleştirilmesi İle Oluşan Yeni Bir Birim: Kırsal Mahalleler. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 50-61.

Kuşçuoğlu, G. Ö., & Taş, M. (2017). Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 58-67.

Mevlana Kalkınma Ajansı. (2014). TR52 Bölgesi (Konya-Karaman) Bölge Planı.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi. (2013). Aphrodisias Antik Kenti Alan Yönetim Planı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Naycı, N. (2016). Arkeolojik Alan Yönetiminde Sürdürülebilir Yaklaşımlar: Aspat (Strobilos) Yönetim Planı Çalışmaları. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 31(2).

Plato Planlama. (2020). Yesemek Taş Ocağı Ve Heykel Atölyesi Alan Yönetim Planı.

Orbaşı, A. (2013). Archaeological Site Management And Local Development. Conservation and Management of Archaeological Sites, 15(3-4), 237-253.

Öğdül, H., Yücel D., Ünsal B., Aksümer G. (2018). Kırsal Mekânda Yeni Düzenleme Araçları; Köy Tasarım Şeması, Köy Tasarım Rehberi Ve Eylem Projeleri. Planlama Dergisi, 18(2), 52-72.

Öğdül, H. (2019). Kırsal Alanların Değişimi Ve Kırsal Planlama Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Mimar. ist, 66, 41-49.

Öksüz, A.M. (2015) (Der.) KOKAP Yönetici Özeti. A.M. Öksüz, R. Erdem ve M.Ç. Meşhur (Yön.), Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi (TÜBİTAK-KAMAG 1007 Proje no. 108G173, 108G187).

Özdemir, M. Z. D. (2005). Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış. *Planlama Dergisi*, 31, 20-25.

Öztaş, Ç. Ç., & Karaaslan, Ş. (2017). Türkiye’de Kırsal Planlama Ve Farklı Ülkelere Ait Kırsal Planlama Örnekleri. *Kent Akademisi*, 10(32), 432-465.

Öztürk, T. & Mengüloğlu, M. (2008). Sürdürülebilir Kalkınmada Fiziksel Kırsal Alan Planlaması. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi* , 23 (3) , 209-215 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/omuanajas/issue/20225/214387>

Servetbaş,İ. (2022). Şanlıurfa Göbeklitepe Kentsel Arkeolojik Sit Alanı Ve Örencik Mahallesi Arkeopark Model Önerisi. Yüksek Lisans Tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2012). Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2011). Aydın-Muğla-Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2014). Ardahan-Kars-Iğdır-Ağrı Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2014). Konya-Karaman Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2017) . Şehircilik Şurası Komisyon Raporları kvmgm.ktb.gov.tr/TR-204384/ulusal-yonetim-planlari.html

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2020/04/KırsalKalkınmaOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf>

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2013). Çatalhöyük Neolitik Kenti Yönetim Planı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2015). Ani Arkeolojik Alanı Yönetim Planı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. Kırsal Göstergeler Tablosu. <https://kkp.tarim.gov.tr/KGTablosuyeni.pdf>

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2019, Kasım). Kırsal Kalkınma ve Kırsalda İstihdam Grubu Çalışma Belgesi.

https://cdniys.tarimorman.gov.tr/api/File/GetFile/330/Sayfa/1416/1778/DosyaGaleri/iii._tarim_orman_surasi_calisma_grup_belgeleri_1._cilt.pdf

Thomas, L., & Middleton, J. (2003). Guidelines for Management Planning of Protected Areas. (T. Lee, & J. Middleton, Dü) Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN. <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/pag-010.pdf> Erişim Tarihi: 12.2.2022

Ulusan, E. (2016). Türkiye’de Kültürel Miras Alanlarında Yönetim Planlaması Deneyimi. *İdealkent Dergisi*, 19(7), 372-401.

UNESCO. (2015). Policy Document for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention. as adopted by the General Assembly of States Parties to the World Heritage Convention at its 20th session. <https://whc.unesco.org/document/139146>. Erişim Tarihi: 14.2.2022

UNESCO The General Conference. (1972). Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. <https://whc.unesco.org/en/convention/> Erişim Tarihi: 5.6.2021

UNESCO World Heritage Convention. (2021). The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> Erişim Tarihi: 12.6.2021

UNESCO World Heritage Convention. (2002). The Budapest Declaration on World Heritage <http://whc.unesco.org/archive/2002/whc-02-conf202-5e.pdf> Erişim Tarihi: 12.6.2021

Ünsal, D., ve Pulhan, G. (2012). Türkiye’de Kültürel Mirasın Anlamı ve Yönetimi, A. Aksoy ve D. Ünsal. (Editörler). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2573, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1543.

Serhat Kalkınma Ajansı. (2014). TRA2 Bölgesi (Ardahan-Kars-Iğdır- Ağrı) 2014-2023 Bölge Planı.

Yalçın, G. E., & F, Öcal. (2016). Kırsal Göç Ve Tarımsal Üretime Etkileri. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 20(2), 154-158.

Yenigül, S. B. (2017). Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar Ve Bu Yaklaşımların Türkiye’nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi. *Planlama Dergisi*, 27(1), 16-25. <https://dx.doi.org/10.14744/planlama.2016.47450>

Yılmaz, C. (2019). Türkiye Kırsal Yerleşme Coğrafyası Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 17(34), 519-560.

Yoloğlu, A., & Zorlu, F. (2020). Türkiye’de Kırsallığın Ve Kırsal Alanların Tanımlanması: Bir Yöntem Denemesi. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 145-176.

5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (2004). T. C. Resmi Gazete, 5226, 14 Temmuz 2004.

26006 sayılı Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik. (2005). T. C. Resmi Gazete, 26006, 27 Kasım 2005.

237 Sayılı Köy Kanunu. (1924). T. C. Resmi Gazete. 68. 7 Nisan 1924.

3194 Sayılı İmar Kanunu. (1985). T. C. Resmi Gazete. 18749. 9 Mayıs 1985

İnternet Kaynakları

Url 1 <https://www.unesco.org.tr/Pages/96/2/UNESCO> Erişim Tarihi:11.9. 2022

Url 2 http://www.alanbaskanligi.gov.tr/yonetim_plani_kavrami.html Erişim Tarihi: 11.8. 2021

Url 3 <https://www.resmiistatistik.gov.tr/detail/subject/kir-kent-taniminin-revizyonu/> Erişim Tarihi: 11.9. 2022

Url 4 <https://whc.unesco.org/en/list/1519/> Erişim Tarihi: 9.3. 2022

Url 5 <https://geyrevakfi.org/afrodisias-hakkinda/> Erişim Tarihi: 9.3. 2022

Url <http://www.kvmgm.gov.tr/yazdir?FFBE7F0505C5DD52B2EBE53A0D9AC3AB> Erişim Tarihi: 10.3. 2022

Url 7 <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=ANI01&DistId=MRK>) Erişim Tarihi: 10.3. 2022

Url 8 <https://whc.unesco.org/en/list/1405/> Erişim Tarihi: 14.3. 2022

Urln 9 <https://docplayer.biz.tr/1500506-Catalhoyuk-yonetim-plani.html> Erişim Tarihi: 18.3. 2021

Url 10 <https://whc.unesco.org/en/list/1572/> 15.3. 2022

Url 11 <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-45350/yesemek-tasocagi-ve-heykel-atolyesi-gaziantep.html> Erişim Tarihi: 14.3. 2022

Url 12 <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-45350/yesemek-tasocagi-ve-heykel-atolyesi-gaziantep.html> Erişim Tarihi: 10.3. 2022